

NUH NACI YAZGAN UNIVERSITY
JOURNAL OF LAW

NUH NACI YAZGAN ÜNİVERSİTESİ
**HUKUK FAKÜLTESİ
DERGİSİ**

Cilt/Volume : 1

Sayı/Number : 1

Yıl/Year: 2026

NUH NACİ YAZGAN ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ
Nuh Naci Yazgan University Journal of Law

Cilt/ Volume: 1

Sayı/ Number: 1

Yıl/ Year: 2026

Hakemli Akademik Dergi
Elektronik Yayın

EYLÜL-2026

DERGİ KURULLARI

İmtiyaz Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Fazıl ÖZSOYLU

Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Rektörü

Onursal Editör

Prof. Dr. Aydın BAŞBUĞ

Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı

Baş Editör

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Eser CİNBAŞ

Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Editörler

Prof. Dr. Gökhan ŞAHAN
Doç. Dr. Ahmet SOMUNCU
Doç. Dr. Aslan DELİCE
Doç. Dr. Doğan GÖKBEL
Doç. Dr. Harun YILMAZ
Doç. Dr. İsmail ATAMULU
Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN
Dr. Öğr. Üyesi Arif DURAN
Dr. Öğr. Üyesi Bilal ÖZEL
Dr. Öğr. Üyesi Halil ÇİÇEKFİDAN
Dr. Öğr. Üyesi Hasan DURSUN
Dr. Öğr. Üyesi Mercan YÜKSEL ORHUN
Dr. Öğr. Üyesi Nihan Gizem KANTARCI ATEŞ
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Özmen BAŞTÜRK
Dr. Öğr. Üyesi Pınar UZUN ŞENOL

Erciyes Üniversitesi
Nuh Naci Yazgan Üniversitesi
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Anadolu Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Erciyes Üniversitesi
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Mersin Üniversitesi
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Nuh Naci Yazgan Üniversitesi
Nuh Naci Yazgan Üniversitesi
Nuh Naci Yazgan Üniversitesi
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Nuh Naci Yazgan Üniversitesi

Dil Editörleri

Dr. Öğr. Üyesi Halil ÇEÇEN
Öğr. Gör. Nüket ÜNAL RUTLİ

Nuh Naci Yazgan Üniversitesi
Nuh Naci Yazgan Üniversitesi

Editör Yardımcıları

Arş. Gör. Ecenur EREN
Arş. Gör. Nuriye ZOR
Arş. Gör. Servet Berkay SERİNDAG
Arş. Gör. Yağmur KAHVECİOĞLU VURAL

Nuh Naci Yazgan Üniversitesi
Nuh Naci Yazgan Üniversitesi
Nuh Naci Yazgan Üniversitesi
Nuh Naci Yazgan Üniversitesi

YAYIN BİLGİLERİ

Yayıncı: Nuh Naci Yazgan Üniversitesi

Yayın Türü: Hakemli Akademik Dergi

Yayın Ortamı: Elektronik

Yayın Periyodu: Yılda iki sayı (Mart – Eylül)

Yayın Dili: Türkçe

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Adres: Ertuğrul Gazi Mah. Nuh Naci Yazgan Yerleşkesi Küme Evler

Kocasinan / KAYSERİ

Telefon: 0352 324 00 00 (Dahili: 6015)

E-posta: hukukdergisi@nny.edu.tr

Web: hukukdergisi.nny.edu.tr

Fakülte Web Sitesi: hf.nny.edu.tr

AMAÇ VE KAPSAM

Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, hukuk alanında özgün ve bilimsel çalışmaların yayımlanması yoluyla ulusal ve uluslararası hukuk literatürüne katkı sunmayı amaçlayan hakemli bir akademik dergidir. Dergi, mevcut bilimsel birikimin aktarılmasının yanında hukukun gelişimine katkıda bulunabilecek eleştirel, özgün ve yenilikçi yaklaşımların ortaya konulmasını teşvik eder.

Derginin kapsamı, kamu hukuku ve özel hukukun klasik çalışma alanlarıyla sınırlı değildir. Teknolojik gelişmeler, dijitalleşme ve güncel toplumsal dönüşümlerin ortaya çıkardığı yeni hukuki sorunlara ilişkin disiplinler arası ve güncel çalışmalar da derginin ilgi alanı içerisinde.

Dergi, Türkiye’de hukuk alanında üretilen bilimsel çalışmaların uluslararası akademik standartlara ulaşmasına katkı sağlamayı ve bu çalışmaların akademik görünürlüğünü artırmayı hedefler. Okuyucu kitlesini başta hukuk alanında çalışan akademisyenler ve uygulayıcılar olmak üzere sosyal bilimlere ilgi duyan araştırmacılar ve öğrenciler oluşturmaktadır.

Dergide kamu hukuku ve özel hukuk alanlarındaki araştırma makalelerinin yanı sıra karar incelemeleri, mevzuat değerlendirmeleri, kitap incelemeleri ve çeviri çalışmalarına da yer verilebilir.

YAYIN POLİTİKALARI

Makalenin Hazırlanma Aşaması

Dergiye gönderilen akademik çalışmalar aşağıdaki hususları içermelidir.

- Akademik çalışmanın Türkçe ve İngilizce başlıkları,
- En az 150-en fazla 250 kelimeden oluşan Türkçe ve İngilizce özetleri,
- Her iki dildeki beş adet anahtar kelime.

Kelime Sayısı: Dergiye gönderilen akademik çalışmaların dipnot dahil metin kısmının 14.000 kelimeyi geçmemesi gerekir. Çalışmanın başlığı, anahtar kelimeler, özetler ve kaynakça kısmı bu sınırlamaya dahil değildir.

Sayfa yapısı: Üstten, alttan ve yanlardan 2’şer cm olmalıdır. Akademik çalışmanın Türkçe ve yabancı dildeki başlıkları “Times New Roman” formatında 12 punto olmalı, başlık ortalanmalıdır.

Türkçe özet ve İngilizce abstract (başlık ve metin kısmı dahil) “Times New Roman” formatında 11 punto, ilk satır girinti yapılmadan, paragraf arası boşluk önce 6 nk, sonrası 3 nk, satır aralığı tek olacak şekilde yazılmalıdır.

Anahtar kelimeler ve keywords yazımı girinti ve paragraf arası boşluk ayarları yapılmadan (0 olarak gösterilmeli), tek satır aralığı ile Times New Roman formatında 11 punto olacak şekilde şablondaki gibi yazılmalıdır. Şablona uygun şekilde gösterilmelidir.

Akademik çalışma içerisindeki metin yazıları: “Times New Roman” karakteri ile 12 punto tek satır aralığı, ilk satırı özel 1 cm değerinde paragraf, paragraf arası boşluklar öncesi ve sonrası 3 nk, tek satır aralığı olmak üzere iki yandan hizalı yazılmalıdır.

Akademik çalışma içerisindeki dipnotlar: “Times New Roman” karakteri ile 10 punto, tek satır aralığı, 0,7 asılı, paragraf sonrası 3 nk boşluk biçiminde yazılmalıdır. Atıf gösterimleri aşağıda belirtilen atıf usulüne uygun şekilde olmalıdır.

Bölüm, başlık ve alt başlıklar:

Giriş dahil ve giriş sonrası tüm başlıklar “Times New Roman” formatında 12 punto 1(bold), sola hizalı, girinti sol 1 cm, özel asılı 0,5, aralık önce 6 nk, sonra 3 nk, satır aralığı tek paragraf ayarı ile yazılmalı ve ikinci satıra geçen başlıklar başlık numarası ile hizalanmalıdır. Başlıklar arasında satır aralığı bırakılmamalıdır. Tüm başlıklar için “düzen” kısmından hecelemeler kapatılmalıdır.

- **Birinci düzey başlıklar** (ana başlık) (Türkçe ve İngilizce), “Times New Roman” yazı karakteri ile 12 punto olarak, ortalı, koyu renk ve büyük harflerle yazılmalıdır. (Sadece ana başlık Türkçe ve İngilizce gösterimi için kullanılmalıdır).
- **İkinci düzey başlıklar** (Giriş ve sonuç başlığı dahil), “Times New Roman” yazı karakteri ile 12 punto, sola dayalı, koyu ve büyük harflerle yazılmalıdır.
- **Üçüncü ve devamı başlıklar**, “Times New Roman” yazı karakteri ile 12 punto, sola dayalı, koyu ve ilk harfi büyük olarak yazılmalıdır.
- **Giriş ve sonuç başlıkları** “Times New Roman” yazı karakteri ile 12 punto, sola dayalı, koyu, büyük harf, numaralandırma veya harflendirme olmadan yazılmalıdır.

Kaynakça: Yeni sayfadan başlatılarak, başlık “Times New Roman” yazı karakteri ile 12 punto, ortalı, koyu ve büyük harf ile yazılmalıdır. Kaynakça hazırlanırken “Times New Roman” yazı karakteri ile 12 punto ile iki yana yaslı yazılmalı, paragraf girinti ayarları sağ, sol 0, asılı 1,5, aralık öncesi 3 nk, sonrası 3 nk, tek satır aralığı olarak ayarlanmalıdır.

Kaynakça, çalışmanın sonuç bölümünden sonra, yazarların Soyisim ve İsim dikkate alınarak, alfabetik olarak sıraya konulmalıdır. Kaynakça sıralamasında numaralandırma yapılmamalıdır. Kaynakçada belirtilen eserler; kitaplar, makaleler, elektronik kaynaklar gibi ayrımlara gidilmeden bir arada verilmelidir.

Makale Gönderme Aşaması

1. Hazırlanan çalışmalar, hukukdergisi@nny.edu.tr e-posta adresi üzerinden gönderilmelidir.
2. Dergide yayımlanmak üzere gönderilen eserin, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olması gerekir.
3. Dergide yayımlanmak üzere gönderilen eser ile birlikte, telif hakkı devir formu da doldurularak gönderilmelidir. Bu çerçevede, yazarlara telif hakkı ödenmeyecektir. Yazarlar, yayımlanan eserler üzerinde, her türlü format dâhil olmak üzere tüm yayın haklarının ve mali hakların Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne ait olduğunu kabul ederler.

Makale Ön İnceleme Aşaması

4. Dergide yayımlanmak üzere gönderilen tüm eserler, “Turnitin” intihal programında incelenir. Bu incelemenin sonucunda intihal/benzerlik oranı en fazla %20 olabilir. İntihal/benzerlik oranı %20’ün üzerinde olan eserler, doğrudan editör kurulu tarafından reddedilir.
5. Editör ön değerlendirme aşamasında düzeltme talep edebilir; 15 gün içerisinde tamamlanmayan düzeltmelerde editör eseri reddedebilir.

Hakem Değerlendirme Aşaması

6. Dergide yayımlanması talebiyle gönderilen eserler, gizli tutulan hakemlerin (iki hakem) olumlu görüşleri alınmaksızın ya da hakemler tarafından önerilen düzeltmeleri içeren yeni metin sağlanmaksızın yayımlanmaz. Hakemlerden biri olumlu diğeri olumsuz görüş bildirdiğinde eser üçüncü bir hakeme gönderilir.

Makale Düzeltme Aşaması

7. Hakem tarafından gönderilen değerlendirme raporunda belirtilen düzeltmelerin tamamlanması için eser sahiplerine tanınan süre 1 aydır. Eser sahibinin 1 ay içinde düzeltmeleri tamamlamaması halinde, editör kurulu eser sahibi ile iletişime geçmeksizin eseri reddetme hakkına sahiptir.

Dergi Dizgi Aşaması

8. Her bir sayıda dizgi sırası bakımından makalelerin kabul tarihi esas alınmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Haluk Can ELMADAĞ

HUKUKA UYGUN ELDE EDİLEN ANCAK KULLANILMASI YASAKLANAN
BİLGİLERDEN TÜRETİLEN DELİLLERİN AKİBETİ1-30

Prof. Dr. Dr. h.c. Hakan HAKERİ

YARGI GİYSİSİ: CÜBBE32-44

Alp Türk ÖZKAN

VERGİ UYUŞMAZLIKLARININ BİREYSEL BAŞVURUYA
TAŞINMASI46-75

Dr. Öğr. Üyesi Veysel GÖRÜCÜ

7552 SAYILI İKLİM KANUNU ÇERÇEVESİNDE YEREL YÖNETİMLERİN GÖREV VE
YETKİLERİ: YEREL İKLİM EYLEM PLANLARI, PLANLAMA ARAÇLARI, YEREL
MEVZUAT ENTEGRASYONU ÜZERİNE BİR İNCELEME77-128

Gülten KAYA ELMADAĞ

TIBBİ MÜDAHALELERDE AYDINLATILMIŞ ONAM: ŞEKİL SERBESTİSİ, İSPAT
YÜKÜ VE MATBU ONAM FORMLARI129-150

HUKUKA UYGUN ELDE EDİLEN ANCAK KULLANILMASI YASAKLANAN BİLGİLERDEN TÜRETİLEN DELİLLERİN AKİBETİ

Haluk Can Elmadağ*

Özet

Ceza muhakemesi hukukunda türev delillerin akıbeti çoğunlukla hukuka aykırı bir işlem sonucunda elde edilen ilk delilden hareketle ulaşılan sonraki deliller bağlamında tartışılmaktadır. Bununla birlikte muhakeme makamlarının bir bilgiyi hukuka uygun biçimde öğrenmesine rağmen, belirli bir bireysel veya kurumsal menfaati koruyan özel bir norm nedeniyle bu bilginin yargılamada kullanılmasının yasaklandığı durumlar da bulunmaktadır. Uzlaştırma müzakerelerinde yapılan açıklamalar, hâkim veya mahkeme huzurunda doğrulanmayan müdafisiz kolluk ifadeleri, duruşmada tanıklıktan çekinen kişinin önceki beyanı ve belirli koruma tedbirlerinden elde edilen bilgilerin amaç dışında kullanılması bu sorunun farklı görünümleridir. Bu çalışma, hukuka uygun elde edilen ancak kullanılması yasaklanan bilgilerden türetilen delillerin akıbetinin ne otomatik dışlama ne de otomatik kabul yoluyla belirlenebileceğini savunmaktadır. Önerilen modelde öncelikle ilk bilgiye ilişkin sınırlamanın hukuki niteliği tespit edilmekte; ardından ilk bilgi ile sonraki delil arasındaki fiilî nedensellik ve kullanım yasağının sonraki delile normatif olarak sirayet edip etmediği ayrı ayrı incelenmektedir. Normatif sirayet değerlendirmesinde yasağın koruduğu menfaat, türev delilin bu menfaati yeniden ihlal edip etmediği, yasağın dolanılması tehlikesi, delilin işlevsel eşdeğerliği, bağımsız kaynak, alternatif araştırma güzergâhının somutluğu, kamu makamlarının davranışı ve mahkemenin gerekçelendirme yükümlülüğü dikkate alınmaktadır. Çalışmanın amacı, Türk öğretisinde daha önce dile getirilen her değerlendirme yasağının temelindeki unsurun ayrıca incelenmesi gerektiği düşüncesini; delil yasağı türlerinin sınıflandırılmasına, ispat yükünün paylaşılmasına ve aşamalı yargısal denetime elverişli bir teste dönüştürmektir. Böylece özel kullanım yasaklarının soruşturma makamlarınca kolaylıkla dolanılabilen sembolik kurallara dönüşmesi engellenirken, yasağın koruma amacını aşan ölçüsüz bir türev dışlamadan da kaçınılması hedeflenmektedir.

* Avukat, Ankara, Türkiye/Attorney at Law, Ankara, Turkey. E-posta: canelmadag@gmail.com • ORCID: 0009-0009-3002-3549.

Anahtar Kelimeler: delil değerlendirme yasağı, türev delil, uzak etki, koruma amacı, bağımsız kaynak.

THE ADMISSIBILITY OF EVIDENCE DERIVED FROM LAWFULLY OBTAINED BUT LEGALLY RESTRICTED INFORMATION

Abstract

The admissibility of derivative evidence is generally discussed in relation to evidence discovered through an initial unlawful act of evidence gathering. A distinct problem arises where information is lawfully acquired by investigative or judicial authorities but is barred from use in criminal proceedings by a specific rule protecting an individual or institutional interest. Statements made during restorative-justice negotiations, police statements taken without counsel and not subsequently confirmed before a judge or court, earlier statements of a witness who later invokes a privilege, and information obtained through coercive measures but restricted to a particular purpose illustrate this problem. This article argues that the admissibility of evidence derived from such information should be determined neither by automatic exclusion nor by automatic admission. The proposed model first identifies the legal nature and protective purpose of the initial restriction; then distinguishes factual causation from normative derivative effect. Normative effect turns on whether use of the derivative evidence would undermine the protected interest, reproduce the prohibited evidentiary function, circumvent the restriction, or instead rest on a genuinely independent source. The article transforms an existing insight in Turkish scholarship—that the rationale of each inadmissibility rule must be examined separately—into a structured test based on protective purpose, independent source, concrete alternative investigation, burden of explanation, adversarial examination, and reasoned judicial review.

Key Words: inadmissibility of evidence, derivative evidence, remote effect, protective purpose, independent source.

GİRİŞ

Ceza muhakemesi, geçmişte gerçekleştiği ileri sürülen bir olayın deliller aracılığıyla yeniden kurulmasını ve ceza sorumluluğuna ilişkin uyuşmazlığın maddi gerçeğe mümkün olan en yüksek ölçüde yaklaşan bir değerlendirmeye çözülmesini amaçlar. Bununla birlikte çağdaş ceza muhakemesinde maddi gerçek, ne pahasına olursa olsun ulaşılması gereken mutlak ve tek amaç değildir. Devletin cezalandırma yetkisinin meşruluğu, yalnızca ulaşılan sonucun maddi doğruluğuna değil, bu sonuca götüren araştırma ve yargılama yöntemlerinin hukukla bağlı olmasına da dayanır.¹

Delil yasakları, maddi gerçeğin araştırılması ile temel hakların ve muhakemenin kurumsal dürüstlüğünün korunması arasındaki ilişkinin başlıca düzenleme araçlarından biridir. Delil serbestliği ilkesi, her bilgi kaynağına her yöntemle başvurulabileceği veya elde edilen her içeriğin hükme esas alınabileceği anlamına gelmez. Hukuk düzeni, bir yandan bilgiye ulaşma işlemlerini; diğer yandan elde edilmiş bilgilerin yargılamada kullanılmasını sınırlandırabilir.²

Genel ceza muhakemesi eserlerinde de delil yasakları, yalnızca hukuka aykırı delilin hükümde kullanılması sorunu olarak değil; delilin elde edilmesi, değerlendirilmesi, türev etkisi ve kullanım alanının sınırlandırılması boyutlarıyla ele alınmaktadır. Özbek/Doğan/Bacaksız, delil elde etme ve delil değerlendirme yasaklarını ayrı alt başlıklar altında

¹ **Gödekli**, Mehmet, “Türk Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçeğe Ulaşmanın Ön Koşulu Olarak Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Yasası”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 65, S. 4, 2016, s. 1829-1835. Ayrıca bkz. **Centel**, Nur/**Zafer**, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, 23. Baskı, İstanbul 2025.

² **Gödekli**, s. 1821-1825; **Köse**, Hamid, “Delil Değerlendirme Yasakları Bakımından Zehirli Ağacın Meyvesi Doktrini”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl 13, S. 49, 2022, s. 190-193. Ayrıca bkz. **Birtek**, Fatih, AİHM, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Delil ve İspat, 2. Baskı, Ankara 2017, s. 68-69, 291; **Özbek**, Veli Özer/**Doğan**, Koray/**Bacaksız**, Pınar, Ceza Muhakemesi Hukuku, 18. Baskı, Ankara 2025, s. 704-717; **Öztürk**, Bahri vd., Ceza Muhakemesi Hukuku (Nazari ve Uygulamalı), 18. Baskı, Ankara 2024, s. 385, 395-423; **Şahin**, Cumhur/**Göktürk**, Neslihan, Ceza Muhakemesi Hukuku, 16. Baskı, Ankara 2025, s. 456; **Gökçen**, Ahmet/**Çakır**, Kerim, “Ceza Muhakemesinde Delil, Delillerin Muhafazası, Toplanması, Değerlendirilmesi ve Delil Yasakları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 21, Özel Sayı, 2019, s. 2935-2941; **Egemenoglu**, Alaaddin, “Hukuka Aykırı Delillerde Mutlak-Nispi ve Maddi-Şekli Hukuka Aykırılık Ayrımının Değerlendirilmesi”, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 1, 2025, s. 97-100.

inceleyip uzak etki sorununa müstakil bir başlık ayırırken; Öztürk ve diğerleri koruma amacı teorisi, ispat yükü ve varsayıma dayalı nedenselliği delil yasakları sistematigi içinde tartışmaktadır. Yenisey/Nuhoğlu ise hukuka uygun elde edilmiş bir delilin başka bir davada kullanılamaması ile delil yasaklarının uzak etkisini birbirini izleyen iki ayrı sorun olarak ele almaktadır.³

Türk hukukunda Anayasa m. 38/6, kanuna aykırı olarak elde edilen bulguların delil olarak kabul edilemeyeceğini düzenlemekte; 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) m. 206/2-a, 217/2, 230/1-b ve 289/1-i ise bu anayasal tercihi delilin ortaya konulması, değerlendirilmesi, gerekçeli kararda ayrıştırılması ve kanun yolu denetimi aşamalarında tamamlamaktadır. Bununla beraber Anayasa ve CMK, ilk hukuka aykırı delil sayesinde ulaşılan sonraki delillerin akıbetini genel ve açık bir hükümle düzenlememektedir.⁴

Türev delil tartışmasının klasik görünümünde başlangıç noktasını hukuka aykırı bir delil elde etme işlemi oluşturur. Sorun, ilk hukuka aykırılığın yalnızca doğrudan elde edilen delili mi, yoksa bu delilin sağladığı bilgi avantajı sayesinde ulaşılan sonraki delilleri de mi etkilediğidir. Hukuka aykırı bir delilden hareketle ulaşılan sonraki delillerin kullanılabilirliği, Türk öğretisinde hukuka aykırılığın uzak etkisi veya “zehirli ağacın meyvesi” öğretisi kapsamında tartışılmaktadır.⁵

Bu sistematik farklılık, türev delil tartışmasının Türk öğretisinde yalnızca bir metafora indirgenmediğini; ilk delilin hukuka aykırılığı, sonraki delilin kaynağı ve değerlendirme yasağının kapsamı gibi farklı sorular üzerinden ele alındığını göstermektedir. Nitekim güncel genel eserlerde uzak etki ayrı bir inceleme konusu olarak yer almakta; konuya

³ **Özbek/Doğan/Bacaksız**, s. 704-717, özellikle s. 710, 713 ve 716; **Öztürk vd.**, s. 399-417, özellikle s. 412 ve 416; **Yenisey/Nuhoğlu**, s. 593-610, özellikle s. 607-608.

⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, RG. 09.11.1982, S. 17863 mükerrer; Ceza Muhakemesi Kanunu, Kanun No. 5271, RG. 17.12.2004, S. 25673.

⁵ **Gödekli**, s. 1881-1889; **Köse**, Delil Değerlendirme Yasakları, s. 168-190; **Dülger**, Murat Volkan, Ceza Muhakemesi Hukukunda Dışlama Kuralı ve Hukuka Aykırı Delillerin Uzak Etkisi, Ankara 2014, s. 319 vd. Ayrıca bkz. **Özbek/Doğan/Bacaksız**, s. 716; **Yenisey**, Feridun/**Nuhoğlu**, Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku, 13. Baskı, Ankara 2025, s. 608; **Gökçen/Çakır**, s. 2941; **Egemenoglu**, s. 100.

özgü çalışmalarda ise salt tarihsel nedenselliğin yeterli olup olmadığı ve yasağın koruma amacının türev delile uzanıp uzanmadığı tartışılmaktadır.⁶

Şenol, türemiş delillerin yargılamada kullanılmasını hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi yasağı içinde bağımsız bir sorun olarak ele almakta ve Türk hukukunda “zehirli ağacın meyvesi de zehirlidir” yaklaşımının benimsenmesi gerektiği yönünde görüş bildirmektedir. Bu yaklaşım, ilk halkası hukuka aykırı bir elde etme işlemi olan klasik türev delil probleminde güçlü bir dışlama tezini temsil etmektedir. Ne var ki başlangıçtaki bilginin hukuka aykırı elde edilmediği, yalnızca özel bir norm nedeniyle kullanımının yasaklandığı hâllerde aynı sonucun doğrudan uygulanıp uygulanamayacağı ayrıca gerekçelendirilmelidir.⁷

Ancak türev delil sorunu yalnızca hukuka aykırı elde edilen deliller bakımından ortaya çıkmaz. Bir bilgi, kanuna ve usule uygun biçimde öğrenilmiş olmasına rağmen özel bir norm nedeniyle hükümde kullanılamayabilir. Bu durumda bilginin elde edilmesini sakatlayan bir hukuka aykırılık bulunmamakta; değerlendirme engeli, bilgi edinme işleminden bağımsız bir koruma tercihine dayanmaktadır. Uzlaştırma müzakeresindeki açıklama (CMK m. 253/20), hâkim veya mahkeme huzurunda doğrulanmayan müdafisiz kolluk ifadesi (CMK m. 148/4) veya duruşmada tanıklıktan çekinen kişinin önceki beyanı (CMK m. 210/2) bu yapının farklı örneklerini oluşturmaktadır.⁸

İlk bilginin doğrudan hükme esas alınmaması, özel kullanım yasağının amacını her durumda gerçekleştirmeye yetmeyebilir. Zira soruşturma makamlarının doğrudan kullanılması yasaklanan bilgiyi hükümde göstermeksizin yeni delillere ulaşmak veya araştırmanın yönünü belirlemek amacıyla kullanabilmeleri hâlinde, kullanım yasağının koruma işlevi dolaylı yoldan etkisizleştirilebilir. Buna karşılık ilk bilgiyle tarihsel bağlantı kurulabilen bütün delillerin otomatik biçimde dışlanması da koruma amacını aşan, ölçüsüz bir sonuç doğurabilir.

Türk öğretisinde Köse, hukuka uygun şekilde elde edilmiş olmakla birlikte değerlendirilmesi yasaklanan bir delilden hareketle ulaşılan ikincil delillerin akıbetinin ayrıca incelenmesi gerektiğini ortaya koymuş; bütün

⁶ **Özbek/Doğan/Bacaksız**, s. 716; **Yenisey/Nuhoğlu**, s. 608; **Dülger**, s. 319 vd.; **Köse**, Delil Değerlendirme Yasakları, s. 168-190.

⁷ **Şenol**, Cem, Teori ve Uygulamada Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin Kullanılması ve Değerlendirilmesi Yasağı, 2. Baskı, İstanbul 2018, s. 362-373, özellikle s. 368 vd.

⁸ **Köse**, Delil Değerlendirme Yasakları, s. 191-196. Ayrıca bkz. **Yenisey/Nuhoğlu**, s. 607-608.

değerlendirme yasakları için toplu bir kabul veya ret yerine her yasağın temelindeki unsurun ayrı ayrı araştırılmasını önermiştir. Bu tespit önemli bir başlangıç noktasıdır; ancak farklı yasakları sınıflandıran, fiilî nedensellik ile normatif sirayeti ayıran, bağımsız kaynak ile dolanma riskini birlikte değerlendiren ve ispat yükünü belirleyen genel bir karar modeline ihtiyaç devam etmektedir.⁹

Çalışmanın temel tezi, hukuka uygun elde edilen ancak kullanılması yasaklanan bilgilerden türetilen delillerin akıbetinin “koruma amacı temelli normatif sirayet” incelemesiyle belirlenmesi gerektiğidir. İnceleme iki temel soruyu birbirinden ayırır: İlk bilgi sonraki delilin elde edilmesine fiilen neden olmuş mudur? Bu soruya olumlu cevap verilirse, ilk normun koruma amacı sonraki delilin de dışlanması gerektirmekte midir?

Çalışmanın özgün katkısı, koruma amacı düşüncesini ilk kez ileri sürmekten ziyade, öğretide münferit yasaklar bakımından dile getirilen değerlendirmeleri ortak ve denetlenebilir bir karar modelinde birleştirmesidir. Bu çerçevede çalışma, hukuka uygun elde edilen fakat kullanımı yasaklanan bilgiden türeyen deliller bakımından fiilî türevlik ile normatif sirayeti ayırmakta; dolanma ve işlevsel eşdeğerliği, bağımsız kaynak ve somut alternatif araştırma güzergâhıyla birlikte değerlendirmekte; ayrıca iddia ve ispat yükünün paylaşılması ile çelişmeli inceleme ve gerekçelendirme yükümlülüğünü modelin unsurları hâline getirmektedir. Böylece öneri, soyut bir koruma amacı çağrısından farklı olarak somut olayda aşamalı biçimde uygulanabilecek ve kanun yolu denetimine elverişli bir test sunmayı amaçlamaktadır.

Çalışma, normatif-dogmatik hukuk araştırması yöntemini esas almakta ve karşılaştırmalı hukuk ile içtihat incelemesinden yardımcı yöntemler olarak yararlanmaktadır. Öncelikle Türk pozitif hukukundaki delil elde etme, değerlendirme ve amaçla sınırlı kullanım yasaklarının lafzı, sistematik konumu ve koruma amacı incelenmekte; ardından Amerikan, Alman ve İsviçre hukukundaki türev delil yaklaşımları ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadı, Türk hukukuna doğrudan aktarılabilecek kurallar olarak değil, bağımsız kaynak, bağın zayıflaması, alternatif keşif ve gerekçelendirme gibi analitik ölçütlerin belirlenmesi amacıyla karşılaştırılmaktadır. Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay kararları da pozitif hukuk ile uygulama arasındaki ilişkinin ortaya konulması amacıyla değerlendirilmektedir. Bu yöntem sonucunda elde edilen

⁹ **Köse**, Delil Değerlendirme Yasakları, s. 192-197. Yazarın uzlaştırma ve müdafisiz kolluk ifadesi bakımından ulaştığı farklı sonuçlar, koruma amacının belirleyici rolünü özellikle görünür kılmaktadır.

ölçütler, uzlaştırma, müdafisiz kolluk ifadesi, tanıklıktan çekinme, mesleki sır ve amaçla sınırlı koruma tedbirleri üzerinde sınanarak önerilen modelin kapsamı ve sınırları belirlenmektedir.

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: DELİL YASAKLARININ TÜRLERİ VE TÜREV DELİL

A. Delil Yasaklarının Üst Kavram Niteliği

Delil yasakları, ceza muhakemesinde bilgi edinme ve bilgiyi kullanma faaliyetlerine getirilen sınırlamaların ortak adıdır. Klasik sınıflandırma delil elde etme ve delil değerlendirme yasakları ayırımına dayanır. Bununla birlikte hukuka uygun elde edilip belirli amaç dışında kullanılamayan bilgiler ile belirli kişilere açıklamada bulunmama hakkı tanıyan ayrıcalıklar, bu ikili şemanın ayrıca ayrıştırılmasını gerektirir.¹⁰

Gökçen ve Çakır'ın aktardığı ayırmada, delilin elde ediliş biçimine ilişkin sınırlamalar “delil elde etme yasakları”, hukuka uygun biçimde elde edilmiş olsa dahi delilin yargılamada ortaya konulup değerlendirilememesine ilişkin sınırlamalar ise “delil değerlendirme yasakları” olarak adlandırılmaktadır. Bu ayırım, hukuka uygun elde edilen fakat kullanımı engellenen bilginin ayrıca ele alınması gerektiğini göstermesi bakımından bu çalışmanın başlangıç noktasıyla örtüşmektedir; ancak amaçla sınırlı kullanım yasakları ve sonradan kullanılan çekinme hakları, klasik ikili ayırımın ötesinde ek bir sınıflandırmayı gerekli kılmaktadır.¹¹

Akbulut da delil değerlendirme yasağının yalnızca delil elde etmeye getirilen sınırlamalara aykırılığın sonucunu belirlemediğini; elde edilmesinde herhangi bir sorun bulunmayan bir delilin değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorununu da kapsadığını belirtmektedir. Bu tespit, elde etmenin hukuka uygunluğu ile yargılamada kullanılabilirliğin birbirinden ayrılabilceğini göstermesi bakımından çalışmanın ele aldığı özel kullanım yasakları açısından önemlidir.¹²

Bu çalışmada dört yapı birbirinden ayrılmaktadır: delil elde etme yasakları; bağımsız delil değerlendirme yasakları; amaçla sınırlı kullanım yasakları; çekinme hakları ve delil ayrıcalıkları. Sınıflandırmanın işlevi

¹⁰ Gödekli, s. 1821-1825; Köse, Delil Değerlendirme Yasakları, s. 190-193. Ayrıca bkz. Özbek/Doğan/Bacaksız, s. 705-713; Öztürk vd., s. 395-412; Şahin/Göktürk, s. 456; Gökçen/Çakır, s. 2935-2937.

¹¹ Gökçen/Çakır, s. 2935.

¹² Akbulut, Berrin, “Delil Değerlendirme Yasakları”, Fasikül Hukuk Dergisi, C. 2, S. 13, Aralık 2010, s. 6-7.

terminolojik düzenlemeden ibaret değildir. İlk bilginin hangi kategoriye girdiği, türev delilin akıbetinin hangi normatif gerekçeyle ve hangi yoğunlukta inceleneceğini belirler.

B. Delil Elde Etme Yasakları

Delil elde etme yasakları, muhakeme makamlarının bilgi kaynağına yönelmesini veya belirli bir yöntemle bilgi edinmesini yasaklayan kurallardır. Hukuka aykırılık, bilginin hükümde kullanılmasından önce, bilgiye ulaşılmasını sağlayan araştırma veya muhakeme işleminde ortaya çıkar. Yasak sorgu yöntemleri, kanuni koşulları bulunmayan arama ve elkoyma ile yetkisiz iletişimin denetlenmesi bu gruba girer.

CMK m. 148’in ilk üç fıkrası yöntem temelli elde etme yasağının açık örneğidir. Şüpheli veya sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalı; işkence, kötü davranma, yorma, aldatma, cebir, tehdit ve benzeri müdahalelerle beyan elde edilmemelidir. Yasak yöntemle elde edilen ifade, ilgilinin rızası olsa dahi değerlendirilemez.¹³

Klasik türev delil sorunu bu kategoride, devletin hukuka aykırı işlem sayesinde kazandığı araştırma avantajından yararlanıp yararlanamayacağı biçiminde ortaya çıkar. Hukuka aykırı aramada öğrenilen adres üzerine başka bir yerde delil bulunması veya yasak yöntemle alınan beyan sayesinde suç eşyasına ulaşılması buna örnektir.

C. Bağımsız Delil Değerlendirme Yasakları

Bağımsız değerlendirme yasağında bilgiye ulaşılmasını sağlayan işlem baştan hukuka aykırı değildir. Bilgi, kanuna uygun bir muhakeme işlemi veya tarafların özgür iradeleriyle katıldıkları bir süreç sonucunda öğrenilmiş olabilir. Buna rağmen kanun koyucu, bilginin yargılamada kullanılmasını özel bir nedenle engeller.

Benzer biçimde Yenisey/Nuhoğlu'nun güncel sistematığında “hukuka uygun olarak elde edilen delilin, başka bir davada kullanılamaması” hukuka aykırı elde etme sorunundan ayrı bir başlık altında incelenmektedir. Bu yaklaşım, elde etmenin hukuka uygunluğu ile sonraki kullanımın hukuka uygunluğunun aynı mesele olmadığını açık biçimde görünür kılmaktadır.¹⁴

¹³ Ayrıca bkz. Şahin/Göktürk, s. 184-208.

¹⁴ Yenisey/Nuhoğlu, s. 607-608. Eserde “hukuka uygun olarak elde edilen delilin, başka bir davada kullanılamaması” ile “delil yasaklarının uzak etkileri sorunu” birbirini izleyen ayrı başlıklar altında incelenmektedir.

CMK m. 253/20, uzlaştırma müzakereleri sırasında yapılan açıklamaların herhangi bir soruşturma, kovuşturma veya davada delil olarak kullanılamayacağını düzenlemektedir. Açıklamaların elde edilmesi hukuka uygundur; yasak, tarafların daha sonra aleyhlerine kullanılma korkusu taşımadan müzakere edebilmesini ve uzlaştırmanın kurumsal işlevini korumaktadır.¹⁵

CMK m. 148/4 ise müdafî hazır bulunmaksızın kolluk tarafından alınan ifadenin hâkim veya mahkeme huzurunda doğrulanmadıkça hükme esas alınamayacağını belirtmektedir. Kanun burada ifadenin elde edilmesini mutlak olarak yasaklamamakta; ispat amacıyla kullanımını sonraki doğrulama koşuluna bağlamaktadır.¹⁶

CMK m. 210/2’de de başlangıçta hukuka uygun biçimde alınmış olabilecek bir tanık beyanı, kişinin duruşmada çekinme hakkını kullanması üzerine okunamaz hâle gelir. Bu örnekler, bağımsız değerlendirme yasaklarının kendi içinde de tek tip olmadığını göstermektedir.¹⁷

D. Amaçla Sınırlı Kullanım Yasakları

Bazı düzenlemeler bilginin elde edilmesini veya bütün muhakemelerde kullanılmasını yasaklamaz; bilgi belirli bir soruşturma, suç veya amaç bakımından hukuka uygun biçimde elde edilir, fakat başka bir amaç için kullanılamaz. Moleküler genetik inceleme sonuçlarının başka amaçla kullanılamaması (CMK m. 80/1), gizli soruşturmacı yoluyla elde edilen kişisel bilgilerin görevlendirmenin konusu dışında kullanılamaması (CMK m. 139/6) ve teknik araçlarla izleme kayıtlarının

¹⁵ **Ekici Şahin**, Meral/**Yemenici**, Kürşat, “6763 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler Işığında Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 13, S. 1, 2018, s. 490-496; **Sarıgül**, Ali Tanju, “Uzlaştırma Kurumunun Aşıl Topuğu: Müzakerelerin Gizliliği İlkesi”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl 16, S. 63, 2025, s. 145-158. Ayrıca bkz. **Şahin/Göktürk**, s. 569-577.

¹⁶ **Köse**, Delil Değerlendirme Yasakları, s. 194-195. Ayrıca bkz. **Yenisey/Nuhoğlu**, s. 617-618; **Şahin/Göktürk**, s. 518-521.

¹⁷ **Turhan**, Faruk, “Ceza Muhakemesinde Şüpheli veya Sanığın Yakınlarının Tanıklıktan Çekinme Hakkı – Kapsamı, Koşulları ve Sonuçları Hakkında Bir Değerlendirme”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 28, S. 3, 2020, s. 1416-1421. Ayrıca bkz. **Şahin/Göktürk**, s. 413-417, 499; **Yenisey/Nuhoğlu**, s. 564-567.

katalog dışındaki suçlarda kullanılamaması (CMK m. 140/4) bu yapının örnekleridir.¹⁸

İletişimin denetlenmesi sırasında tesadüfen elde edilen deliller bakımından CMK m. 138/2 özel bir kullanım rejimi öngörür. Bu düzenlemelerde ilk elde etmenin hukuka uygunluğu ile sonraki kullanımın hukuka uygunluğu birbirinden ayrılır. Bilginin elde edildiği anda kanuna uygun olması, her suç veya muhakeme için kullanılabileceği anlamına gelmez.¹⁹

E. Çekinme Hakları ve Mesleki Ayrıcalıklar

Tanıklıktan çekinme ve mesleki sır temelli ayrıcalıklar, değerlendirme yasağıyla yakın ilişkili olmakla birlikte onunla kendiliğinden özdeş değildir. CMK m. 45 ve 46, belirli kişilere açıklamada bulunup bulunmama konusunda hak tanır. Hakkı hatırlatıldıktan sonra özgür iradesiyle beyanda bulunan kişinin her açıklamasının kendiliğinden kullanılamaz olduğu sonucu yalnızca çekinme hakkının varlığından çıkarılamaz.²⁰

Buna karşılık kanun, çekinme hakkının sonradan kullanılmasına belirli bir değerlendirme sonucu bağlayabilir. CMK m. 210/2, önceki beyanın okunması yoluyla duruşmadaki çekinme iradesinin etkisizleştirilmesini önler. Mesleki sırda da bilginin hangi kişi tarafından, hangi hukuki ilişki içinde ve hangi iradeyle açıklandığı ayrıca belirlenmelidir.

F. Bilgi ile Delil ve Fiilî Türevlik ile Normatif Sirayet Ayrımı

Çalışmanın başlığında “bilgi” kavramının tercih edilmesi bilinçlidir. Muhakeme makamının öğrendiği her içerik, hukuken hükme esas alınabilir delil değildir. Bir içeriğin hükme esas alınabilir delil niteliği kazanabilmesi için CMK m. 217/1-2 çerçevesinde hukuka uygun elde edilmesi, değerlendirme yasağına tabi olmaması, duruşmaya getirilmesi ve tarafların tartışmasına açılması gerekir.²¹

Türev delil, ilk bilgi sayesinde varlığı, yeri, kaynağı veya ispat bakımından önemi öğrenilen ve sonradan ayrı bir araştırma ya da

¹⁸ Amaçla sınırlı kullanım yasaklarının delil rejimindeki işlevi hakkında bkz. **Köse**, Delil Değerlendirme Yasakları, s. 196-197.

¹⁹ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun güncel metni için bkz. RG. 17.12.2004, S. 25673.

²⁰ **Turhan**, s. 1388-1408.

²¹ Ceza Muhakemesi Kanunu, Kanun No. 5271, RG. 17.12.2004, S. 25673.

muhakeme işlemiyle elde edilen delildir. Kronolojik ardışıklık tek başına yeterli değildir; ilk bilgi sonraki delile ulaşılmasında yönlendirici veya kolaylaştırıcı bir işlev üstlenmelidir.²²

İlk bilgi ile sonraki delil arasında fiilî bağlantının bulunması ile ilk bilgiye ilişkin yasağın sonraki delile uygulanması aynı mesele değildir. Fiilî nedensellik “ilk bilgi olmasaydı bu delile bu araştırma seyri içinde ulaşılır mıydı?” sorusuna; normatif sirayet ise “türev delilin kullanılması ilk normun koruma amacını etkisizleştirir veya yasağı dolanır mı?” sorusuna yanıt aramaktadır.

Salt olmasaydı-olmazdı nedenselliğinin normatif sonuç için yeterli kabul edilmesi, ilk bilgiden sonra yürütülen bütün soruşturmayı sınırsız bir yasak zincirine dönüştürebilir. Buna karşılık fiilî bağ göz ardı edilirse, doğrudan kullanılamayan bilgi yeni ve görünüşte temiz işlemlerin gizli kaynağı hâline gelebilir. Bu nedenle iki aşama birbirini tamamlamalıdır.

II. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA TÜREV DELİLLER

A. Karşılaştırmalı İncelemenin İşlevi

Türev deliller farklı hukuk sistemlerinde aynı anayasal ve kurumsal temeller üzerinden ele alınmamaktadır. Amerikan hukukunda öğretinin önemli bir işlevi kolluğu anayasal ihlallerden caydırmak iken, Alman hukukunda açık kanuni yasakların dışında değerlendirme yasağının kapsamı ihlal edilen normun amacı ve somut olayın özellikleriyle ilişkilendirilmektedir. İsviçre, türev delili kanunla düzenlemiş; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise ulusal kabul edilebilirlik kuralı koymaktan çok yargılamanın bütünsel hakkaniyetini denetlemiştir.

Bu farklılıklar yabancı hukuk kurumlarının Türk hukukuna doğrudan aktarılmasına engel oluşturmaktadır. Karşılaştırmalı incelemenin amacı tek bir yabancı çözümü ithal etmek değil; nedensellik, bağımsız kaynak, bağın zayıflaması, koruma amacı, ispat yükü ve gerekçelendirme bakımından kullanılabilecek analitik soruları belirlemektir.

B. Amerikan Hukuku: Dışlama Kuralından Türev Delile

ABD Yüksek Mahkemesi, Silverthorne Lumber kararında hukuka aykırı biçimde ele geçirilen belgelerin fiziksel olarak iade edilmesinin yeterli olmadığını; devletin belgelerden öğrendiği içeriği daha sonra görünüşte hukuka uygun bir celp işlemiyle kullanmasının anayasal güvenceyi etkisizleştireceğini kabul etmiştir. Bununla birlikte aynı bilgiye

²² Gödekli, s. 1881-1884; Köse, Delil Değerlendirme Yasakları, s. 171-176.

gerçekten bağımsız bir kaynaktan ulaşılmasını mümkün görerek bağımsız kaynak düşüncesinin de temelini atmıştır.²³

Nardone kararında hukuka aykırı telefon dinlemelerinin yalnızca doğrudan kayıtlarının değil, bu kayıtların sağladığı yönlendirme avantajının da dışlama kuralının kapsamına girebileceği belirtilmiştir. Mahkeme aynı zamanda ilk hukuka aykırılık ile sonraki delil arasındaki bağın zayıflayabileceğini kabul ederek türev dışlamanın sınırsız bir tarihsel nedensellik zinciri olmadığını göstermiştir.²⁴

Wong Sun kararı, salt “olmasaydı olmazdı” ilişkisinin dışlama için yeterli olmadığını açık biçimde ortaya koymuştur. İnceleme, sonraki delilin önceki hukuka aykırılığın doğrudan ürünü mü olduğu, yoksa araya giren olaylar ve bağımsız irade açıklamaları nedeniyle ilk aykırılıktan yeterince uzaklaşıp uzaklaşmadığı üzerinde yoğunlaşmıştır.²⁵

Brown v. Illinois kararında hukuka aykırı yakalamanın ardından Miranda haklarının bildirilmesi, sonraki beyanı otomatik olarak arındıran bir işlem sayılmamıştır. Zaman aralığı, araya giren olaylar ve görevlilerin hukuka aykırı davranışının amaçlı veya ağır niteliği birlikte değerlendirilmiştir.²⁶

Murray kararında sonraki aramanın bağımsız sayılabilmesi için yalnızca yeni bir arama kararının bulunması yeterli görülmemiş; arama kararı isteme iradesinin önceki hukuka aykırı girişten etkilenmemesi ve önceki girişte öğrenilen bilgilerin karar merciinin değerlendirmesini belirlememesi aranmıştır.²⁷

Nix v. Williams kararı ise delilin hukuka aykırı işlem gerçekleşmeseydi dahi yürütülmekte olan hukuka uygun araştırma sonucunda kaçınılmaz biçimde bulunacağının gösterilmesi hâlinde kullanılabileceğini kabul etmiştir. Bu yaklaşım, “başka türlü de bulunabilirdi” şeklindeki soyut bir varsayımdan ziyade somut olarak başlamış alternatif araştırma güzergâhına dayanmaktadır.²⁸

Amerikan hukukundaki bağımsız kaynak, bağın zayıflaması ve kaçınılmaz keşif kavramları, Türk hukukunda kanunda öngörülmüş genel

²³ Silverthorne Lumber Co. v. United States, 251 U.S. 385, 391-392 (1920) (Justia, e.t. 14.07.2026).

²⁴ Nardone v. United States, 308 U.S. 338, 340-341 (1939) (Justia, e.t. 14.07.2026).

²⁵ Wong Sun v. United States, 371 U.S. 471, 487-488 (1963) (Justia, e.t. 14.07.2026).

²⁶ Brown v. Illinois, 422 U.S. 590, 603-604 (1975) (Justia, e.t. 14.07.2026).

²⁷ Murray v. United States, 487 U.S. 533, 542-543 (1988) (Justia, e.t. 14.07.2026).

²⁸ Nix v. Williams, 467 U.S. 431, 444-448 (1984) (Justia, e.t. 14.07.2026).

istisnalar değildir. Çalışma bakımından bu kurumların değeri, ilk bilgiyle sonraki delil arasındaki fiilî ve normatif bağı sınamaya yarayan analitik araçlar olmalarıdır.²⁹

C. Alman Hukuku: Açık Yasak, Uzak Etki ve Normun Amacı

Alman Ceza Muhakemesi Kanunu (Strafprozessordnung, StPO) § 136a, sanığın irade oluşturma ve iradesine uygun davranma özgürlüğünü bozan sorgu yöntemlerini yasaklamakta; bu yöntemlerle elde edilen beyanların ilgilinin rızası bulunsa dahi kullanılamayacağını düzenlemektedir. Buna karşılık Alman hukukunda her usul ihlalinin kendiliğinden bir değerlendirme yasağı ve her yasağın sınırsız uzak etki doğuracağı yönünde genel bir kural bulunmamaktadır.³⁰

Federal Anayasa Mahkemesi 8 Aralık 2005 tarihli kararında, salt nedensellik ilişkisinin sonraki bütün soruşturma sonuçlarının değerlendirme dışı bırakılmasını gerektirmediğini; nedensellik zincirlerinin sınırsız genişleyebileceğini vurgulamıştır. 9 Kasım 2010 tarihli kararında da doğrudan kullanılamayan bilgilerin sonraki tedbirlerdeki etkisinin ayrıca incelenmesi gerektiğini kabul etmiştir.³¹

Federal Yargıtayın 14 Eylül 2010 tarihli kararında, yabancı güvenlik makamlarının kötü muamelesine maruz kalan sanığın daha sonra Alman konsolosluk görevlisine yaptığı açıklamalar değerlendirilmiş; sonraki beyanın kullanılabilirliği, önceki müdahalenin irade üzerindeki etkisinin sürüp sürmediği üzerinden ele alınmıştır. Kararın yöntemi, şeklen yeni bir görüşmenin varlığından çok maddi ve iradi bağımsızlığın araştırılmasını göstermektedir.³²

Alman yaklaşımından çıkarılabilecek temel ders, değerlendirme yasağının kapsamının ihlal edilen veya kullanımı sınırlandıran normun koruma amacıyla ilişkilendirilmesidir. Ancak koruma amacının soyut bırakılması belirsizlik yaratır; hangi menfaatin korunduğu, türev kullanımın bu menfaati nasıl etkilediği ve bağımsızlık iddiasının hangi olgulara dayandığı somutlaştırılmalıdır.

²⁹ **Köse**, Metin, “Amerikan Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuka Aykırı Delillerin Dışlanması”, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 9, S. 1, 2019, s. 175-192.

³⁰ Alman Ceza Muhakemesi Kanunu (Strafprozessordnung, StPO).

³¹ BVerfG, Beschl. v. 8.12.2005 – 2 BvR 1686/04 (Bundesverfassungsgericht, e.t. 16.08.2026); BVerfG, Beschl. v. 9.11.2010 – 2 BvR 2101/09 (Bundesverfassungsgericht, e.t. 16.08.2026).

³² BGH, Beschl. v. 14.9.2010 – 3 StR 573/09, Rn. 11-13 (Bundesgerichtshof, e.t. 16.08.2026).

D. İsviçre Hukuku: Kanunlaştırılmış Türev Delil Kuralı

İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu (Schweizerische Strafprozessordnung, StPO) m. 141/4, kullanılamayan bir delil başka bir delilin elde edilmesini sağlamışsa sonraki delilin ancak ilk delil olmaksızın da elde edilebilecek olması hâlinde kullanılabileceğini düzenlemektedir. Bu hüküm, StPO m. 141’de kademeli biçimde kurulan hukuka aykırı deliller rejiminin türev delillere ilişkin özel sonucunu oluşturur.³³

İsviçre Federal Mahkemesi, salt teorik bir elde etme ihtimalini yeterli görmemekte; alternatif araştırma yolunun somut ve gerçekçi olup olmadığını incelemektedir. Kanunlaştırılmış model, türevlik sorununu görünür kılması bakımından önemlidir; ancak hukuka uygun elde edilen ve özel bir koruma amacı nedeniyle kullanılamayan her bilgi türünün normatif sirayetini tek başına çözmez.³⁴

E. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi: Bütünsel Hakkaniyet ve Özel Ağırlıktaki Yasaklar

AİHM, delillerin ulusal hukuk bakımından kabul edilebilirliğini kural olarak belirlemez; delilin elde edilme ve kullanılma biçimi de dâhil olmak üzere yargılamanın bütünü itibarıyla adil olup olmadığını inceler. Schenk ve Khan kararlarında hukuka aykırı olduğu ileri sürülen kayıtların kullanılması, savunmanın itiraz imkânı, delilin güvenilirliği ve mahkûmiyetteki ağırlığıyla birlikte değerlendirilmiştir.³⁵

Bu yaklaşım, ulusal hukukta açıkça öngörülen delil yasaklarını etkisizleştiren bir genel kabul kuralı olarak okunamaz. Sözleşme asgari koruma standardıdır; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası m. 38/6 ve CMK’nın açık yasakları derece mahkemeleri bakımından ayrıca bağlayıcıdır.

Jalloh ve Gäfgen kararları, işkence ve kötü muameleyle elde edilen delillerin özel konumunu göstermektedir. AİHM, ihlalin niteliği, delilin türü, mahkûmiyetteki rolü ve yargılamanın bütününe birlikte ele almakla

³³ İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu (Schweizerische Strafprozessordnung, StPO).

³⁴ BGE 138 IV 169, E. 3.1 (İsviçre Federal Mahkemesi, e.t. 16.08.2026).

³⁵ Schenk v. Switzerland, App. No. 10862/84, 12.7.1988, § 46 (HUDOC, e.t. 14.07.2026); Khan v. the United Kingdom, App. No. 35394/97, 12.5.2000, §§ 34-40 (HUDOC, e.t. 14.07.2026).

beraber, işkence yasağının mutlak niteliği nedeniyle bu alandaki delil kullanımına çok daha ağır bir normatif değer yüklemektedir.³⁶

F. Karşılaştırmalı Hukuktan Çıkan Ortak Ölçütler

Karşılaştırmalı inceleme sekiz ortak ölçüt ortaya koymaktadır: bunları; türevlik ile kullanılamazlığın ayrılması; şekli değil maddi bağımsızlığın aranması; alternatif keşfin somutlaştırılması; ilk etkinin zaman ve araya giren olaylarla zayıflayıp zayıflamadığının incelenmesi; koruma amacının belirlenmesi; korunan menfaatin ağırlığının gözetilmesi; kamu makamlarının dolanma davranışının değerlendirilmesi; kararın çelişmeli inceleme sonucunda denetlenebilir biçimde gerekçelendirilmesi oluşturmaktadır.

III. TÜRK HUKUKUNDA NORMATİF ÇERÇEVE VE İÇTİHAT

A. Anayasal ve Kanuni Sistem

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası m. 38/6, “Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez” hükmüyle kanuna aykırı elde edilmiş bulguya kategorik bir sınır koyar. CMK m. 206/2-a ortaya konulma talebinin reddini; m. 217/2 yalnızca hukuka uygun elde edilen delille ispatı; m. 230/1-b dosyadaki hukuka aykırı delillerin gerekçede gösterilmesini; m. 289/1-i ise hükmün hukuka aykırı yöntemle elde edilen delile dayanmasını kesin hukuka aykırılık sebebi olarak düzenler.³⁷

Bu hükümler hukuka aykırı delilin yalnızca ispat değerinin azaltılmasını değil, hükmün bilgi temelinden çıkarılmasını öngörür. Bununla birlikte doğrudan yasaklı delilden türeyen deliller ile hukuka uygun elde edilip özel normla kullanımı yasaklanan bilgilerin türev etkisi genel bir kanun hükmüyle düzenlenmemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası m. 38/6’nın lafzı “kanuna aykırı delil elde etme”ye yöneliktir. Uzlaştırma açıklaması veya sonradan okunamaz hâle gelen tanık beyanı bu anlamda kanuna aykırı elde edilmiş bulgu değildir. Bu sebeple özel kullanım yasaklarının türev etkisi, genel hukuka aykırı delil hükümlerinin mekanik genişletilmesiyle değil, özel normun kapsamı ve amacı üzerinden kurulmalıdır.

³⁶ Jalloh v. Germany [GC], App. No. 54810/00, 11.7.2006, §§ 94-123 (HUDOC, e.t. 14.07.2026); Gäfgen v. Germany [GC], App. No. 22978/05, 1.6.2010, §§ 162-188 (HUDOC, e.t. 14.07.2026).

³⁷ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, RG. 09.11.1982, S. 17863 mükerrer; Ceza Muhakemesi Kanunu, Kanun No. 5271, RG. 17.12.2004, S. 25673.

Öğretide hukuka aykırı deliller bakımından dahi değerlendirmenin mutlaklığı konusunda yeknesaklık bulunmaması, özel kullanım yasaklarının türev etkisinin tek bir genel formülle çözülemeyeceğini ayrıca göstermektedir. Yakın tarihli bir tasnifte, mutlak ve nispi değerlendirme yasağı ayrımını kabul eden, reddeden ve karma yaklaşımlar ayrı ayrı ortaya konulmuştur. Bu görüş çeşitliliği, türev etki bakımından normun lafzı kadar koruma amacının ve somut kullanım biçiminin de açıklanmasını gerekli kılmaktadır.³⁸

Öğretide Özdemir, Türk ceza yargılamasında mutlak ret yaklaşımının benimsendiği kabulünden hareketle, yasak delilden türeyen delillerin de hükme esas alınamayacağını kabul etmekte; bu sonucu Anayasa m. 38/6 ile CMK m. 217/2'nin doğrudan ve dolaylı deliller arasında ayırım yapmamasıyla ilişkilendirmektedir. Yazar aynı zamanda Yargıtay'ın türemiş deliller konusundaki uygulamasının yeknesak olmadığını belirtmektedir. Bu görüş, hukuka aykırı elde edilmiş ilk delilden türeyen deliller bakımından kategorik bir dışlama tezini güçlendirse de, ilk bilginin hukuka uygun elde edildiği fakat özel bir normla kullanımının sınırlandığı hâllerde normatif sirayetin kapsamını tek başına belirlememektedir.³⁹

B. Anayasa Mahkemesinin Hukuka Aykırı Delil Yaklaşımı

Anayasa Mahkemesi, hukuka aykırı delilin mahkûmiyette kullanılmasına ilişkin şikâyetleri hakkaniyete uygun yargılanma hakkı kapsamında incelemekte; derece mahkemesinin yerine geçerek her delilin kanuna uygunluğunu baştan belirleyen bir temyiz mercii olmadığını vurgulamaktadır. Orhan Kılıç kararında kanuni temeli bulunmayan konut aramasından elde edilen ve mahkûmiyetin belirleyici dayanağı olan delillerin kullanılmasını ihlal olarak değerlendirmiştir.⁴⁰

Mehmet Cengiz ve Rıdvan Cengiz kararında da hukuka aykırı arama sonucu elde edilen belirleyici deliller ile bu yöndeki itirazların derece

³⁸ **Egemenoglu**, s. 103-105. Yazar, Centel/Zafer, Yenisey/Nuhoğlu, Özbek/Doğan/Bacaksız ve Öztürk vd. dahil öğretideki farklı yaklaşımları tasnif etmektedir.

³⁹ **Özdemir**, Sema Nur, “İçtihatlar Işığında Ceza Muhakemesinde Yasak Delil Kavramı ve Kapsamı”, Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 1, 2025, s. 64-67.

⁴⁰ AYM, Orhan Kılıç [GK], B. No: 2014/4704, 1.2.2018, §§ 42-56 (Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 14.07.2026).

mahkemelerince karşılanmaması birlikte değerlendirilmiş ve hakkaniyete uygun yargılanma hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşılmıştır.⁴¹

Hacı Karabulut (2) kararında Mahkeme yaklaşımını daha sistematik bir çerçevede açıklamıştır: Önce delilin kanuni temel olmaksızın veya hukuka aykırı yöntemle elde edildiğinin ilk bakışta anlaşılır olup olmadığı; sonra delilin tek veya belirleyici delil olup olmadığı; son olarak delilin kullanımının yargılamanın bütününe hakkaniyetsiz hâle getirip getirmediği incelenmektedir.⁴²

Bu üç aşamalı test, bireysel başvuruda anayasal ihlal denetimine ilişkindir. Derece mahkemelerinin CMK m. 206 ve 217 uyarınca yapması gereken kabul edilebilirlik incelemesiyle özdeşleştirilmemelidir. Hukuka aykırı delilin belirleyici olmaması, onu CMK bakımından hukuka uygun veya tali delil olarak kullanılabilir hâle getirmez.⁴³

C. Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 29 Kasım 2005 Tarihli Kararı

Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 29 Kasım 2005 tarihli kararı, Türk hukukunda uzak etki tartışmasının en çok anılan fakat dikkatli okunması gereken bir örneğini oluşturmaktadır. Karara konu olayda hâkim kararı ve gecikmede sakınca bulunduğu ilişkin somut gerekçe olmaksızın konutta arama yapılmış; Ceza Genel Kurulu aramayı ve bu aramadan elde edilen maddi bulguları hukuka aykırı kabul etmiştir.⁴⁴

Kararın genel açıklamalarında, hukuka aykırı ifade veya aramadan hareketle başka delillere ulaşılması hâlinde türev delillerin de kullanılamayacağı belirtilmiştir. Buna karşılık çoğunluk görüşünde, somut olayda sanığın sulh ceza hâkimi ve mahkeme huzurunda hakları hatırlatıldıktan sonra verdiği ve aşamalar boyunca sürdürdüğü ikrarı özgür ve samimi kabul ederek mahkûmiyeti korumuştur. Böylece kararın genel

⁴¹ AYM, Mehmet Cengiz ve Rıdvan Cengiz [2. B.], B. No: 2019/21704, 20.9.2023, §§ 93-100 (Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 14.07.2026).

⁴² AYM, Hacı Karabulut (2) [GK], B. No: 2020/27959, 20.3.2025, §§ 63-71 (Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 14.07.2026).

⁴³ **Uzgel**, Gökçen, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi”, Ankara Barosu Dergisi, C. 80, S. 1, 2022, s. 122-131.

⁴⁴ Yargıtay CGK, E. 2005/7-144, K. 2005/150, T. 29.11.2005 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, e.t. 14.07.2026).

uzak etki formülüyle somut sonuca uyguladığı bağımsız irade değerlendirmesi arasında açık bir gerilim doğmuştur.⁴⁵

Karar, uzak etkinin Türk hukukunda mutlak ve koşulsuz biçimde kabul edildiğinin kanıtı olarak kullanılamaz. Daha doğru okuma, kararı ilk hukuka aykırılık ile sonraki özgür irade açıklaması arasındaki bağın nasıl belirleneceği konusunda çoğunluk ve karşıoyların farklılaştığı bir örnek olarak görmektir. Önerilen test de tam olarak bu bağ, salt yeni bir tutanak veya yeni bir makamın varlığına indirgmeden incelemeyi gerektirmektedir.

D. Pozitif Hukuktaki Boşluk

Türk hukukunda doğrudan hukuka aykırı delil bakımından güçlü bir anayasal ve kanuni yapı vardır. Buna karşılık bağımsız kaynak, bağın zayıflaması, alternatif keşif, koruma amacı, dolanma ve ispat yükünü birlikte düzenleyen bir türev delil hükmü bulunmamaktadır. Hukuka uygun elde edilen ancak özel normla kullanımı yasaklanan bilgiler bakımından boşluk daha da belirgindir.

Mevzuat doğrudan kullanım yasaklarını düzenlemekte; fakat bu bilgilerin araştırmanın yönlendirilmesinde kullanılıp kullanılamayacağını ve bu yolla ulaşılan delillerin akıbetini açıklamamaktadır. Bu nedenle genel hukuka aykırı delil öğretisini bütün özel yasaklara otomatik olarak genişletmeyen, fakat özel yasakların dolanılmasını da önleyen ayrı bir normatif modele ihtiyaç vardır.

IV. KORUMA AMACI TEMELLİ NORMATİF SİRAYET TESTİ

A. Modelin Hukuki Niteliği ve Uygulama Alanı

Önerilen model, pozitif hukukta açıkça düzenlenmiş yeni bir istisna veya yasak değildir. Kanunda mevcut kullanım yasaklarının türev delile kadar uzanıp uzanmadığını belirlemeye yarayan bir yorum ve karar modelidir. Mahkemeye kanunun doğrudan kullanılamaz saydığı delili menfaat dengesiyle kabul etme yetkisi vermediği gibi, koruma amacıyla ilgisi kalmamış her delili otomatik olarak dışlama yetkisi de vermez.

Test birbirini izleyen aşamalardan oluşur. İlk bilgiyle sonraki delil arasında gerçek bir türevlik bulunmadan normatif sirayet incelemesine geçilemez; yalnızca fiilî bağ bulunması da dışlama için yeterli değildir.

⁴⁵ Yargıtay CGK, E. 2005/7-144, K. 2005/150, T. 29.11.2005. Karşıoylarda ikrarın hukuka aykırı arama sonucunda ele geçirilen bulguların etkisi altında verildiği savunulmuştur (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, e.t. 14.07.2026).

Her aşama somut olgulara dayanmalı ve mahkemenin gerekçesinde görünür olmalıdır.

B. Birinci Aşama: İlk Normun Hukuki Niteliği

Mahkeme önce ilk bilginin hangi nedenle kullanılmadığını belirlemelidir: Hukuka aykırı elde etme yasağı mı; bağımsız değerlendirme yasağı mı; amaçla sınırlı kullanım yasağı mı; çekinme hakkı mı; yoksa kullanımı sonraki bir koşula bağlayan kural mı? Normun yasakladığı davranış açıkça tanımlanmadan türev etki kurulamaz.

C. İkinci Aşama: Korunan Menfaatin Somutlaştırılması

İlk norm belirlendikten sonra koruduğu menfaat somutlaştırılmalıdır. CMK m. 253/20 uzlaştırmada serbest konuşma ve kurumsal güveni; m. 148/4 savunma hakkı ile kolluk ifadesinin yargısal doğrulamasını; m. 210/2 çekinme hakkının önceki beyan okunarak dolanılmamasını; m. 138 ve 140 ise ağır koruma tedbirlerinin katalog ve amaç sınırlarını korur.

Koruma amacı, “savunma hakkı” veya “özel hayat” gibi genel etiketlerle bırakılmamalıdır. Türev delilin kullanılması hâlinde normun güvence altına aldığı davranış alanının, güven ilişkisinin veya yetki sınırının nasıl zarar göreceği açıklanmalıdır.⁴⁶

D. Üçüncü Aşama: Fiilî Türevlik

Fiilî türevlikte temel karşı-olgusal soru şudur: İlk bilgi hiç öğrenilmemiş olsaydı soruşturma makamları sonraki delile aynı araştırma süreci içinde, aynı zamanda ve aynı yöntemle ulaşabilecek miydi? Bu soru kuramsal olanağı değil, somut soruşturmanın gerçek bilgi akışını araştırır.

İlk bilginin öğrenilme zamanı, sonraki işlemin başlatılma zamanı, bilginin hangi birimlere aktarıldığı, tedbir talebinin dayanakları ve yeni delil kaynağının nasıl belirlendiği birlikte incelenmelidir. Kronolojik ardışıklık tek başına türevlik oluşturmadığı gibi, dosyada yeni bir karar bulunması da bağı kendiliğinden kesmez.

E. Dördüncü Aşama: Dolanma ve İşlevsel Eşdeğerlik

Testin merkezinde, türev delilin kullanılmasının doğrudan yasağı işlevsiz bırakıp bırakmadığı yer almaktadır. Yasaklı bilginin içeriğinin başka bir tanık, tutanak, uzman görüşü veya yeniden alınmış görünüşte bağımsız beyan üzerinden yargılamaya taşınması, biçimsel olarak farklı fakat işlevsel olarak eşdeğer bir delil yaratabilir.

⁴⁶ Köse, Delil Değerlendirme Yasakları, s. 192-197.

Dolanma yalnızca görevlilerin açık kötü niyetiyle sınırlı değildir. Objektif olarak bakıldığında türev kullanım, kanunun doğrudan yasakladığı ispat işlevini yeniden gerçekleştiriyorsa normatif sirayet güçlüdür. Buna karşılık dış dünyada önceden var olan ve ilk bilgiyle aynı içeriği yeniden üretmeyen maddi bulguda ayrıca bağımsızlık ve korunan menfaat analizi yapılmalıdır.

F. Beşinci Aşama: Delilin Niteliği ve Bağın Yoğunluğu

Türev deliller üç grupta ele alınabilir. İlk grupta yasaklı içeriği doğrudan yeniden üreten deliller bulunur; bunlarda sirayet kural olarak güçlüdür. İkinci grupta ilk bilgi sayesinde bulunan yeni tanık veya sonraki beyan gibi insan iradesine bağlı deliller vardır; bağımsız irade ve yönlendirme etkisi incelenmelidir. Üçüncü grupta suç eşyası, biyolojik iz, kamera kaydı veya önceden oluşmuş dijital belge gibi dış dünyada var olan maddi deliller yer almaktadır; maddi nitelik tek başına arındırıcı değildir.

G. Altıncı Aşama: Bağımsız Kaynak

Bağımsızlık hem bilgi kaynağı hem karar alma süreci bakımından bulunmalıdır. Yasaklı bilgi çıkarıldığında arama veya elkoyma için yeterli şüphe kalmıyorsa, son işlemin yetkili hâkim kararına dayanması tek başına bağımsızlık sağlamaz. Karar talebinin yasaklı bilgi olmaksızın da yapılacak olması ve kararın maddi temelinin bağımsız verilerle oluşması gerekmektedir.

H. Yedinci Aşama: Alternatif Araştırma Güzergâhı

Türk hukukunda Amerikan hukukundaki biçimiyle kanuni bir “kaçınılmaz keşif” istisnası yoktur. Bununla birlikte delilin yasaklı bilgi olmaksızın da somut olarak yürüyen hukuka uygun bir araştırma sonucunda elde edileceği, fiilî türevlik ve bağımsızlık değerlendirmesinde dikkate alınabilir. Soyut “zaten bulunurdu” iddiası yeterli değildir; alternatif güzergâhın önceden başlamış, belgelenmiş ve delile ulaşmaya elverişli olması gerekir.

I. Sekizinci Aşama: Kamu Makamlarının Davranışı

Kamu makamlarının bilginin doğrudan kullanılamayacağını bilmelerine rağmen onu özellikle yeni delil bulmak için kullanmaları, bilgi kaynağını tedbir talebinde gizlemeleri veya sonradan görünüşte bağımsız işlem üretmeleri sirayet lehine güçlü göstergelerdir. Bununla birlikte kötü niyet zorunlu koşul değildir; normun objektif koruma amacı görevlinin niyetinden bağımsız olarak da zarar görebilmektedir.

J. Dokuzuncu Aşama: İddia ve İspat Yükü

Savunma, ilk kullanılamaz bilgiyi ve bu bilgiyle sonraki delil arasındaki bağlantıyı makul gösteren somut olguları ortaya koymalıdır. Zaman yakınlığı, aynı görevlilerin sürece katılması, delilin yerinin yalnızca ilk bilgide açıklanması veya yeni tedbirin hemen bu bilgiden sonra uygulanması başlangıç yükünü karşılayabilir.

Makul bağlantı gösterildikten sonra delilin gerçek kaynağı, araştırmanın ne zaman ve hangi bilgi üzerine başlatıldığı ve yasaklı bilgi çıkarıldığında da tedbir koşullarının oluştuğu iddia makamınca açıklanmalıdır. Bilgi akışı kamu makamlarının hâkimiyet alanında bulunduğundan bütün ispat yükünün savunmaya bırakılması etkili itiraz olanağını ortadan kaldırmaktadır.⁴⁷

K. Onuncu Aşama: Çelişmeli İnceleme ve Gerekçelendirme

Mahkeme delilin elde edilmesine ilişkin tutanakları, tedbir talep ve kararlarını, bilgi aktarımını, zaman çizelgesini ve bağımsız kaynak olarak gösterilen kayıtları tarafların katılımıyla incelemelidir. Kararda ilk norm, korunan menfaat, fiilî bağ, bağımsız kaynak, dolanma iddiası ve savunmanın itirazları ayrı ayrı karşılanmalıdır.

Türev delilin dışlanması hâlinde de yalnızca “zehirli ağacın meyvesi” metaforuna dayanmak yeterli değildir. Mahkeme, koruma amacının sonraki delile neden uzandığını ve delilin kullanılmasının yasağı nasıl etkisizleştireceğini açıklamalıdır.

L. Testin Sonuç Formülü

Test dört sonuca yol açabilir. Birincisi, fiilî türevlik yoksa sirayet sorunu doğmaz. İkincisi, fiilî bağ bulunmakla birlikte türev kullanım koruma amacını zedelemiyor ve dolanma oluşturmuyorsa delil kullanılabilir. Üçüncüsü, fiilî bağ ile normatif dolanma birlikteyse delil dışlanır. Dördüncüsü, savunma makul bağlantı göstermesine rağmen iddia makamı bağımsızlığı açıklayamıyorsa belirsizlik, bilgi akışını kontrol eden makam lehine yorumlanmamalıdır.

V. TESTİN ÖZEL YASAK TÜRLERİNE UYGULANMASI

A. Uzlaştırma Müzakereleri

Uzlaştırma açıklamalarının CMK m. 253/20 uyarınca kullanılamamasının temelinde, tarafların sonraki yargılamada aleyhlerine

⁴⁷ Nardone, 308 U.S. 338, 341; karşılaştırmalı ispat yükü tartışması için Köse, Amerikan Ceza Muhakemesi, s. 185-187 (Justia, e.t. 14.07.2026).

kullanılma korkusu olmadan görüşebilmesi ve kurumun serbest müzakereye dayalı işlevinin korunması vardır. Bu nedenle yasak, yalnızca tutanağın mahkemede okunmasını engelleyen dar bir biçim kuralı olarak yorumlanamaz.⁴⁸

Uzlaştırma görüşmesindeki açıklamanın uzlaştırmacı veya başka katılımcı tarafından tanık sıfatıyla anlatılması, yasaklı içeriğin işlevsel eşdeğeridir ve değerlendirme dışı bırakılmalıdır. Aynı şekilde açıklama başka bir tutanağa aktarılarak veya “ihbar” görünümü verilerek dosyaya taşınamaz.

Açıklama sayesinde suç eşyası, kamera kaydı, banka hesabı veya yeni tanık bulunmuşsa daha güç bir sorun doğar. Köse, açıklama sayesinde işaret edilen delilin de dışlanması gerektiğini; ancak aynı delile müzakerelerden bağımsız başka bir kaynaktan ulaşılmışsa bağın kopacağını kabul etmektedir.⁴⁹

Bu görüş çalışmanın modeliyle büyük ölçüde uyumludur. Uzlaştırma bilgisinin soruşturma makamlarına aktarılması ve doğrudan araştırma pusulası yapılması hâlinde güçlü bir normatif sirayet karinesi bulunmalıdır. Aksi sonuç, taraflara “sözünüz doğrudan kullanılmayacak, fakat söylediğiniz her şey aleyhinize delil üretmekte serbestçe kullanılacaktır” mesajı verir ve müzakere güvenliğini ortadan kaldırır.

Buna karşılık delilin uzlaştırma açıklamasından önce başlamış veya ondan tamamen bağımsız bir araştırma yoluyla elde edildiği somut biçimde gösterilirse sirayet reddedilebilir. Bağımsızlık yalnızca delilin dış dünyada var olmasına değil, soruşturma kararının ve bilgi güzergâhının gerçekten ayrı olmasına dayanmalıdır.

B. Müdafisiz Kolluk İfadesi

CMK m. 148/4, müdafisiz kolluk ifadesini mutlak biçimde elde edilmesi yasak bilgi saymaz; hâkim veya mahkeme huzurunda doğrulanmadıkça hükme esas alınmasını yasaklar. Bu sebeple uzlaştırmadaki kadar geniş ve kural olarak güçlü bir türev dışlama doğrudan hükmün lafzından çıkarılamaz.

Köse, bu düzenlemenin altında yatan amacın kolluk ifadesinin güvenilirliğini ve özgür iradeyi güvenceye almak olduğunu; ifade hukuka aykırı biçimde alınmamışsa ondan hareketle bulunan ikincil delillere

⁴⁸ Ekici Şahin/Yemenici, s. 490-496; Sarıgül, s. 145-158.

⁴⁹ Köse, Delil Değerlendirme Yasakları, s. 193-194.

zehirli ağacın meyvesi öğretisinin uygulanmasının yasağın amacını aşacağını savunmaktadır.⁵⁰

Bu çalışma, kural olarak bu sınırlı yaklaşıma katılmakla birlikte bilinçli dolanma hâlleri için bir istisna önermektedir. Kolluk, zorunlu müdafilik şartlarını veya açık müdafî talebini bertaraf ederek hükümde kullanamayacağı ifadeyi yalnızca maddi delil bulmak amacıyla almışsa, savunma hakkı biçimsel hâle gelir. Böyle bir durumda normatif sirayet, CMK m. 148/4'ün tek başına lafzından değil, müdafî yardımının etkili korunması ve yasağın dolanılmaması gereğinden doğar.

İfadenin içeriğini kolluk görevlisinin tanıklığı veya başka bir tutanakla yeniden üretmek her durumda yasaktır. Maddi deliller bakımından ise müdafî hakkının ihlal edilip edilmediği, ifadenin özgür iradeye dayanıp dayanmadığı, delilin münhasıran bu bilgiyle bulunup bulunmadığı ve bağımsız kaynağın varlığı birlikte değerlendirilmelidir.

Sonraki hâkim veya mahkeme beyanı da salt yeni makam önünde verildiği için otomatik olarak bağımsız sayılmamalıdır. Sanığa müdafî yardımı sağlanmış, susma hakkı etkili biçimde hatırlatılmış ve önceki beyanın veya onun ürünü delillerin baskısı ortadan kalkmışsa bağımsızlaşma mümkündür; aksi hâlde ilk etkinin sürdüğü kabul edilebilir.

C. Tanıklıktan Çekinme

CMK m. 210/2 uyarınca duruşmada tanıklıktan çekinen kişinin önceki ifade tutanağının okunamaması, çekinme hakkının önceki beyan yoluyla dolanılmasını önler. Bu nedenle önceki beyanın içeriğini beyan alan görevlinin tanıklığıyla veya başka bir tutanakla mahkemeye taşımak işlevsel eşdeğerlik oluşturur ve yasaktır.⁵¹

Buna karşılık kişinin soruşturma aşamasında çekinme hakkı hatırlatıldıktan sonra özgür iradesiyle verdiği beyan sayesinde bulunmuş maddi delillerin, sonradan duruşmada çekinmesi nedeniyle otomatik olarak yasaklanması isabetli değildir. Sonradan kullanılan hak, geçmişte hukuka uygun yürütülen bütün araştırma işlemlerini geriye etkili olarak sakatlamaz.

Çekinme hakkı hatırlatılmadan veya baskı altında alınan beyan ile mesleki sır gibi daha güçlü kurumsal güven alanlarında sonuç farklılaşabilir. Bu durumda yalnızca sonradan doğan okuma yasağı değil,

⁵⁰ Köse, Delil Değerlendirme Yasakları, s. 194-195.

⁵¹ Turhan, s. 1416-1421.

ilk bilgi edinme sürecindeki usul güvencesinin veya güven ilişkisinin ihlali de söz konusudur.

D. Mesleki Sır ve Savunma İlişkisi

CMK m. 46'daki mesleki çekinme rejimi, avukat, hekim ve diğer meslek mensuplarının öğrendikleri bilgileri açıklamaya zorlanmamasını sağlar. Meslek mensubunun hukuka aykırı biçimde konuşturulması ve bu bilgi sayesinde başka delillere ulaşılması, yalnızca kişisel çekinme tercihini değil, mesleki güven ilişkisinin kurumsal işlevini de etkileyebilir.

Özellikle avukat-müvekkil iletişiminde normatif sirayet daha güçlü değerlendirilmelidir. Sır kapsamındaki bilginin zorla açıklattırılması ve soruşturma pusulasına dönüştürülmesi, savunma hakkını ve kişilerin avukata tam bilgi verebilme güvenliğini zedeler. Delilin bağımsız kaynaktan elde edildiği iddiası bu alanda sıkı biçimde ispatlanmalıdır.

Aynı belgenin bankadan, ticari kayıttan veya sır ilişkisi dışındaki bağımsız bir kişiden elde edilmesi hâlinde sırf avukatın da belgeyi biliyor olması delili yasaklı hâle getirmez. Belirleyici olan, devletin korunan mesleki iletişim kanalını araçsallaştırıp araçsallaştırmadığıdır.

E. Amaçla Sınırlı Koruma Tedbirleri

İletişimin denetlenmesi, gizli soruşturmacı ve teknik araçlarla izleme gibi tedbirler, özel hayata ağır müdahale niteliği nedeniyle suç ve amaç bakımından sınırlandırılmıştır. Bu sınırlar yalnızca kaydın mahkemede doğrudan kullanılmasını değil, devletin istisnai bilgi toplama yetkisinin genel gözetim yetkisine dönüşmemesini korur.

CMK m. 138/2 kapsamında, iletişimin denetlenmesi sırasında katalog dışı bir suça ilişkin bilgi öğrenilip bu bilgi yeni arama veya soruşturmanın münhasır başlangıç noktası yapılırsa, yeni işlemin şeklen hukuka uygun olması katalog sınırlamasını kurtarmaz. Yasak bilgi çıkarıldığında başlangıç şüphesi ve tedbir koşulları kalmıyorsa türev delilin kullanılması normu dolanılmış olmaktadır.⁵²

Teknik araçlarla izleme bakımından CMK m. 140/4, elde edilen delillerin yalnızca maddede sayılan suçlarla ilgili soruşturma ve kovuşturmalarda kullanılabileceğini açıkça belirtir. Gizli soruşturmacıda CMK m. 139/6, görevlendirmenin konusu dışında kullanımı ve suçla bağlantısı olmayan kişisel bilgilerin saklanması sınırlar. Bu hükümlerin

⁵² Amaç sınırlamasının delil rejimindeki işlevi hakkında Köse, Delil Değerlendirme Yasakları, s. 196-197.

dolaylı araştırma kullanımıyla aşılması kanuni yetki rejimini etkisizleştirmektedir.

Bağımsız bir ihbar, önceden mevcut soruşturma veya yasak bilgiden önce elde edilmiş deliller yeni tedbir için yeterliyse bağlantı kesilebilir. İddia makamı bağımsız bilginin zamanını, kaynağını ve yasak bilgi çıkarıldığında tedbirin yine de uygulanabileceğini somut dosya kayıtlarıyla göstermelidir.

SONUÇ VE DE LEGE FERENDA ÖNERİ

Hukuka uygun elde edilen ancak kullanılması yasaklanan bilgilerden türetilen deliller, Türk ceza muhakemesi hukukunun genel hukuka aykırı delil yasağı ile özel değerlendirme kuralları arasındaki en belirsiz alanlarından birisini oluşturmaktadır. Belirsizliğin kaynağı, ilk bilgiye ulaşılmasında hukuka aykırılık bulunmaması; buna karşılık türev kullanıma sınırsız izin verilmesinin kanuni yasağı etkisizleştirme tehlikesidir.

Çalışmanın ilk sonucu, kendiliğinden kabul ve kendiliğinden dışlama yaklaşımlarının ikisinin de yetersiz olduğudur. İlk bilginin kullanılamaması bütün sonraki delilleri kendiliğinden yasaklamaz; sonraki delilin yeni ve şeklen hukuka uygun bir işlem sonucunda elde edilmesi de onu kendiliğinden olarak bağımsızlaştırmaz.

İkinci sonuç, fiilî türevlik ile normatif sirayetin ayrılması gerektiğidir. Fiilî bağ zorunlu başlangıç koşuludur; fakat dışlama, türev delilin kullanılmasıyla korunan menfaatin zedelenmesi veya yasağın dolanılması hâlinde haklılaşır. Normatif sirayet fiziksel bir leke değil, ilgili yasağın etkili uygulanması için yapılan hukuki isnattır.

Üçüncü sonuç, özel yasakların farklılaştırılmasıdır. Uzlaştırmada kurumsal güven nedeniyle güçlü türev koruması; müdafisiz kolluk ifadesinde kural olarak daha sınırlı fakat bilinçli dolanmada güçlenen koruma; tanıklıktan çekinmede önceki beyanın yeniden üretilmesiyle maddi bulgu arasında ayırım; mesleki sırda güven kanalının araçsallaştırılmasına odaklanan koruma; amaçla sınırlı tedbirlerde ise kanuni yetki sınırını koruyan sıkı inceleme gerekir.

Dördüncü sonuç, bağımsız kaynak iddiasının şekli değil maddi olmasıdır. Yeni hâkim kararı, yeni tutanak veya farklı soruşturma birimi tek başına yeterli değildir. Yasaklı bilgi çıkarıldığında araştırma kararı ve kanuni şüphe temeli ayakta kalmalıdır. Alternatif keşif iddiası ise önceden başlamış ve belgelenmiş somut bir araştırma yoluna dayanmalıdır.

Beşinci sonuç, türev delil itirazının usulî boyutudur. Savunma makul bağlantıyı gösterdikten sonra bilgi akışını kontrol eden iddia makamı bağımsızlığı açıklamalı; mahkeme bu hususu çelişmeli biçimde incelemeli ve kanun yolu denetimine elverişli gerekçe kurmalıdır. Türev delilin kabulü kadar dışlanması da somut gerekçe gerektirmektedir.

Türk hukukunda bu çerçeveyi açıklaştırmak üzere CMK'ya genel bir türev delil hükmü eklenmesi düşünülebilir. Hüküm, hukuka aykırı elde

edilen delilden türeyen delil ile hukuka uygun elde edilip özel normla kullanımı yasaklanan bilgidен türeyen delili birbirinden ayırmalıdır.

Öneri: “(1) Hukuka aykırı olarak elde edilen delil sayesinde ulaşılan başka bir delil, ilk delille arasındaki hukuka aykırılık bağlantısı ortadan kalkmadıkça hükme esas alınamaz. (2) Kanun gereğince kullanılması veya belirli bir amaç dışında kullanılması yasaklanan bilgi sayesinde elde edilen delil, kullanım yasağının koruma amacını etkisizleştirecek veya yasağın dolanılmasına yol açacaksa hükme esas alınamaz. (3) Savunmanın makul bir türevlik bağlantısı ortaya koymasından sonra delilin bağımsız ve hukuka uygun bir kaynaktan elde edildiğinin veya ilk bilgi kullanılmaksızın yürütölmekte olan somut araştırma sonucunda elde edileceğinin gösterilmesi Cumhuriyet savcısına aittir. (4) Mahkeme bu hususları tarafların katılımıyla inceler ve ulaştığı sonucu gerekçeli kararında açıkça gösterir.”

Önerilen model, mahkemelere kanunun açıkça yasakladığı bir delili suçun ağırlığı veya maddi gerçeğe katkısı gerekçesiyle kabul etme yetkisi vermez. Aynı şekilde koruma amacıyla ilişkisi kalmamış, gerçekten bağımsız kaynaktan elde edilmiş delilleri de sırf tarihsel ardışıklık nedeniyle dışlamaz. Modelin sınırı, normun lafzı, sistematik konumu ve somut koruma işlevidir.

Sonuç olarak türev delilin akıbeti “ağaç zehirli midir?” biçimindeki metaforik soruyla değil, “türev delilin kullanılması ilgili normun koruma amacını etkisizleştiriyor mu?” sorusuyla belirlenmelidir. Böyle bir yaklaşım, ne kullanım yasaklarını sembolikleştiren sınırsız kabul anlayışına ne de koruma amacıyla ilgisi olmayan delilleri ölçüsüz biçimde dışlayan katı bir nedensellik anlayışına teslim olur.

KAYNAKÇA

- Akbulut**, Berrin: “Delil Değerlendirme Yasakları”, Fasikül Hukuk Dergisi, C. 2, S. 13, Aralık 2010, s. 6-25.
- Birtek**, Fatih: AİHM, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Delil ve İspat, 2. Baskı, Ankara 2017.
- Centel**, Nur/**Zafer**, Hamide: Ceza Muhakemesi Hukuku, 23. Baskı, İstanbul 2025.
- Dülger**, Murat Volkan: Ceza Muhakemesi Hukukunda Dışlama Kuralı ve Hukuka Aykırı Delillerin Uzak Etkisi, Ankara 2014.
- Egemenoglu**, Alaaddin: “Hukuka Aykırı Delillerde Mutlak-Nispi ve Maddi-Şekli Hukuka Aykırılık Ayrımının Değerlendirilmesi”, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 1, 2025, s. 93-120, DOI: 10.58733/imhfd.1617371.
- Ekici Şahin**, Meral/Yemenici, Kürşat: “6763 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler Işığında Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 13, S. 1, 2018, s. 445-507.
- Gödekli**, Mehmet: “Türk Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçeğe Ulaşmanın Ön Koşulu Olarak Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Yasağı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 65, S. 4, 2016, s. 1815-1924, DOI: 10.1501/Hukfak_0000001848.
- Gökcen**, Ahmet/Çakır, Kerim: “Ceza Muhakemesinde Delil, Delillerin Muhafazası, Toplanması, Değerlendirilmesi ve Delil Yasakları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 21, Özel Sayı, 2019, s. 2911-2951.
- Köse**, Hamid: “Delil Değerlendirme Yasakları Bakımından Zehirli Ağacın Meyvesi Doktrini”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl 13, S. 49, 2022, s. 165-202, DOI: 10.54049/taad.1055720.
- Köse**, Metin: “Amerikan Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuka Aykırı Delillerin Dışlanması”, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 9, S. 1, 2019, s. 159-195, DOI: 10.32957/hacettepehdf.496663.
- Özbek**, Veli Özer/Doğan, Koray/Bacaksız, Pınar: Ceza Muhakemesi Hukuku, 18. Baskı, Ankara 2025.
- Özdemir**, Sema Nur: “İçtihatlar Işığında Ceza Muhakemesinde Yasak Delil Kavramı ve Kapsamı”, Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 1, 2025, s. 53-68.

- Öztürk**, Bahri/Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan/Alan, Esra/Gezer, Özge Sırma/Saygılar, Yasemin F./Özaydın, Özdem/Tütüncü, Efser Erden/Tok, Mehmet Can: Ceza Muhakemesi Hukuku (Nazari ve Uygulamalı), 18. Baskı, Ankara 2024.
- Sarıgül**, Ali Tanju: “Uzlaştırma Kurumunun Aşıl Topuğu: Müzakerelerin Gizliliği İlkesi”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl 16, S. 63, 2025, s. 133-168, DOI: 10.54049/taad.1751108.
- Şahin**, Cumhur/Göktürk, Neslihan: Ceza Muhakemesi Hukuku, 16. Baskı, Ankara 2025.
- Şenol**, Cem: Teori ve Uygulamada Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin Kullanılması ve Değerlendirilmesi Yasağı, 2. Baskı, İstanbul 2018.
- Turhan**, Faruk: “Ceza Muhakemesinde Şüpheli veya Sanığın Yakınlarının Tanıklıktan Çekinme Hakkı – Kapsamı, Koşulları ve Sonuçları Hakkında Bir Değerlendirme”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 28, S. 3, 2020, s. 1383-1427, DOI: 10.15337/suhfd.797214.
- Uzgel**, Gökçen: “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi”, Ankara Barosu Dergisi, C. 80, S. 1, 2022, s. 107-133, DOI: 10.30915/abd.1118336.
- Yenisey**, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe: Ceza Muhakemesi Hukuku, 13. Baskı, Ankara 2025.
- AYM, Hacı Karabulut (2) [GK], B. No: 2020/27959, 20.3.2025 (Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 14.07.2026).
- AYM, Mehmet Cengiz ve Rıdvan Cengiz [2. B.], B. No: 2019/21704, 20.9.2023 (Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 14.07.2026).
- AYM, Orhan Kılıç [GK], B. No: 2014/4704, 1.2.2018 (Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 14.07.2026).
- BGE 138 IV 169 (İsviçre Federal Mahkemesi, e.t. 16.08.2026).
- BGH, Beschl. v. 14.9.2010 – 3 StR 573/09 (Bundesgerichtshof, e.t. 16.08.2026).
- Brown v. Illinois, 422 U.S. 590 (1975) (Justia, e.t. 14.07.2026).
- BVerfG, Beschl. v. 8.12.2005 – 2 BvR 1686/04 (Bundesverfassungsgericht, e.t. 16.08.2026).

BVerfG, Beschl. v. 9.11.2010 – 2 BvR 2101/09
(Bundesverfassungsgericht, e.t. 16.08.2026).

Gäfgen v. Germany [GC], App. No. 22978/05, 1.6.2010 (HUDOC, e.t.
14.07.2026).

Jalloh v. Germany [GC], App. No. 54810/00, 11.7.2006 (HUDOC, e.t.
14.07.2026).

Khan v. the United Kingdom, App. No. 35394/97, 12.5.2000 (HUDOC,
e.t. 14.07.2026).

Murray v. United States, 487 U.S. 533 (1988) (Justia, e.t. 14.07.2026).

Nardone v. United States, 308 U.S. 338 (1939) (Justia, e.t. 14.07.2026).

Nix v. Williams, 467 U.S. 431 (1984) (Justia, e.t. 14.07.2026).

Schenk v. Switzerland, App. No. 10862/84, 12.7.1988 (HUDOC, e.t.
14.07.2026).

Silverthorne Lumber Co. v. United States, 251 U.S. 385 (1920) (Justia, e.t.
14.07.2026).

Wong Sun v. United States, 371 U.S. 471 (1963) (Justia, e.t. 14.07.2026).

Yargıtay CGK, E. 2005/7-144, K. 2005/150, T. 29.11.2005 (Kazancı
İçtihat Bilgi Bankası, e.t. 14.07.2026).

YARGI GİYSİSİ: CÜBBE

Prof. Dr. Dr. h.c. Hakan Hakeri*

Die Form ist die geschworene Feindin der Willkür, die Zwillingschwester der Freiheit. Denn die Form hält der Verlockung der Freiheit zur Zügellosigkeit das Gegengewicht, sie lenkt die Freiheitssubstanz in feste Bahnen, dass sie sich nicht zerstreue, verlaufe, sie kräftigt sie nach innen, schützt sie nach aussen. Feste Formen sind die Schule der Zucht und Ordnung und damit der Freiheit selber und eine Schutzwehr gegen äussere Angriffe, – sie lassen sich nur brechen, nicht biegen.

Rudolf von Jhering

(Şekil, keyfiliğin yeminli düşmanı, özgürlüğün ikiz kardeşidir. Zira şekil, özgürlüğün dizginlenemezliğe doğru evrilmesine karşı bir denge oluşturur; özgürlüğün özünü sabit bir çizgiye yönlendirerek dağılmasını ve kaybolmasını önler; onu içsel olarak güçlendirir, dışsal olarak korur. Sağlam şekiller, disiplin ve düzenin, dolayısıyla özgürlüğün kendisinin okuludur ve dış saldırılara karşı bir kalkan görevi görür; bunlar sadece kırılabilir, ama bükülemez.)

Özet

Sadece üç meslek grubuna özgü olan cübbeler, hukukçular bakımından büyük önem taşımaktadır. Bununla beraber uygulamada cübbelere gerekli özenin gösterilmediği ve hatta bir yük, anlamsız bir gereklilik olarak görüldüğü gözlenmektedir. Bu çalışmada, cübbelere hem tarihsel ve sosyal hem de hukuki açıdan yaklaşılarak konu izah edilecek ve cübbe giyme zorunluluğunun sonuçları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Adalet, cübbe, hukuk, yargı, duruşma.

* Prof. Dr. Dr. h.c., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi, The Law Office Istanbul Avukatlık Bürosu, İstanbul, Türkiye, Prof. Dr. Dr. h.c., Retired Faculty Member, Faculty of Law, Istanbul Medeniyet University; Attorney, The Law Office Istanbul, İstanbul, Türkiye. ✉ : hhakeri@yahoo.com ORCID 0000-0001-6699-1642

JUDICIAL ATTIRE: THE ROBE

Abstract

Robes, specific to only three professional groups, hold great importance for lawyers. However, in practice, it is observed that robes are not given the necessary respect and are even seen as a burden or an unnecessary requirement. This study will explain the subject by approaching robes from both historical, social, and legal perspectives, and will focus on the consequences of the obligation to wear robes.

Key Words: Law, robe, justice, judiciary, hearing.

Yıldız J Art Desg, Vol. 11, Issue. 1, pp. 1–15, June, 2024

Şekil 7. Erken Cumhuriyet Dönemi mahkeme heyeti.

1

¹ **Öney, Esin/Tezcan, Hülya**, “Geçmişten Günümüze Yargı Cübbeleri”, Yıldız J Art Desg, Vol. 11, Issue. 1, June, 2024, s.8.

GİRİŞ

Son dönemlerde adliyelerdeki duruşmalarda şahit olduğum bir husus, çoğu kez hâkimlerin ve bazen de savcılarının da duruşmalara cübbesiz çıkmaları. Buna karşılık, avukatların cübbesiz çıkmalarına karşı hâkimlerin tepki gösterdiklerini ve hatta özel hukuktaki e-duruşmalarda cübbesiz olan avukatları duruşmaya kabul etmediklerini duyuyoruz. Bu vesileyle duruşmalara cübbe ile çıkmaya ilişkin hukuki durumu ve aksi durumun sonuçları üzerinde durmak istiyorum.

İnternette kısa bir araştırma yapıldığında da hâkimin duruşmaya cübbesiz çıktığına ilişkin haberler bulunduğunu görüyoruz. Örneğin 8.10.2025 tarihinde Çağlayan Adliyesi'nde asliye ceza mahkemesinde görülen bir duruşmada “*duruşmaya cübbesiz gelen hâkime itiraz eden avukatlarla hâkim arasında bir süre devam eden çekişmenin ardından Asliye Ceza Mahkemesi hâkimi cübbesini giymek zorunda kaldı. Ancak, duruşma sonunda avukatların “duruşma düzenini bozma” iddiasıyla uyarılmasına karar verdi*” şeklinde bir habere rastladım. Haberin devamında “savunma avukatlarının duruşmaya cübbesiz başlamasına “*biz de cübbemizi çıkaralım*” diyerek tepki göstermesi üzerineAsliye Ceza Mahkemesi hâkimi “*yıl olmuş 2025, peruk da takalım o zaman*” dese de sonunda cübbesini giydiği aktarılmaktadır².

“Şekil ve şekilciliğe ilişkin düzenlemeler, hukukun tüm alanlarında az veya çok, kamu düzeni, toplum yararı, hukukî işlem güvenliği, ispat gereği, işlemlerin belirli bir düzen içerisinde yapılması, bazı hallerde işlemlerin daha kısa zamanda yapılması ve basitleştirilmesi gibi maddî nedenler ile kutsal olduğu düşünülen bazı değerlere ilişkin olarak ihdas edilmiştir. Bazı alanlarda ise o tür işlemlerin ancak o şekilde yapılabileceğini düzenleyen veya belirli durumların varlığı halinde o şekilde hareket edilmesi gerektiğine inanılan kuralları vardır. Mesela, mahkeme huzurunda yemin edilirken veya hüküm verilirken salonda bulunanların ayağa kalkmak zorunda olmaları gibi”³.

Cübbe giyilmesi de hukukun öngördüğü ve aslında şekilcilik barındıran, ancak özellikle hâkim, savcı veya avukat gibi hukuk insanlarının

² <https://bianet.org/haber/duran-adam-davasi-nda-hakim-durusmaya-cubbesiz-cikti-avukatlar-protesto-etti-312374>, e.t. 17.5.2026.

³ **Ermenek**, İbrahim, “Medeni Usul Hukukunda Şekilcilik”. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 2, Haziran 2000. <https://izlik.org/JA69LH65ZM>.

görev yaparken ayırt edilmelerini sağlayan bir zorunluluktur. Kanaatimce cübbe zorunluluğu esas itibarıyla ayırt etme fonksiyonuna hizmet ederken, öte yandan yapılan görevin ağırlığını ve ciddiyetini göstermesi de hedeflenmektedir. Cübbeli meslekler çok yaygın değildir. Bir yandan akademisyenler ve din adamları, öte yandan da hukuk insanlarının böyle bir zorunluluğa (veya ayrıcalığa) tabi tutulduğu görülmektedir. Akademisyenliğin özgürlükçü ve özerk yanı, meslek icrası sırasında böyle bir zorunluluk ön görülmesini engellemiştir. Cübbe daha çok törenlerde giyilir. Buna karşılık din ve hukuk insanları açısından meslek icrasında zorunluluk ihdas edilmiştir.

Hukukçular bakımından cübbe, yargılamada uyulması gereken kıyafet kuralı anlamına gelmektedir. Elbette yargılamanın birçok kuralı vardır. Ancak kıyafet kuralı istisnai bir kuraldır. Yargılamanın kuralları daha çok usul kurallarıdır. Bununla beraber bununla yetinilmemiş ayrıca kıyafet kuralı da ihdas edilmiştir.

“Hukukun ve adaletin sembolik ifadesi olan yargı cübbelerinin kullanımının yüzyıllar öncesine dayandığı görülmektedir. Adalet dağıtımında görev üstlenen yargı mensuplarının farklı kıyafet ve başlık giymesi halkta adliyeğe karşı güvensizlik oluşturduğundan, devlet otoritesini ve temsil gücünü pekiştirmek, yargı erkinin halk katındaki düşüncelerine yön vermek amacıyla zaman içerisinde birtakım düzenlemeler yapılmıştır”. Batı’dan etkilenererek Cumhuriyet’in ilanı ile çeşitlilik kazanan yargı giysileri yapılan düzenlemelerle birlikte belirli bir kalıba oturtularak mesleki unvanların bir simgesi haline getirilmiştir⁴.

Cübbe eşitliği de ifade etmektedir. Bir yandan avukatlar arasında, öte yandan da iddia ve karar makamları arasında da eşitliği ifade eder⁵. Zira her üç makamın da cübbe giymesi zorunludur.

“Abbasiler ve Osmanlılardan günümüze yansıyan, tarih boyunca birçok kültürde önemli bir yere sahip olan cübbeler halen dünyanın birçok medeni ülkelerinde yargıç ve avukatlar tarafından kullanılmaktadır”⁶.

“Cübbe giyme zorunluluğunun tarihi kaynaklarının olduğu ve savunma mesleğinin kutsallığının bir göstergesi olduğu söylenebilirse de; cübbe giymenin zorunlu olduğu ülkelerde savunma mesleğinin ve

⁴ Öney/Tezcan, s.2.

⁵ Ermenek, <https://izlik.org/JA69LH65ZM>.

⁶ Öney/Tezcan, s.4.

yargılamanın layıkıyla ciddi bir şekilde yapıldığı, cübbe giymenin zorunlu olmadığı ülkelerde ise gayriciddi yapıldığı söylenemez”⁷.

“Kamu görevlisi olarak saygınlıklarını korumak amacıyla giyim ve kuşamlarına özen göstermek zorunda olan yargıçlar, erken cumhuriyet döneminde ilk kez çıkarılan talimatname ile Kemali tarzda serpuşlar, sık düğmeli yelekler, hamailler ve biniş tarzda geniş yenli cübbeler giyerek gösterişli bir görünüme bürünmüştür. Cumhuriyet’in ilanından sonra da aynı özen tek parçadan oluşan siyah, kırmızı, yeşil ve gri renklerin hâkim olduğu, defne yapraklarıyla süslü cübbeler kullanılmaya başlanmıştır. Hukuk Fakültesi’nden mezun olup Adalet Bakanlığı tarafından açılan sınavlarda başarılı olan hukukçulara törenle teslim edilen bu cübbeler, emekliliğe kadar otorite, tarafsızlık ve saygıyı simgeleyen en özel giysileri olmuştur”⁸.

“Hâkim ve savcılarının cübbeleri ile avukat cübbeleri siyah, kırmızı ve yeşil rengin tümünü üzerinde bulundurarak tasarımda benzerlik gösterse de, yine de aralarında belirgin farklılık dikkati çekmektedir. Hâkim ve savcı cübbelerinin yakalarının, avukat cübbelerine kıyasla yaklaşık 3–4 cm daha yüksek olduğu, ön bölümleri, kolları ve yakalarında defne yaprakları deseni bulunduğu, avukat cübbelerinde ise herhangi bir işleme bulunmadığı görülmektedir”⁹.

I. YASAL DAYANAK

“Adalet huzurunda görev karışıklığına sebebiyet vermemek için, savunma makamı, itham makamı ve karar makamlarının kıyafetleri ayrı ayrı düzenlenmiştir”¹⁰.

Ülkemizde cübbeye ilişkin ilk düzenleme, 1926 yılında çıkarılan “*Hâkimlerle Adliye Memurlarının ve Avukatların Giymeğe Mecbur Oldukları Elbise ve Serpuşlar Hakkında Talimatname*”¹¹ ve 1927 yılında çıkarılan “*Avukatlara Ait Cübbe ve Serpuş Kullanılması Hakkında Talimatnâme*”dir. Bu düzenlemeye göre, avukatlar, resmi bir husus için hâkime veya savcıya başvurdıklarında, genel kurulda ve yönetim kurulunda, bazı merasimlerde baroyu temsil eden avukatlar kisve giyeceklerdir. Kendi davasını takip eden avukatlar ise kisve giyip giymemekte

⁷ Ermenek, <https://izlik.org/JA69LH65ZM>.

⁸ Öney/Tezcan, s.2.

⁹ Öney/Tezcan, s.12.

¹⁰ Ermenek, <https://izlik.org/JA69LH65ZM>.

¹¹ Öney/Tezcan, s.9.

serbesttir¹². Başlığı ise duruşma sırasında hâkim ve avukatlar giymek zorundadırlar. Onların dışındakilerin ise duruşma sırasında başlarının açık olması zorunludur. Ayrıca avukatlar, duruşma salonuna girip çıkarken, karar okunurken ve yemin sırasında başlıklarını çıkarmak; mahkeme salonuna girerken mahkeme heyetini hafifçe selamlamak zorundadırlar¹³.

Cumhuriyet'in ilanından bu yana ilk yönetmeliklerle giyilmesi zorunlu kılınan cübbelerde, bir asır boyunca sadece ufak tefek değişiklikler yapılmış olup, genel görünümünde belirgin bir değişiklik olmadığı görülmektedir¹⁴.

Hâkim ve savcılar bakımından kıyafet zorunluluğu 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nda düzenlenmiştir. Söz konusu kanunun 112/2. maddesine göre, hâkim ve savcıların resmi kıyafeti Adalet Bakanlığı'nca sağlanır:

Meslekî Kıyafet, Kitap ve Bilgisayar Yardımı:

Madde 112 – Hâkim ve savcıların resmi kıyafetlerinin şekli, bunların giyilme zaman ve yerleri ile yenilenme süreleri, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlenir.

Maddede bahsi geçen yönetmelik 29.3.1998 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Hâkim ve Savcılar Resmi Kıyafet Yönetmeliği'dir. Cübbelerin şekli yönetmeliğin 4. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, adli ve idari yargı ilk derece mahkemeleri ile Cumhuriyet başsavcılıklarında görev yapan hâkim ve savcıların, resmi kıyafeti Şekil 1'de görülen tipte siyah parlak kumaştan yapılmış, geniş reglan kollu, düğmesiz cübbedir. Bu cübbelerin yakalarından başlamak üzere ön kısımları ile iki kol ağızlarında ve sert yaka kısmının iç ve dışında;

- a) Ceza mahkemelerindeki hâkimler ile savcılar için kırmızı,
 - b) Hukuk mahkemelerindeki hâkimler için yeşil,
 - c) İdari yargı hâkimleri için gri,
- renkli saten bulunur.

Savcılar için ayrıca cübbenin ön yüzünde, sağ omuzdan sarı bir düğme ile başlayıp göğüs orta kısmı hizasında biten ve sarkık bir şekilde duran sarı simden yapılmış geniş örgü kordon bulunur.

¹² Bugün için ise Avukatlık Kanunu Yönetmeliği'nin "kılık" başlıklı 20/III. maddesine göre, "avukatlar, mahkemelerde münhasıran vekâlet görevi ifa ettikleri davalar dışında resmi kılık giyemezler".

¹³ Ermenek, <https://izlik.org/JA69LH65ZM>.

¹⁴ Öney/Tezcan, s.12.

Bölge adliye mahkemesi başkanı ve Cumhuriyet başsavcısı ile bölge idare mahkemesi başkanı; bölge adliye ve idare mahkemesi daire başkanları ve üyeleri ile bölge adliye mahkemesi savcılarının resmi kıyafeti Şekil 4'te görülen tipte siyah kumaştan yapılmış, yaka kenarlarında ve kol ağzlarında üçer adet sarı şerit bulunan, model uygulama şal yaka ve geniş reglan kollu düğmesiz cübbedir. Bu cübbelerin yakaları ile iki kol ağzlarının iç ve dışında;

a) Bölge adliye mahkemesi başkanı, Cumhuriyet başsavcısı, ceza daireleri başkanı ve üyeleri ile savcılar için kırmızı,

b) Bölge adliye mahkemesi hukuk dairesi başkanı ve üyeleri için yeşil,

c) Bölge idare mahkemesi başkanı, daire başkanı ve üyeleri için gri, renkli saten bulunur.

Bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcıları ile savcılar için ayrıca cübbenin sağ ön parçasının göğüs ortasında yakanın hemen yanında yer alan sim sarı düğmenin altından çıkan ve sağ kol altında yer alan dikey biten, üçlü sarkık biçimde (kısa, orta, uzun) duran sarı simden yapılmış örgü kordon bulunur.

Cübbelerin yaka ve kolları 5.maddede düzenlenmiştir.

Cübbeler duruşmalarda ve adli yıl açılış törenlerinde giyilir. Adalet Bakanlığında görevli hâkim ve savcılar adli yıl açılış törenlerinde son görev unvanlarına ait cübbeyi giyebilirler (md. 6). Cübbenin altına giyilecek kıyafet de yönetmelikte belirlenmiştir (md. 7): Bu Yönetmelikte yazılı cübbeler, "Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmeliği'nin" 5'inci maddesinde belirtilen kıyafetin üzerine giyilir.

Avukatlar bakımından dayanak Avukatlık Kanunu (**Avukatların resmi kılık ve kıyafeti**, md. 49) ile Türkiye Barolar Birliği Avukatlık Kanunu Yönetmeliği'dir (md. 20).

Avukatlar, mahkemelere Türkiye Barolar Birliği tarafından şekli belirlenen cübbeyle çıkmak zorundadır.

Avukatlara, staj dönemi de dâhil olmak üzere, baro ve Birliğin iş ve işlemleri ile mesleğin icrası kapsamında kılık ve kıyafetle ilgili herhangi bir zorunluluk getirilemez (Avukatlık Kanunu md. 49).

Avukatlık Kanunu Yönetmeliği'nin "kılık" başlıklı 20.maddesi ise şöyledir:

Avukatlar, mahkemelerde, Türkiye Barolar Birliği ve baro disiplin kurullarında görev yaparken ve avukatlık ant içme törenlerinde, Türkiye Barolar Birliğinin belirlediği resmi kılığı giymek zorundadırlar.

Türkiye Barolar Birliğince belirlenen resmi kılık, Türkiye Barolar Birliği ve baro genel kurullarında ya da yargı kuruluşları mensuplarının resmi kılıkları ile katıldıkları resmi törenlerde de giyilebilir.

Avukatlar, mahkemelerde münhasıran vekâlet görevi ifa ettikleri davalar dışında resmi kılık giyemezler.

Avukatlar, mesleki ve yargısal faaliyetleri sırasında meslek kurallarının 20 nci maddesine uygun davranmak zorundadırlar.

Türkiye Barolar Birliği Meslek Kuralları'nın 20. maddesine göre, “avukatlar ve avukat stajyerleri, mesleğe yaraşır bir kılık ve kıyafetle (Mülga: Danıştay Sekizinci Daire 12.11.2014 tarih ve 2012/5257 E, 2014 8567 K. sayılı kararı ile bu maddede yer alan “başları açık” ibaresinin kaldırılmasına karar verilmiştir) mahkemelerde görev yaparlar. (Değişik: Türkiye Barolar Birliğinin 17- 18 Aralık 2022 tarihinde Çanakkale’de yapılan XXXVII. Olağan Genel Kurul kararıyla) *Duruşmalara, Türkiye Barolar Birliği’nce şekli saptanmış cübbe ile çıkarlar*”.

Barolara yapılan müracaatlarda eklenecek fotoğrafların da cübbeli olması öngörülmüştür (Türkiye Barolar Birliği Avukatlık Kanunu Yönetmeliği, md. 9 ve 21).

Avukatlar bakımından cübbe dışında kılık kıyafet konusunda bir zorlama söz konusu değildir. Nitekim Avukatlık Kanunu’nun 49/II hükmü karşısında kılık kıyafet konusunda avukatlar cübbe dışında herhangi bir zorunluluğa tabi tutulamaz.

Alman Hukukunda 2018 tarihli Avukatlık Meslek Kuralları’nın “mesleki kıyafet” başlıklı 20. maddesine göre, avukatlar alışıldık olduğu ölçüde mahkemelerde mesleki kıyafet olarak cübbe giyerler. Özel hukuk ilk derece mahkemelerinde cübbe giyme zorunluluğu yoktur.

II. E-DURUŞMALARDA CÜBBE ZORUNLULUĞU?

Alman hukukunda sesli ve resim aktarımı suretiyle duruşmaya katılmanın da mahkemeye çıkmak olduğu ve bu nedenle cübbe giyilmesi gerektiği ifade edilmektedir¹⁵.

¹⁵ **Windau**, Benedikt, “Gerichtsverhandlung per Videokonferenz: Keine Angst vor § 128a ZPO”, https://anwaltsblatt.anwaltverein.de/de/themen/kanzlei-praxis/gerichtsverhandlung-per-videokonferenz-keine-angst-vor-128a-zpo?page_n1=2, e.t. 17.5.2026.

Aynı husus Türk hukuku açısından da geçerlidir. “Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.149 ve e-Duruşma Yönetmeliği m.14/1 hükümleri gereğince e-Duruşma ile mahkeme huzurunda fiziken yapılan duruşma arasında, duruşmanın düzeni, usûlü, esasları ve sonuçları bakımından bir farklılık yoktur. Bu bağlamda yargılama düzeninin gerektirdiği şekilde taraf vekillerinin e-Duruşma esnasında da cüppe giymeleri hem HMK m. 151 hükmü ve e-Duruşma Yönetmeliği m.14/1 hem de Avukatlık Kanunu m.49/1 gereğidir. Avukatlık Kanunu m.49/1 ile avukatlara, mahkemelere Türkiye Barolar Birliği tarafından şekli belirlenen cübbeyle çıkmak zorunluluğu yüklenmiştir. Kanun koyucu Avukatlık Kanunu 49/1 maddesinde, fiziki olarak yahut ses ve görüntü nakli vasıtasıyla mahkemelere katılmak konusunda bir ayırım yapmamıştır”¹⁶.

III. CÜBBE GİYİLMEMESİNİN HUKUKİ SONUÇLARI

Cübbe zorunluluğu hâkim ve savcılar açısından bir külfet oluşturmaz. Yukarıda da ifade ettiğim gibi, 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu’nun 112/2. maddesine göre, hâkim ve savcıların resmi kıyafeti Adalet Bakanlığı’nca sağlanır ve devamlı çalıştıkları yerde bulunur. Buna karşılık avukatların cübbe giyme zorunluluğu, yanlarında cübbe taşımak zorunda kalmaları ve cübbe taşımadıkları zaman, örneğin uzak adliyelere veya başka bir şehirdeki duruşmaya cübbe götürmemeleri halinde o adliyede cübbe temini çabasına girmelerini gerektirebilmektedir. Öte yandan bazen adliyelerdeki baro odalarında da yeterli cübbe bulunmaması nedeniyle, cübbe kalmamış olması ve bu kez avukatların başka meslektaşlarından ricacı olmak zorunda kalması şekilciliğin olumsuz yönü olarak düşünülebilir.

Bu bakımdan tartışılması gereken husus, hâkim/savcı ve avukatların cübbe zorunluluğuna uymamasının yaptırımının bulunup bulunmadığıdır.

Usul hukukunda şekil kurallarına uymamanın bir yaptırımı olur. “Bu yaptırım maddî hukuk bakımından işlemin geçersizliği, usul hukuku bakımından, işlemin iptal edilmesi, vakıanın ispatsız kalması, disiplin cezası ve benzeri şekilde karşımıza çıkar”¹⁷.

Bununla beraber ister hâkim, savcı, ister avukat olsun, duruşmaya cübbesiz çıkılması, duruşmanın, yargılamanın sıhhatine bir zarar vermez. Sırf bu nedenle yargılama sırasında yapılan işlemlere yönelik bir yaptırım uygulanmaz.

¹⁶ Arslan, Aziz Serkan, “Ses ve Görüntü Nakli Yolu İle Duruşma ve Uygulamasının Değerlendirilmesi”, Adalet Dergisi, S.71, 2023, s. 760.

¹⁷ Ermenek, <https://izlik.org/JA69LH65ZM>.

Aynı şekilde “cübbe giymemenin yaptırımının bireysel olduğu ve verilen kararlara herhangi bir etkisinin olmadığı söylenebilir”¹⁸.

Hâkim ve savcılar açısından cübbe zorunluluğunun ihlali açıkça düzenlenmemiştir. Ancak bu durumun bir disiplin suçu oluşturacağında şüphe yoktur. Dolayısıyla disiplin hükümleri uygulanabilecektir. Avukatların bu konuda bir müdahale yetkisi bulunmamakla birlikte, durum bir tutanakla HSK’ya iletilebilir.

Buna karşılık avukatların cübbesiz duruşmaya girmeleri halinde hâkim tarafından uyarılarak duruşmadan çıkarılması gerektiği doktrinde savunulmaktaysa da, hâkimlerin böyle bir yetkisi bulunmamaktadır. İster ceza muhakemesinde ister hukuk muhakemesinde olsun hâkimler bu gerekçeyle avukatları duruşmadan çıkaramaz. Ancak durum bir tutanakla ilgili baroya bildirilir. Ayrıca durum duruşma tutanağına da geçirilir.

Avukatın mensup olduğu baro avukata Avukatlık Kanunu hükümlerini ihlal ettiği için disiplin yaptırımını uygulayabilecektir.

Avukatlık Kanunu’nda cübbesiz duruşmaya çıkmanın yaptırımını düzenlenmiştir. “*Duruşmalara Türkiye Barolar Birliği tarafından belirlenmiş cübbeyle çıkmamak veya ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla uzaktan yapılan duruşmalara yargılamanın saygınlığına ve mesleğin onuruna uygun olmayan ortamda katılmak*” (md. 135/1-v). Bu eylemin cezası uyarımadır.

IV. YETKİSİZ KİŞİLER TARAFINDAN CÜBBE GİYİLME-SİNİN HUKUKİ SONUÇLARI

Bu bakımdan öncelikle avukat veya hâkim/savcı olmadığı halde cübbe giymenin yaptırımının belirlenmesi gerekir.

Bu noktada ilk akla gelen özel işaret ve kıyafetleri usulsüz kullanma suçunun düzenlendiği TCK 264 hükmüdür. Buna göre, bir rütbe veya kamu görevinin veya mesleğin, resmi elbisesini yetkisi olmaksızın alenen ve başkalarını yanıltacak şekilde giyen veya hakkı olmayan nişan veya maddiyaları takan kimseye üç aydan bir yıla kadar hapis cezası verilir (1. fıkra). Elbisenin sağlayacağı kolaylık ve olanaklardan yararlanarak bir suç işlenirse, yalnız bu fiilden ötürü yukarıdaki fıkarda belirtilen cezalar üçte biri oranında artırılarak hükmolunur (2. fıkra).

Kanaatimce ne hâkim/savcı ne de avukat cübbesinin giyilmesi bu suçu oluşturur. Burada resmi bir elbiseden bahsedilmektedir. Hâlbuki hâkim/savcı veya avukatlar bakımından cübbe resmi bir elbise değildir.

¹⁸ Ermenek, <https://izlik.org/JA69LH65ZM>.

Avukat cübbesinin giyilmesi halinde ise Avukatlık Kanunu'nun 63/2 hükmünün¹⁹ uygulanacağı, zira burada avukatlara ait bir yetkinin bir başkası tarafından kullanılmasının söz konusu olacağı savunulmaktaysa da²⁰, kanaatimce burada bir yetki kullanılmasından bahsedilemez ve bu nedenle bu kabahat da oluşmaz.

Gerek hâkim/savcı ve gerekse avukat cübbesinin tek başına giyilmesinin suç veya kabahat oluşturmayaacağı, ancak örneğin bunların dolandırıcılık suçunda kullanılması halinde, hile unsurunun gerçekleşmesi bakımından göz önünde bulundurulabileceği kanaatindeyim.

V. SAVCILIKTA VE GÖSTERİ VE YÜRÜYÜŞLERDE CÜBBE GİYİLMESİ

Yukarıda zikredilen mevzuat gereği avukat cübbesi mahkemeler, disiplin kurulları ve avukatlık ant içme törenlerinde giyilir. Yine cübbe Türkiye Barolar Birliği ve baro genel kurullarında ya da yargı kuruluşları mensuplarının resmi kılıkları ile katıldıkları resmi törenlerde de giyilebilir (Avukatlık Kanunu Yönetmeliği md. 20).

Bu hüküm karşısında avukatların savcılıkta cübbe giymesi zorunluluğu bulunmamaktadır.

Bunların dışında özellikle uygulamada görüldüğü gibi gösteri ve yürüyüşlerde cübbe giyilmesi doğru değildir. Esasen mevzuatın cübbenin zorunlu olduğu halleri belirlediği bunun dışında ihtiyari giyilmesine engel olmadığı düşünülebilir. Ancak Avukatlık Kanunu Yönetmeliği'nin 20. maddesinin yukarıdaki hükmü cübbe giyilmesinin zorunlu olduğu haller dışında ancak genel kurullar ve yargı kuruluşları mensuplarının resmi kılıkla katıldıkları resmi törenlerde cübbe giyilebileceğini belirttiğinden bu haller dışında giyilemeyeceği kanaatindeyim.

¹⁹ **Avukatlık yetkilerinin başkaları tarafından kullanılmaması:**

Madde 63 – Baro levhasında yazılı bulunmayanlar ve işten yasaklanmış olan avukatlar, şahıslarına ait olmıyan dava evrakını düzenliyeemez, icra işlemlerini takip edemez ve avukatlara ait diğer yetkileri kullanamazlar. Baro levhasında yazılı bulunmayanlar avukatlık unvanını da taşıyamazlar. **(Ek cümle: 2/5/2001 - 4667/40 md.)** Şu kadar ki, baro levhasındaki kaydı yirmi yılı dolanlardan, bürosunu kapatarak vergi kaydını sildiren avukatlar durumları hakkında bilgi vermek ve baroya karşı görev ve yükümlülüklerini yerine getirmek koşuluyla sadece avukat unvanını kullanabilirler. **(Değişik ikinci fıkra: 23/1/2008-5728/334 md.)**

Birinci fıkra hükmüne aykırı eylemde bulunanlara Cumhuriyet savcısı tarafından beşyüz Türk Lirasından ikibin Türk Lirasına kadar idarî para cezası verilir.

²⁰ **Ermenek**, <https://izlik.org/JA69LH65ZM>.

Aynı şekilde adliye dışına çıkıldığında, hatta adliyede duruşma salonu dışına çıkıldığında da cübbe çıkarılmalıdır.

VI. ÇOCUK MAHKEMELERİNDE CÜBBE

İnsan Hakları Eylem Plânının “Kırılgan Kesimlerin Korunması ve Toplumsal Refahın Güçlendirilmesi” kenar başlıklı sekizinci amacı altında yer alan “Çocukların Fiziksel ve Ruhsal Gelişimlerinin Desteklenmesi” başlıklı 8.1 No’lu hedefinde;

1. Aile mahremiyeti ve çocuğun üstün yararının daha iyi korunabilmesi amacıyla aile ve çocuk mahkemelerinin müstakil bir kampüs içinde bulunacağı yeni bir adliye mimarisi modeli geliştirileceği,
2. Çocuk mahkemelerindeki duruşma salonlarının, çocuk dostu olacak şekilde tasarlanacağı, **duruşmalara hâkim, savcı ve avukatların cübbe giymeksizin katılımına imkân sağlanacağı,**

hedeflerine yer verilmiştir²¹.

Yukarıda aktarıldığı üzere çocuk mahkemelerinde cübbe giyilmemesine ilişkin bir çalışma yapıldığı bilinmekteyse de bu konuda henüz bir düzenleme yapılmamıştır. Bu itibarla çocuk mahkemelerine de cübbe ile çıkılması zorunludur.

²¹ <https://magdur.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cocukadaletmerkezinedir>, 9.7.2026.

e.t.

KAYNAKÇA

- Arslan**, Aziz Serkan, “Ses ve Görüntü Nakli Yolu İle Duruşma ve Uygulamasının Değerlendirilmesi”, Adalet Dergisi, S.71, 2023, s. 739-767.
- Ermenek**, İbrahim, “Medeni Usul Hukukunda Şekilcilik”. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 2, Haziran 2000, s. <https://izlik.org/JA69LH65ZM>.
- <https://bianet.org/haber/duran-adam-davasi-nda-hakim-durusmaya-cub-besiz-cikti-avukatlar-protesto-etti-312374>, e.t. 17.5.2026.
- <https://magdur.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cocukadaletmerkezinedir>, e.t. 9.7.2026.
- Öney**, Esin/**Tezcan**, Hülya, “Geçmişten Günümüze Yargı Cübbeleri”, Yıldız J Art Desg, Vol. 11, Issue. 1, June, 2024, s. 1-15.
- Windau**, Benedikt, “Gerichtsverhandlung per Videokonferenz: Keine Angst vor § 128a ZPO”, https://anwaltsblatt.anwaltverein.de/de/themen/kanzlei-praxis/gerichtsverhandlung-per-videokonferenz-keine-angst-vor-128a-zpo?page_n1=2, e.t. 17.5.2026.

VERGİ UYUŞMAZLIKLARININ BİREYSEL BAŞVURUYA TAŞINMASI

Alp Türk Özkan*

Özet

12.09.2010 tarihinde yapılan Anayasa değişikliği referandumu sonrasında, hak ihlallerinin giderilmesine katkı sağlanması amacıyla, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru inceleme yetkisi ve görevi verilmiştir. 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Geçici Madde 1/f.8'e göre, 23.09.2012 tarihinden sonra kesinleşmiş olan kararlara ilişkin olarak Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yoluna gidilebileceği düzenlenmiştir. Vergi uyuşmazlıkları bakımından da Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulması mümkündür.

Bu çalışmada, vergi hukuku bakımından bireysel başvuru yolu incelenmiştir. Öncelikle bireysel başvurunun kabul edilebilirlik şartları incelenmiş ve vergi hukuku bakımından başvuru yollarının tüketilmesi şartı değerlendirilmiştir. Ardından bireysel başvuru usulü, başvuru süreci ve bireysel başvuru sonucunda Anayasa Mahkemesinin verebileceği kararlar ele alınmıştır. Son olarak, vergi hukukunda bireysel başvuruya konu olabilecek haklar, Anayasa Mahkemesi kararları doğrultusunda değerlendirilerek bireysel başvurunun vergi mükelleflerinin haklarının korunmasındaki işlevi ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anayasa Mahkemesi, Bireysel Başvuru, Kabul Edilebilirlik, Mülkiyet Hakkı, Adil Yargılanma Hakkı.

THE INDIVIDUAL APPLICATION MECHANISM IN TAX DISPUTES

Abstract

Following the constitutional referendum held on 12 September 2010, the Constitutional Court of the Republic of Türkiye was vested with the jurisdiction and authority to examine individual applications (individual constitutional complaints) to enhance the protection and effective remedy of fundamental rights and freedoms. Pursuant to Provisional Article 1(8) of Law No. 6216 on the Establishment and Rules of Procedure of the Constitutional Court, individual

* Avukat, Kayseri, Türkiye, Attorney at Law, Kayseri, Turkey; E-posta: av.alpturkozkan@gmail.com • Orcid: 0009-0001-5647-7356

applications may be lodged only against decisions that became final after 23 September 2012. Accordingly, individual applications to the Constitutional Court are also available for tax disputes.

This study examines the individual application mechanism from the perspective of Turkish tax law. It first analyses the admissibility criteria governing individual applications and, in particular, evaluates the requirement to exhaust available legal remedies in tax disputes. It then addresses the procedure for lodging an individual application, the application process, and the types of decisions the Constitutional Court may render. Finally, by examining the rights that may be invoked in individual applications concerning tax law in light of the Constitutional Court's case law, the study demonstrates the role of the individual application mechanism in safeguarding taxpayers' fundamental rights.

Key Words: Constitutional Court, Individual Application, Admissibility, Property Right, Right to a Fair Trial.

GİRİŞ

Tarihsel süreçte vatandaşların devletler karşısında temel hak ve özgürlüklere ilişkin güvence ihtiyacı doğmuş ve bu ihtiyaç doğrultusunda gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti de bu kapsamda çeşitli sözleşmelere taraf olmuş ve bu sözleşmelerin gerektirdiği şartları karşılamaya çalışmıştır. Türkiye Cumhuriyeti bu sözleşmelerden biri olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) 1954 yılında katılmıştır¹. AİHS'nin amacı temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması ve bu güvence konusunda denetim mekanizması oluşturarak demokratik toplum düzenine katkı sağlamaktır.² AİHS bünyesinde denetim mekanizması olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tesis edilmiştir³. Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti, 1987 yılında kişilerin AİHM'e bireysel başvuru hakkını; 1990 yılında ise AİHM'in zorunlu yargı yetkisini kabul etmiştir⁴. Bireysel başvuru, temel hak ve özgürlüklerin korunması, kamu gücüne dayalı ihlallerin önüne geçilmesinin amaçlandığı bir hak arama yolu olarak tanımlanabilir⁵.

Türkiye Cumhuriyeti'nde temel hak ve özgürlüklere ilişkin olarak anayasal denetim imkânı ilk defa 1961 Anayasası ile hukuk sistemine girmiştir⁶. Bu doğrultuda Anayasa Mahkemesi, 25.04.1962 tarihinde kurulmuştur. Hak ihlallerinin giderilmesine katkı sağlaması amacıyla Anayasa Mahkemesine kişilerin bireysel başvuruda bulunması imkânı ve mahkemece başvuruları inceleme yetkisi ve görevi verilmesi ise 12.09.2010 tarihinde yapılan referandumla mümkün olmuştur⁷. Bu tarihten sonra temel hak ve özgürlüklerinin ihlâl edildiğini iddia eden

¹ **Kaneti**, Selim/**Ekmekci**, Esra/**Güneş**, Gülsen/**Kaşıkcı**, Mahmut, Vergi Hukuku, İstanbul 2019, s. 551.

² **Kaneti/Ekmekci/Güneş/Kaşıkcı**, s. 551.

³ **Akad**, Mehmet/ **Vural Dinçkol**, Bihterin/**Bulut**, Nihat, Genel Kamu Hukuku, 2017, s. 324.

⁴ **Armağan**, Abdullah, "Vergi Yargılama Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu", Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies, C. 2, S. 2, 2022, s. 89. **Kaneti/Ekmekci/Güneş/Kaşıkcı**, s. 551

⁵ **Çetinel**, Sebahat, Vergi Hukuku Bağlamında Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Yolu, Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2019, s. 38-39.

⁶ **Özbudun**, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Ankara 2017, s. 44.

⁷ **Akyol Bulut**, Öznur, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, 1. Baskı, Ankara 2020, s. 101. **Batı**, Murat, Vergi Hukuku (Genel Hükümler), 4. Baskı, Ankara 2024, s. 727.

kimseler yerel yargı mercilerince incelenen uyuşmazlıklarını doğrudan AİHM'e taşımayacak öncelikle Anayasa Mahkemesine taşıması gerekecektir.⁸

Temel hak ve özgürlüklerin çeşitli sebeplerle sınırlandırılması ve müdahaleyle karşılaşması mümkündür. Anayasa md. 13'e göre temel hak ve özgürlükler hakkın özüne zarar vermemek şartıyla yine Anayasa'da belirtilen sebepler çerçevesinde kanunla sınırlandırılabilir. Temel hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamanın meşruiyetinin sağlanabilmesi için müdahale; belirlilik ve öngörülebilirlik sağlayan kanun hükümlerine bağlı kalınarak yapılmalı, Anayasa md. 13'te belirtilen sınırlar doğrultusunda sebebe uygun ve ölçülü olmalı, kamu yararı ile birey dengesine dikkat edilmeli ve hakkın özüne dokunmamalıdır⁹. Vergi idaresi, kendisine tanınmış olan vergilendirme işlemleri konusundaki yetkilerle, Anayasa md. 73 doğrultusunda kamu gücü ile mülkiyet hakkına müdahalede bulunabilmektedir. Bu yetkinin sınırlarını anayasanın sözüne ve ruhuna uygunluk, hakkın özü ve demokratik toplum düzeninin gereklerine uygunluk, kanunilik ve ölçülülük ilkesi belirlemektedir¹⁰. Vergi kanunlarını uygulamakla görevli ve yetkili kamu idaresi müdahalede bulunurken mevzuatın belirlediği sınırları aşabilmekte ve kendisine tanınan yetkiyi hukuka aykırı olarak kullanabilmektedir. Böyle bir müdahaleyle karşılaşan kişi 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun md. 45/f.1 uyarınca Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, AİHS ve ek protokoller kapsamında yer alan temel hak ve özgürlüklere ilişkin olarak bireysel başvuruda bulunulabilir. Yani, ihlal edildiği iddia edilen hakkın hem Anayasa hem de AİHS ortak alanında yer alması gerekir. Sadece Anayasa'da olup AİHS'te veya ek protokollerde yer almayan haklar bireysel başvuru konusu olamaz. Bu kapsamda, vergi uyuşmazlıklarının da bu çerçevede bireysel başvuruya konu edilebilmesi mümkündür.

Bireysel başvuru yolunun etkin bir şekilde işletilmesi hukuk devleti bakımından kritik önem taşımaktadır. Bu çalışmada öncelikle bireysel

⁸ **Kaneti/Ekmekci/Güneş/Kaşıkcı**, s. 535

⁹ **Bayraktar**, Mehmet, Türkiye'de Vergi Uyuşmazlıklarının Bireysel Başvuru Yoluyla Çözümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2019, s. 95. **Topçu**, Kader Melis, Vergi Hukuku Özelinde Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Ankara 2020, s. 162. Bu konuda bkz. AYM, 28.06.2022, B. No. 2019/40353, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026). Anayasa Mahkemesi'nin ölçülülük olarak kullandığı ifade AİHM tarafından adil denge kavramı olarak kullanılmaktadır. bkz. **Batı**, s. 727.

¹⁰ **Özbudun**, s. 115-116.

başvurunun kabul edilebilirlik şartları incelenmiş ve vergi hukuku bakımından başvuru yollarının tüketilmesi şartı üzerinde durulmuştur. Devamında bireysel başvuru usulü, başvuru süreci ve bireysel başvuru sonucunda Anayasa Mahkemesinin verebileceği kararlar ele alınmıştır. Son olarak vergi hukuku bağlamında gündeme gelen mülkiyet hakkı, adil yargılanma hakkı, eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı bireysel başvuru çerçevesinde değerlendirilmiştir.

I. GENEL OLARAK BİREYSEL BAŞVURU

Bireysel başvuru yolu temel hak ve özgürlüklerin korunması, kamu gücüne dayalı ihlallerin giderilmesi amacını taşır¹¹. Kişilerin bireysel başvuruda bulunulabilmesi için ihlâl iddialarını öncelikle devletin yetkili mercileri önünde ileri sürmesi ve gereken yolları işletmesi gerekmektedir¹². Başvurucuların bu yollardan olumlu sonuç alamaması durumunda veya bu süreçte yeni hak ihlallerinin meydana gelmesi hâlinde ikincil nitelikte olan bireysel başvuru yolu gündeme gelecektir¹³. Bireysel başvurunun ikincil nitelikte olmasından dolayı maddi ve hukukî hatalar açıkça temel hak ve özgürlükleri ihlâl etmiyorsa ve işlemde keyfiyet bulunmuyorsa başvuru konusu edilemez¹⁴. Aşağıda detaylı olarak bahsedeceğimiz üzere bireysel başvuruda bulunulabilmesi için öngörülen olağan iç hukuk yollarının tüketilmesi, ihlâlin güncel yani etkisinin devam ediyor olması ve başvurunun süresinde yapılmış olması gereklidir¹⁵. Somut bir ihlâlin olmadığı ve gelecekte hak ihlâli yaşanması muhtemel durumlarda ise bireysel başvuruda bulunulamayacaktır¹⁶. Yine kişi

¹¹ **Çetinel**, s. 38-39.

¹² **Uygun**, Esra, Vergilendirme Alanında Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunun Değerlendirilmesi ve Bursa İlinde Bir Araştırma, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2015, s. 56. **Topçu**, s. 108.

¹³ **Batı**, s. 729. **Candan**, Turgut, “Vergi Mükelleflerinin Bireysel Başvuru Yoluyla Anayasa Mahkemesince Korunması”, Fasikül Hukuk Dergisi, s.71, 2015, s. 8. **Uygun**, s. 54.

¹⁴ **Uygun**, Esra/**Gerçek**, Adnan, “Anayasa Mahkemesinin Vergilendirme Alanındaki Bireysel Başvuru Kararlarının Değerlendirilmesi”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 29, 2017, s. 176. **Kaymak**, Özlem, Türk Vergi Hukuku’nda Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Yolu, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2022, s. 40. **Çetinel**, s. 133.

¹⁵ **Kaymak**, s. 20. **Uygun**, s. 73.

¹⁶ **Akdemir**, Tuğçe, “Vergi Hukuku Açısından Türk Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Yolu”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 111, 2014, s. 258. **Akyol Bulut**, s. 204.

işlemden etkilenmemişse ve etkilenme durumu da olmayacaksa bu konuda bireysel başvuruda bulunamayacaktır¹⁷.

II. BİREYSEL BAŞVURUNUN KABUL EDİLEBİLİRLİK KOŞULLARI

Bireysel başvuru bir veya birkaç temel hak ve özgürlüğün ihlâli nedeniyle yapılabilecek olup her iddia bakımından ayrı kabul edilebilirlik incelemesi söz konusu olacaktır¹⁸. Aynı olaya ilişkin yeni bir başvuru yapılırsa mükerrerlik söz konusu olduğundan başvuru reddedilecektir¹⁹.

Bireysel başvurunun kabul edilebilir olması için bazı şartları taşıyor olması gereklidir. Bireysel başvuruya ilişkin koşullar aşağıda belirtilmiştir.

A. Başvuruya İlişkin Koşullar (Konu Bakımından Yetkisizlik)

6216 sayılı Kanun md. 45/f.1'e göre bireysel başvuru ancak Anayasada güvence altına alınmış, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu ek protokoller kapsamındaki temel haklar ve özgürlükler bakımından söz konusu olabilir. Bu kapsamda yer almayan temel hak ve özgürlüklere yönelik olarak Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulamaz. 6216 sayılı Kanun md. 45/f.3'e göre yasama işlemlerine veya idare organlarının düzenleyici işlemlerine, Anayasa Mahkemesi kararlarına ve Anayasa md. 148'de yargı denetimi dışında bırakılmış işlemlere yönelik olarak bireysel başvuruda bulunulamaz. Düzenleyici işlemlere dayanarak bireysel işlemin tesis edildiği durumlarda diğer şartlar da mevcutsa bireysel başvuru yapılabilir²⁰.

Anayasa Mahkemesi, 14.01.2025 tarihli kararında; matrah artırımını iptal edildikten sonra tahakkukun terkin ve düzeltme fişlerinin iptali için açtığı davası reddedilen mükellefin masumiyet karinesi ihlali iddiasını, ceza yargılaması ve suç bağlantısı bulunmadığı gerekçesi ve konu

¹⁷ **Topçu**, s. 93.

¹⁸ **Topçu**, s. 62.

¹⁹ **Özyalçın**, Özgenur, "Vergi Uyuşmazlıkları İçin Anayasa Mahkemesine Yapılacak Bireysel Başvurularda Potansiyel Sorunlar", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 73, S. 1, 2024, s. 597.

²⁰ **Gümüşkaya**, Gamze, "Vergi Ödevlisinin Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvurusunun Kabul Edilebilirlik Koşulları", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Vergi Hukuku Toplantısı Özel Sayısı), C. 17, s. 3-4, 2011, s. 48. **Tozduman**, Gökhan, Vergi Uyuşmazlıkları ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2019, s. 50. **Candan**, s. 8.

bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir²¹.

B. Başvurucuya İlişkin Koşullar (Kişi Bakımından Yetkisizlik)

6216 sayılı Kanun md. 46/f.1'e göre güncel ve kişisel hakkına doğrudan müdahale edilmiş herkes bireysel başvuruda bulunabilecektir. 6216 sayılı Kanun md. 46/f.3'e göre yabancılar yalnızca Türk vatandaşlarına tanınmış temel hak ve özgürlükler bakımından Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunamayacaktır.

Anayasa md. 46/f.2 hükmü gereğince kamu tüzel kişileri bireysel başvuruda bulunamayacak olup özel hukuk tüzel kişileri ise sadece tüzel kişiliklerini ilgilendiren temel haklar ve özgürlüklerin ihlâli durumunda bireysel başvuruda bulunabilecektir²². Buna göre kamu iktisadi birimlerinin ve vergi dairesi başkanlıklarının bireysel başvuruda bulunması mümkün değildir²³. Anayasa Mahkemesi, 11.05.2023 tarihli kararında Bursa Barosu Başkanlığı tarafından yapılan bireysel başvuruyu kişi bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulmuştur²⁴. Başvuru, avukatların müvekkillerine ait vergi dosyalarının idarece incelenmemesine ilişkin idari işlemin iptali davasının reddedilmesi üzerine yapılmıştır. Anayasa Mahkemesi baroların kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olması nedeniyle 6216 sayılı Kanun'un md. 46/f.2 uyarınca başvuru hakkına sahip olmadığı gerekçesiyle kararını vermiştir. Anayasa Mahkemesi yine bir kararında, işçilere ödenen ücretlerden kesilen ve şirket aracılığıyla ödenen gelir vergisinin, şirket tarafından iadesi talebine ilişkin başvuruda şirketin mağdur statüsünün bulunmadığına, bu verginin işçilerden kaynaklı olarak tahsil edildiğine, güncel, kişisel bir hakkı doğrudan etkilenmeyen özel hukuk tüzel kişisi başvurusunun kabul edilebilir olmadığına karar vermiştir²⁵.

Vergi borcuna istinaden tüzel kişiliğin kanuni temsilcilerinin mülkiyet hakkının kısıtlanması durumunda ise başvuru kanuni temsilci olmalıdır²⁶. Tüm vergi mükellefleri, muhatap oldukları işlemde,

²¹ AYM, 14.01.2025, B. No. 2020/37475, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 02.09.2026).

²² Akdemir, s. 258. Çetinel, s. 93. Topçu, s. 71.

²³ Akdemir, s. 258. Gümüşkaya, s. 34. Çetinel, s. 93.

²⁴ AYM, 11.05.2023, B. No. 2021/13211, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 02.09.2026).

²⁵ AYM, 06.02.2014, B. No. 2013/5554, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).

²⁶ Akdemir, s. 258. Gümüşkaya, s.37.

eylemiden, ihmallerden ve vergi yargı mercileri tarafından verilen kararlardan doğrudan etkilenmekteyse bireysel başvuru öznesi sayılabileceklerdir²⁷.

C. Başvuru Yollarının Tüketilmesi

Anayasa md. 148/f.3 ve 6216 sayılı Kanun md. 45/f.2'ye göre kişilerin bireysel başvurudan önce devlet mercileri önünde mevcut, etkili ve erişilebilir olan yolları tüketmesi gerekmektedir. Etki doğurmayacak, gerçekte bulunmayan ve erişilebilir olmayan bir yolun kişi tarafından tüketilmesi gerektiği söylenemeyecektir²⁸. Bu değerlendirme konusunda Anayasa Mahkemesinin geniş bir takdir hakkı bulunmaktadır²⁹.

Başvuru yollarının tüketilmesi şartı olağan kanun yolları bakımından aranmakta olup olağanüstü kanun yollarının tüketilmesine, CİMER veya Kamu Denetçiliği Kurumu gibi kurumlara başvurulmasına gerek bulunmamaktadır³⁰. Kanun yararına temyiz veya yargılanmanın yenilenmesi taleplerinin reddi durumunda tekrardan ilk davaya ilişkin bireysel başvuruda bulunulamayacaktır³¹.

Anayasa Mahkemesi 17.07.2014 tarihinde kanun yollarının tüketilebilmesi için usulüne uygun bir başvurunun gerekli olduğunu, bu başvurunun sonucunun beklenmesi gerektiğini vurgulamış ve kanun yolları usule uygun şekilde tüketilmeden bireysel başvuruda bulunulduğundan kabul edilemezlik kararı vermiştir³². Benzer şekilde 05.12.2017 tarihinde tahakkuk etmiş vergiye ilişkin vergi mahkemesinde dava açılmadan bireysel başvuruda bulunulduğundan başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemezlik kararı vermiştir³³.

²⁷ **Gümüşkaya**, s. 37.

²⁸ **Sarıaslan**, Osman, “Anayasa Mahkemesi’ne Yapılan Bireysel Başvurularda Başvuru Yollarının Tüketilmesi Koşulunun Vergi Uyuşmazlıklarıyla İlgili İdari Başvurular Ekseninde Değerlendirilmesi”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 34, 2018, s. 484-485.

²⁹ **Sarıaslan**, s. 485.

³⁰ **Kaneti/Ekmekci/Güneş/Kaşıkçı**, s. 541. **Demiral**, Pınar, Vergi Yargılaması Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2023, s. 80. **Çetinel**, s. 113.

³¹ **Sarıaslan**, s. 487. **Topçu**, s. 112.

³² AYM, 17.07.2014, B. No. 2014/505, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).

³³ AYM, 05.12.2017, B. No. 2014/5685, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026).

D. Vergi Hukuku Özelinde Başvuru Yollarının Tüketilmesi

Vergi hukukunda seçimlik olarak bazı idari çözüm yolları düzenlenmiştir. Mükellef, uyuşmazlığı dava yoluna taşıyabilir veya bu idari çözüm yollarına başvurabilir. Bu durum tamamen mükellefin kendi tercihinin bırakılmıştır³⁴. Bireysel başvuru açısından bakıldığında; Anayasa Mahkemesi başvuru yollarının tüketilmesi koşuluna ilişkin olarak alternatif veya zorunlu ayırımına ilişkin içtihatla bulunmamıştır³⁵. Anayasa Mahkemesinin bu idari başvuruların zorunlu olarak işletilip işletilmemesi gerektiğine ilişkin olarak takdir hakkı bulunmaktadır³⁶. AİHM'e göre ise başvuru yollarının tüketilebileceği yollardan uygun olan birine başvurusu şartı yerine getirmiş olacaktır³⁷. Sonuç olarak vergi hukukunda alternatif idari yol olarak düzenlenen uzlaşma, hata düzeltme, pişmanlık ve ıslah gibi müesseselerin vergi uyuşmazlıkları bağlamında bireysel başvuru için zorunlu olarak tüketilmesi gereken yollardan olmadığı söylenebilir³⁸. Mükellef tarafından bu alternatif yollara başvurulması ve başvuru sonucu gerçekleşen işlemlerde temel hak ve özgürlüklerinin ihlâl edildiği durumlarda mükellefin bireysel başvuru yapabilmesi mümkündür³⁹.

Vergi hukukunda zorunlu olarak tüketilmesi gereken bazı yollar da mevcuttur. Bu yollar sırasıyla incelenecektir.

1. Şikâyet Yolu

Vergilendirmede bir hata olduğunu düşünen mükellefler, işleme karşı dava açabilir ya da hata düzeltme yoluna başvurabilir⁴⁰. Düzeltme başvurusu Vergi Usul Kanunu md. 124 gereğince beş yıllık zamanaşımı süresine tabidir. Düzeltme başvuruları için davadan önce kişi tarafından Vergi Usul Kanunu md. 124 gereğince Gelir İdaresi Başkanlığına (belediye gelirleriyle alakalı bir durum varsa Belediye Başkanlığına) şikâyet yoluna başvurulmalı ve ret kararı verilmesi durumunda dava açma yoluna gidilmelidir⁴¹. Şikâyet yoluna başvurulmadan doğrudan dava açılması halinde dilekçenin idari merci tecavüzü nedeniyle ilgili yere

³⁴ Sariaslan, s. 490.

³⁵ Özyalçın, s. 608.

³⁶ Özyalçın, s. 597.

³⁷ Gümüşkaya, s. 52.

³⁸ Kaneti/Ekmekci/Güneş/Kaşıkçı, s. 541. Gümüşkaya, s. 51. Akdemir, s. 259. Demiral, s. 80. Topçu, s. 110.

³⁹ Çetinel, s. 115.

⁴⁰ Topçu, s. 109.

⁴¹ Topçu, s. 109.

gönderilmesine kararı verilmektedir⁴². Şikâyet ve dava yolları işletilmeden bireysel başvuruda bulunulması durumunda Anayasa Mahkemesi başvuru yolları tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemezlik kararı verebilmektedir⁴³. Anayasa Mahkemesi, 06.03.2024 tarihli kararında; damga vergisi kesintisinin düzeltme ve şikâyet kapsamında iadesi talebiyle açılan davanın reddedilmesinin, emsal kararlara aykırı olduğu ve mülkiyet hakkını ve adil yargılanma hakkını ihlâl ettiği iddiasıyla yapılan başvuruyu, mülkiyet hakkı ihlâli yönünden başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁴⁴. Anayasa Mahkemesi bu kararı; mercilerce bir vergi hatası tespit edilmemiş olmasına, düzeltme ve şikâyet başvurusunun, vergilendirme işleminin esasına ilişkin hukuka aykırılık iddiaları bakımından elverişli bir yol olmadığına dayandırmıştır.

2. İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK) md. 10 ve md. 13 Kapsamında Başvurular

İdari Yargılama Usulü Kanunu md. 10'a göre kişiler ileride dava konusu edilebilecek işlem veya eyleme ilişkin konu ile ilgili gereğini yapması için idareye başvurabilirler. Bu talep reddedilirse veya sonuçsuz bırakılırsa İYUK md. 10/f.2 gereğince kanun yolları işletilebilir. Bu madde kapsamında bir başvurunun olmadığı durumlarda Anayasa Mahkemesi başvuruyu kabul edilemez bulabilecektir⁴⁵.

İYUK md. 13'e göre kişi, idarenin eyleminden dolayı herhangi bir hakkının ihlâlê uğradığını düşünmekte ise doğrudan tam yargı davası açamayacak olup öncelikle zararın giderilmesi veya hakkın sağlanması için zararı öğrenmeden itibaren bir yıl içerisinde ve her hâlükârda olayın meydana gelmesinden beş yıl içerisinde idareye başvurmalı ve ön karar almalıdır⁴⁶. Ön karar alınmadan bireysel başvuru yoluna gidilmesi hâlinde Anayasa Mahkemesi tarafından kabul edilemezlik kararı verilecektir⁴⁷.

3. Gümrük Kanunu Uygulaması

Gümrük vergi uyuşmazlıklarına yönelik 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nda düzenlenmiş ve davadan önce tüketilmesi gereken idari itiraz

⁴² Özyalçın, s. 608. Topçu, s. 110.

⁴³ Sariaslan, s. 494. Gümüşkaya, s. 52.

⁴⁴ AYM, 06.03.2024, B. No. 2022/41426, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 02.09.2026).

⁴⁵ Sariaslan, s. 499.

⁴⁶ Topçu, s. 109.

⁴⁷ Sariaslan, s. 500.

yolu mevcuttur⁴⁸. Gümrük Kanunu md. 6/f.1'e göre gümrük mevzuatı doğrultusunda işlem yapılması talebi bulunan kişinin gerekli bilgi ve belgeleri idareye sunması gerekmektedir. Bu başvuru yapılmış ve reddedilmişse zorunlu olarak Gümrük Kanunu 242. maddesinde düzenlenen itiraz yolunun işletilmesi gerekmektedir. Gümrük Kanunu md. 242/f.1'e göre idari işlem hakkında itiraz başvurusunda bulunulmadan dava açılması usule aykırıdır. Bu yolun işletilmediği durumlarda esas incelemesine geçilmeyerek dava usulden reddedilecek ve bireysel başvuru yapıldığında ise başvuru yolları usulüne uygun tüketilmediğinden kabul edilemezlik kararı verilecektir⁴⁹.

Anayasa Mahkemesi, 22.01.2019 tarihli kararında; fazla Özel Tüketim Vergisi tahsil edilmesi nedeniyle mülkiyet hakkının ihlâl edildiği iddiasıyla yapılan başvuruyu, Gümrük Kanunu md. 242/f.1 uyarınca itiraz yolu işletilmediğinden başvuru yollarının tüketilmemesi gerekçesiyle kabul edilemez olduğunu belirtmiştir⁵⁰.

4. 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'a göre Tesis Edilen Haksız Hacizler

Mükellef aleyhine yapılan işlemler bakımından ihbarnamenin tebliğ tarihinden itibaren İYUK md. 7 gereğince genel kural olan otuz günlük süre mevcuttur. 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun md. 82'ye göre taşınır hacizlerinde taşınırın muhafazasını alacaklı idare, görevli daireye devrettiğinden idarenin eylemiyle veya vazifesiyle alakalı bir başvuru yapılacaksa tam yargı davası açılmadan idareye başvuru yapılması gerekmektedir⁵¹. Bu başvuru yapılmadan bireysel başvurunun yapıldığı durumlarda kabul edilemezlik kararı verilebilecektir⁵².

E. Süre

6216 sayılı Kanun md. 47'/f.1'e göre öngörülen kanun yollarının usule uygun şekilde tüketildiği durumlarda ihlâlin öğrenilmesinden itibaren otuz gün içerisinde bireysel başvurunun yapılması gerekmektedir. Madde lafzı öngörülen kanun yollarını ifade etmekte olduğundan olağanüstü kanun yollarına başvurulması, CİMER veya Kamu Denetçiliği

⁴⁸ Topçu, s. 110.

⁴⁹ Sarıaslan, s. 494-496.

⁵⁰ AYM, 22.01.2019, B. No. 2015/14612, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 02.09.2026).

⁵¹ Özyalçın, s. 606. Topçu, s. 110.

⁵² Özyalçın, s. 606.

Kurumu gibi kurumlara başvurulması bireysel başvuru için aranan otuz günlük süreyi durdurmayacak veya yeniden başlatmayacaktır⁵³. 6216 sayılı Kanun md. 47/f.5'e göre haklı ve delillendirilmiş mazeret sunulması durumlarında süre on beş gün uzatılabilecek olup mahkemece başvuru bakımından öncelikle mazerete ilişkin inceleme yapılmaktadır.

İdari yargı uyuşmazlıklarında İYUK md. 17 uyarınca duruşmalar istisnai olarak yapıldığından ve İYUK md. 19 uyarınca kararlar on beş gün içerisinde verildiğinden süreler tebliğden başlamaktadır. Kamuoyunda 8. yargı paketi olarak bilinen 7499 sayılı Kanun değişiklikleri öncesi adli yargı uyuşmazlıklarında duruşma sırasında bilirkişi raporunun veya kararın okunmasıyla yani tefhimle süreler başlayabilmekteyken değişikliklerle birlikte süreler tebliğden başlamaktadır⁵⁴. Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruya ilişkin nihai karardan itibaren otuz günlük sürenin başlangıç tarihini UYAP evrak kütüğü üzerinden sorgulamakta ve karara UYAP üzerinden erişilmişse bu tarihin okunma tarihi olduğunu değerlendirmekte olup tebligatın fiziken ulaşma tarihini veya Elektronik Tebligat Yönetmeliği md. 9/f.6'da belirlenmiş olan ilave beş günlük süreyi dikkate almamaktadır⁵⁵. Anayasa Mahkemesinin genel hukuk düzeninde mevcut uygulamanın aksine aşırı şekilci bir uygulama geliştirmiş olmasının hukukî belirlilik ve öngörülebilirlik ilkelerine aykırı olduğu söylenebilir⁵⁶.

⁵³ Demiral, s. 71. Çetinel, s. 113.

⁵⁴ https://d.barobirlik.org.tr/2024/20240312_8yargipaketikarsilastirma.pdf, e.t. 02.09.2026.

⁵⁵ Anayasa Mahkemesi 17.06.2026 tarihinde başvurucunun nihai kararı 29.07.2022 tarihinde okuduğunun UYAP evrak kütüğü incelemesinden anlaşıldığı bu nedenle başvuru tarafından 09.09.2022 tarihinde yapılan başvurunun otuz günlük sürenin aşılması sebebiyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. AYM, 17.06.2026, B. No. 2022/86263, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 03.09.2026). Anayasa Mahkemesi 06.05.2026 tarihinde nihai kararın başvuru tarafından UYAP vatandaş portal sisteminden 03.05.2021 13.37'de okunduğu anlaşıldığından 07.07.2021 tarihli başvurunun süre aşımı nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. AYM, 06.05.2026, B. No. 2021/35827, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 03.09.2026). Anayasa Mahkemesi 28.01.2026 tarihinde 19.07.2023 tarihinde başvuru vekili tarafından UYAP üzerinden nihai kararın okunduğu bu nedenle 03.10.2023 tarihinde yapılan başvurunun süre aşımı nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir. AYM, 28.01.2026, B. No. 2023/86480, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026).

⁵⁶ Şen, Ersan/ Duymaz, Erkan, "Bireysel Başvuru Süresinin Hesaplanmasında "Uyap'tan Öğrenme" Kuralına Yönelik Eleştiriler", Terazi Hukuk Dergisi, S. 201, 2023, s. 129.

F. Yer Bakımından Yetkisizlik

Anayasa md. 148 ve 6216 sayılı Kanun md. 45 uyarınca kişinin temel ve hak özgürlüğüne müdahale edenin Türkiye Cumhuriyeti devleti olması gereklidir. Anayasa Mahkemesi 16.02.2017 tarihli kararında kırmızı bültenle aranmakta olan başka ülkede yakalanan başvurusunun, hâkim önüne çıkarılmaksızın tutuklanması ve Türkiye Cumhuriyeti'ne iadesi sürecinin uzun sürmesi iddialarına ilişkin başvuruyu, ihlâlin Türkiye Cumhuriyeti tarafından meydana getirilmediği gerekçesiyle yer bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğunu belirtmiştir⁵⁷.

G. Zaman Bakımından Yetkisizlik

6216 sayılı Kanun Geçici Madde 1/f.8'e göre 23.09.2012 tarihinden sonra kesinleşmiş olan kararlara ilişkin olarak Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yoluna gidilebileceği düzenlenmiştir. Bu tarihten önce kesinleşen başvuruların zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle reddine karar verilecektir. Anayasa Mahkemesi 19.01.2022 tarihli kararında haksız gözlem altına alınma iddiasına ilişkin başvuruda, başvuru hakkında uygulanan gözlem altına alınma tedbirinin 05.05.2010 tarihinde sona erdiğini, bu nedenle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlâli iddiasının zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğunu belirtmiştir⁵⁸.

H. Açıkça Dayanaktan Yoksunluk

6216 sayılı Kanun md. 48 ve Anayasa md. 148'e göre temel hak ve özgürlüklerin ihlâle uğradığı iddiasının temellendirilememiş olması, iddiaların kanun yolunda belirtilmesi gereken unsurlara ilişkin olması, başvurunun basit bir şekilde anlaşılabilir olması veya zorlama olarak görülebilecek nitelikte olması, temel haklara bir müdahalenin söz konusu olmaması, müdahalenin açıkça haklı görülebilecek nitelikte olması durumlarında açıkça dayanaktan yoksunluk nedeniyle başvuru reddedilecektir⁵⁹.

Anayasa Mahkemesi uzlaşmaya ilişkin görüşmelerin sonuçlanmaması nedeniyle düzenlenen tutanağın başvurucuya tebliğ edilmesine rağmen başvuru tarafından bu konuda dava açılmaması nedeniyle kamu alacağının kesinleştiği olayda, ödeme emrine karşı açılan

⁵⁷ AYM, 16.02.2017, B. No. 2014/15990, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 02.09.2026).

⁵⁸ AYM, 19.01.2022, B. No. 2020/376, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 02.09.2026).

⁵⁹ Bayraktar, s. 76.

davanın reddedilmesinin hukuka aykırı olduğuna ilişkin başvuruda, bu iddiaların kanun yolunda tartışılması gereken iddialar olduğu, bireysel başvuruda mercilerin gözetmesi gerektiği konularda inceleme yapılamayacağı ve başvuruya konu kararın keyfiyet içermediği bu bakımdan başvurunun açıkça dayanaktan yoksunluk sebebiyle kabul edilebilir olmadığına karar vermiştir⁶⁰.

İ. Anayasal ve Kişisel Önemden Yoksunluk

6216 sayılı Kanun md. 48/f.2'ye göre Anayasa hükümlerinin anlaşılabilmesi ve temel hak ve özgürlüklerin sınırı ve kapsamı bakımından önem taşımayan veya başvurucunun önemli görülmeyecek bir zarara uğraması durumunda anayasal ve kişisel önemden yoksunluk sebebiyle başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı verilebilecektir. Anayasa Mahkemesi, 01.12.2016 tarihli kararında; 54,55 TL karar düzeltme cezası ile 660 TL vekâlet ücretine ve tebligat usulsüzlüğü iddialarının incelenmemesine ilişkin adil yargılanma hakkı ihlali başvurusunu, anayasal ve kişisel önemden yoksunluk gerekçesiyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir⁶¹. Kararda uyuşmazlığın başvuru avukatının mali durumu konusunda ciddi zarar oluşturmayacağı ve başvuru için ne kadar önemli olduğu konusunda açıklamanın mevcut olmadığı belirtilmiştir.

III. BİREYSEL BAŞVURU USULÜ

6216 sayılı Kanun md. 47/f.1'e göre bireysel başvuru doğrudan, mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler aracılığıyla yapılabilmektedir. Anayasa Mahkemesinin 03.06.2025 tarihinde aldığı karar neticesinde 01.10.2025 tarihinden itibaren bireysel başvurular UYAP sistemi üzerinden de yapılabilmektedir. Adli yardım talebi söz konusu değilse 6216 sayılı Kanun md. 47/f.2'ye göre başvuru sırasında harç ödenmesi gerekmektedir. 6216 sayılı Kanun md. 47/f.3'e göre başvuruya, başvuru kişinin veya varsa temsilcinin kimlik, yerleşim yeri bilgileri, ihlâl iddiasında bulunulan hakka ilişkin hükümler, gerekçeler, işletilmesi gereken yolların işletildiğinin izahı, hak ihlâlinin öğrenilme tarihi varsa zarar miktarı, ilgili mercilerin kararlarının aslı ya da onaylı örneği, harç makbuzları eklenmelidir. 6216 sayılı Kanun md. 47/f.4'e göre başvuru avukat aracılığıyla yapılıyorsa vekaletname örneği de eklenecektir. 6216 sayılı Kanun md. 47/f.6'ya göre başvuru evraklarında eksiklik olması

⁶⁰ AYM, 14.01.2014, B. No. 2013/2420, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).

⁶¹ AYM, 01.12.2016, B. No. 2014/2293, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 02.09.2026).

durumunda mahkemece başvuruçuya on beş gün içerisinde de eksiklerinin giderilmesi gerektiği bildirilecektir.

IV. BİREYSEL BAŞVURUNUN AŞAMALARI

Anayasa Mahkemesi önüne gelen bireysel başvuru ön inceleme aşaması, kabul edilebilirlik incelemesi aşaması ve esasın inceleme aşaması olmak üzere üç aşamadan geçerek incelenmektedir.

A. Ön İnceleme

Bu aşamada Bireysel Başvuru Bürosunca başvuru şartlarının süre ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md. 59-60 uyarınca şekli gereklerinin yerine getirilip getirilmediği değerlendirilmektedir⁶². Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md. 66/f.1 gereğince başvuru formu ve eklerinde eksiklik tespit edilirse başvuruçuya on beş günü geçmemek kaydıyla ek kesin süre verilmekte bu süre içerisinde eksiklik giderilmemişse veya başvuru şartları gerçekleşmemişse idari ret kararı verilir. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md. 66/f.3 gereğince başraportör tarafından verilen bu karara ilişkin olarak yedi gün içerisinde Komisyon’a itiraz edilebilecek olup itirazın incelenmesi neticesinde verilen karar artık bir yargı kararı olmakta ve kesin nitelik taşımaktadır.

B. Kabul Edilebilirlik İncelemesi

Başvurular ön inceleme aşamasından geçtikten sonra Komisyonların önüne gelir. Komisyonlar Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md. 33’e göre kabul edilebilirlik incelemesinin yapıldığı yetkili kurullardır. 6216 sayılı Kanun md. 48/f.1’e göre aranan 45. ve 47. maddelerdeki şartların yerine getirilip getirilmediğine bakılır. Bu aşamada kabul edilebilirlik koşulları başlığında bahsetmiş olduğumuz şartlar olan; başvuruçunun mağdur sıfatı taşıyıp taşımadığı, başvuru konusu bakımından mahkemenin yetkisinin olup olmadığı, aynı konuda daha önce başvuru yapıp yapılmadığı, ihlâlin kamu tarafından meydana getirilip getirilmediği, başvuru yollarının tüketilip tüketilmediği değerlendirilecektir⁶³. Yine başvuru incelenmeye gerek görülmeyecek derecede önemsizse, önemli bir zarar mevcut değilse, açıkça tespiti yapılan bir ihlâle ilişkin değilse, karmaşıksa, kanun yolu başvurusu niteliğindeyse, temellendirilememiş ise açıkça dayanaktan yoksun olduğundan bahisle 6216 sayılı Kanun md. 48/f.2 gereğince kabul edilemezlik kararı verilecektir⁶⁴. 6216 sayılı Kanun md. 48/f.3’e göre

⁶² **Batı**, s. 730.

⁶³ **Batı**, s. 730. **Tozduman**, s. 55. **Sariaslan**, s. 480.

⁶⁴ **Sariaslan**, s. 482.

açıkça dayanaktan yoksunluk nedeniyle kabul edilemezlik kararının verilebilmesi için oybirliği şart olup oybirliği sağlanmazsa dosya ilgili bölüme gönderilir. 6216 sayılı Kanun md. 48/f.5'e göre kabul edilemezlik kararları kesindir.

C. Esastan İnceleme

6216 sayılı Kanun md. 22/f.1'e göre Anayasa Mahkemesinde başvuruları değerlendirmek adına başkanvekili başkanlığında altışar üyeden oluşan iki bölüm mevcut olup bölümler başkanvekilinin başkanlığında dörder üyeyle toplanmaktadır. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md. 28/f.1'e göre oybirliğiyle komisyonlardan kabul edilebilirlik incelemesinden geçmiş başvuruların esastan incelemesi, oybirliği sağlanamayan uyuşmazlıklar bakımından ise kabul edilebilirlik incelemesiyle birlikte esastan inceleme Anayasa Mahkemesi bölümlerince yapılmaktadır. Bu aşamada başvuruya konu işlemin, başvurucunun temel hak ve özgürlüklerini ihlâl edip etmediği hususu değerlendirilip uyuşmazlık nihai sonuca bağlanır⁶⁵.

V. ANAYASA MAHKEMESİNİN BİREYSEL BAŞVURU ÜZERİNE VEREBİLECEĞİ KARARLAR

Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru incelemesi sonucunda kabul edilemezlik kararı, tedbir kararı, pilot karar, ihlâl kararı ve ihlâlin giderilmesine yönelik karar, düşme kararı ve başvuru hakkının kötüye kullanılmasından ötürü ret kararı verebilir. 6216 sayılı Kanun md. 50/f.1 gereğince Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru incelemesi sırasında yerindelik denetimi yapamayacaktır. Başka bir deyişle mahkemenin veya idarenin yerine karar tesis edemeyecektir⁶⁶.

A. Kabul Edilemezlik Kararı

Bireysel başvurunun yukarıda bahsetmiş olduğumuz kabul edilebilirlik koşulları sağlanmıyorsa başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı verilmektedir. 6216 sayılı Kanun 48/f.4 gereğince kabul edilemezlik kararları kesin nitelikte olup karara karşı itiraz mümkün değildir.

B. Tedbir Kararı

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md. 73/f.1'e göre kişinin hayatına veya bütünlüğüne yönelik önemli bir tehlikenin mevcut olduğu durumlarda re'sen veya talep üzerine tedbire başvurulabilir. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md. 73/f.4'e göre tedbir kararı verilen başvuruda altı

⁶⁵ Batı, s. 730. Bayraktar, s. 77.

⁶⁶ Tozduman, s. 56. Akyol Bulut, s. 334. Armağan, s. 90.

ay içerisinde esas hakkında karar verilmesi gerekmekte olup bu süre sonunda tedbirin devamına karar verilmemişse, ihlâl tespit edilmemişse veya düşme kararı verilmişse tedbir kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

C. Pilot Karar

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md. 75/f.1'e göre somut bir başvuru incelendiğinde yapısal bir sorun tespit edildiği ve bu sorun giderilmediği takdirde yeni başvuruların da yapılacağı öngörülüyorsa pilot karar usulü işletilebilir. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md. 75/f.2'ye göre pilot kararda gösterilen ilkeler çerçevesince benzer nitelikteki başvurular çözümlenmesi gerekmekte olup bu gerekliliğe uygun davranılmadığı durumlarda mahkemece toplu karar verilecektir.

D. İhlâl Kararı ve İhlâlin Giderilmesi

6216 sayılı Kanun md. 50/f.1'e göre kişinin bireysel başvurusun kabul edilebilir bulunduğu durumlarda ihlâlin ve sonuçların ortadan kaldırılması için yapılması gerekenler kararda açıkça belirtilmelidir. 6216 sayılı Kanun md. 50/f.2'ye göre ihlâlin bir mahkeme kararından kaynaklandığı durumlarda yeniden yargılama kararı verilebilecektir. Mevzuat hükümlerinde Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu yeniden yargılama kararları için kişinin talebi aranmamış, başvuru usulü ve süresi öngörülmemiştir⁶⁷. Yeniden yargılama kararı verildiği takdirde ihlâlin meydana geldiği mahkemece işleme re'sen başlanılmalıdır⁶⁸. Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu yeniden yargılamaya ilişkin kararlarda mahkemece ihlâl konuları kararın kaldırılması ve ihlâlin durdurulmasına yönelik işlem yapılması gerektiği belirtilmektedir⁶⁹. Örneğin mükellefin hesaplarına bloke konulduğu bir yargılamada, Anayasa Mahkemesi yeniden yargılama kararı vermişse mahkeme gecikmeksizin hesaplardaki

⁶⁷ Demiral, s.53. Kaymak, s. 52

⁶⁸ Demiral, s.53. Kaymak, s. 52

⁶⁹ “...İhlal kararının gönderildiği yargı mercilerinin yapması gereken iş, yeniden yargılama işlemlerini başlatıp **Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında belirtilen ilkelere ve gerekçelere uygun biçimde yürütülecek yargılama sonunda hak ihlalinin nedenlerini gidererek yeni bir karar vermektir...**” AYM, 17.06.2026, B. No. 2022/106797, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 04.09.2026). “...yapılacak yeniden yargılama ise 6216 sayılı Kanun’un 50. Maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılmasına yöneliktir. Bu kapsamda **derece mahkemelerince yapılması gereken iş, öncelikle ihlale yol açan mahkeme kararının ortadan kaldırılması ve nihayet ihlal sonucuna uygun yeni bir karar verilmesinden ibarettir.**” AYM, 07.06.2018, B. No. 2014/8875, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 04.09.2026).

blokeyi kaldırmaya yönelik işlem tesis etmelidir. Yeniden yargılama yapan mahkeme Anayasa Mahkemesi kararındaki ihlâlâ yönelik tespitleri dikkate aldıktan sonra başvuru lehine karar tesis edebileceği gibi başvuru aleyhine de karar tesis edebilir⁷⁰.

Anayasa md. 138/f.4 ve md. 153/f.6'ya göre Anayasa Mahkemesi kararları bağlayıcı olup mahkemeler direnme yoluna gidemeyecektir. Başvuru yeniden yargılama neticesinde mahkemece verilen kararı, yeniden yargılama sonrası yapılan işlemlerle sınırlı olarak Anayasa Mahkemesine taşıyabilir⁷¹. Mahkemece sonuç değişmeyecek düşüncesiyle yeniden yargılama talebinin reddine karar verildiği durumların da ayrı bir ihlâl oluşturacağı söylenebilir⁷².

6216 sayılı Kanun md. 50/f.2'ye göre yeniden yargılama yapılmasında hukuki yararın olmadığı anlaşılırsa Anayasa Mahkemesince doğrudan başvurucuya tazminat ödenmesine karar verilebilecek veya genel mahkemelerde dava açma için yol gösterilebilecektir. Yine aynı

⁷⁰ “...hak ihlali kararından Anayasa Mahkemesinin davanın sonucuyla ilgili bir tutum sergilediği sonucu çıkarılmamalıdır. **Anayasa Mahkemesince verilen hak ihlali kararı uyuşmazlığın sonuçlarından bağımsız olup davanın kabulüne, reddine ya da beraate veya mahkûmiyete karar verilmesi gerektiği anlamına gelmemektedir.** Kural olarak yargılamanın her aşamasında olduğu gibi ihlalin sonuçlarını gidermek üzere yeniden yapılacak yargılama sonunda da delillerin dava ile ilişkisini kurma ve bunları değerlendirip sonuç çıkarma yetkisi ilgili mahkemelere aittir...” AYM, 18.02.2026, B. No. 2021/54241, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 04.09.2026). “...somut olayda başvuru silahlı terör örgütüne üye olup olmadığı yönünde karar vermek Anayasa Mahkemesinin görevi değildir. **Anayasa Mahkemesince verilen ihlal kararı, sanığın beraat ettiği anlamına gelmediği gibi ihlal kararının gereklerinin yerine getirilmesi amacıyla yapılacak yeniden yargılama neticesinde sanık hakkında mutlaka beraat kararı verilmesi gerektiği anlamına da gelmemektedir.** İhlalin sonuçlarını gidermek üzere gereken işlemler yerine getirildikten sonra yapılacak değerlendirmede delillerin takdir biçimine göre mahkemenin benzer veya farklı bir sonuca varması mümkündür...” AYM, 11.06.2024, B. No. 2021/60390, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 04.09.2026).

⁷¹ “Anayasa Mahkemesi tarafından verilen bir ihlal kararının gereklerinin yerine getirilmemesi daha önce verilen ihlalin devam ettiği anlamına gelir... Ancak Anayasa Mahkemesince yapılacak bu inceleme, olayların baştan itibaren yeniden değerlendirilmesi şeklinde değil Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararının gereklerinin yerine getirilip getirilmediği ile ilgili sınırlı bir inceleme olacaktır.” AYM, 07.11.2019, B. No. 2016/12506, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 04.09.2026).

⁷² “Sonucun değişmeyeceği şeklindeki bir ön kestirmeyle yeniden yargılamanın yapılmayacağı ileri sürülemez.” AYM 15.03.2022, B. No. 2019/2285, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 04.09.2026).

fıkraya göre mahkemece mümkünse dosya üzerinden inceleme yapılacaktır. İhlâlin ve sonuçlarının sona erdirilmesinin kapsamlı bir inceleme gerektirdiği durumlarda Anayasa Mahkemesince tazminata hükmedilemeyecek olup bu yönde karar genel mahkeme tarafından verilecektir⁷³.

E. Düşme Kararı

6216 sayılı Kanun md. 50/f.5'e göre başvurudan feragat edilebilmesi mümkündür. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md. 80/f.1'e göre başvurucunun başvurusundan feragat etmesi, başvuruyu takipsiz bıraktığının anlaşılması, ihlâlin ve sonuçlarının sona ermiş olması, komisyonlarca başvurunun incelenmeye devam edilmesi noktasında haklı neden görülmemesi durumlarında başvuru hakkında tüm aşamalarda düşme kararı verilebilir. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md. 80/f.2'ye göre ise düşme kararına ilişkin şartlar mevcut olmasına rağmen başvurunun Anayasa hükümlerinin anlaşılabilmesi ve temel hak ve özgürlüklerin sınırı ve kapsamı bakımından önem taşıdığı durumlarda mahkeme başvuruyu incelemeye devam edebilir.

F. Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması

6216 sayılı Kanun md. 51 ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md. 83'e göre kişinin yanıltıcı davranışları ile bu hakkın sınırlarını aşarak kötüye kullandığı durumlarda her aşamada ret kararı verilebilecek olup kişi aleyhine yargılama giderleri ile disiplin para cezasına hükmedilebilir. Bu madde hakkın kötüye kullanılması noktasında caydırıcılık taşıma amacına yöneliktir⁷⁴.

VI. VERGİ HUKUKU BAĞLAMINDA BİREYSEL BAŞVURU KONUSU EDİLEBİLECEK HAKLAR

Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu kararlar incelendiğinde vergi uyuşmazlıklarına ilişkin başvuruların mülkiyet hakkı ve adil yargılanma hakkı üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir⁷⁵. Sırasıyla mülkiyet hakkı, adil yargılanma hakkı, eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağından ve Anayasa Mahkemesinin bu konularda vermiş olduğu kararlardan bahsedilecektir.

A. Mülkiyet Hakkı

Anayasa md. 35'e göre herkes mülkiyet hakkına sahip olup kamu yararının gerektirdiği durumlarda kanunla bu hakkın sınırlandırılabilmesi

⁷³ Bayraktar, s. 80.

⁷⁴ Tozduman, s. 57.

⁷⁵ Uygun/Gerçek, s. 168.

mümkündür. Devlet tarafından mükelleften vergi alınması ile bireyin malvarlığında eksilmeler meydana gelmekte ve böylece mülkiyet hakkına müdahale edilmiş olmaktadır⁷⁶. Mülkiyet hakkının kapsamına malvarlığı hakları, alacak hakları, alacak konusundaki meşru beklentiler ve bunlardan kaynaklanan faiz alacakları girmektedir⁷⁷.

Mükellef lehine tesis edilmiş mahkeme kararının vergi idaresince sürüncemede bırakılması, vergi iadesi talebinin geciktirilmesi, yanlış tahakkuk sonucu hukuka aykırı tahsilat yapılması, vergi idaresinin haczettiği eşyaları makul sürede satışa çıkarmaması gibi durumların mülkiyet hakkına ölçülü olmayan müdahale teşkil ettiği söylenebilir⁷⁸. Anayasa Mahkemesine göre vergi iadesi talebinde faiz veya enflasyona ilişkin farkın ödenmemesi de mülkiyet hakkı ihlâlidir⁷⁹.

Anayasa Mahkemesi, kurumlar vergisine ilişkin bir uyuşmazlıkta Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu tarafından içtihat değiştirme gerekçelerinin açıklanmamasını belirlilik ilkesine aykırı bulmuş ve bu nedenle mülkiyet hakkının ihlâl edildiğini tespit etmiştir⁸⁰. Anayasa Mahkemesi bir kararında, kanuni dayanak olmaksızın yönetmelik hükümleri uyarınca katkı payı tahakkuk ettirilmesinin mülkiyet hakkına müdahale niteliğinde olduğunu belirtmiştir⁸¹. Bir başka kararında ise vergi matrahı ve tahsil yönteminin kanunda açık, belirli ve öngörülebilir şekilde düzenlenmemesi; aksine bunun idari uygulamalar ve yargısal yorumlarla belirlenmesinin kanunilik ilkesine aykırı olduğuna ve mülkiyet hakkının ihlâl edildiğine karar vermiştir⁸².

B. Adil Yargılanma Hakkı

Anayasanın 36. maddesine göre herkes adil yargılanma hakkına sahiptir. Yargılama sırasında daha adil karar verilebilmesi bakımından güvence sağlayan bu hak; bünyesinde mahkemeye erişim hakkı, tarafsız mahkemede yargılanma hakkı, hakkaniyete uygun yargılanma hakkı,

⁷⁶ **Topçu**, s. 145.

⁷⁷ **Candan**, s. 12. **Topçu**, s. 146.

⁷⁸ **Gümüşkaya**, s. 48. **Demiral**, s. 74.

⁷⁹ AYM, 24.12.2025, B. No. 2023/54151, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026).

⁸⁰ AYM, 15.05.2024, B. No. 2020/2750, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026).

⁸¹ AYM, 30.05.2019, B. No. 2015/19953, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).

⁸² AYM, 14.11.2018, B. No. 2015/4791, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).

susma hakkı, yargılamada hazır bulunma hakkı, yargılama aleniyetinin sağlanması hakkı, gerekçeli karar hakkı, avukat ile temsil edilebilme hakkı, makul sürede yargılanma hakkı gibi hakları ve masumiyet karinesi, silahların eşitliği, suçta ve cezada kanunilik ilkesi gibi ilkeleri barındırmakta olan kapsamlı bir haktır⁸³.

Anayasa Mahkemesine göre mahkemeye erişim hakkı bir ihlâli yargıya taşıyarak ihlâlin önüne geçilebilmesi için etkili bir karar alınmasını talep etmek anlamına gelmektedir⁸⁴. Anayasa Mahkemesi dava açma süresinin mahkemece tebliğ tarihi olarak kabul edilerek davanın reddine karar verildiği olayda mahkemece dava açma süresinin uzlaşma tutanağının düzenlendiği tarihten başlayacağına ilişkin değerlendirme yapmamış olmasının mahkemeye erişim hakkının ihlâlüne sebebiyet verildiğine karar vermiştir⁸⁵. Anayasa Mahkemesi haksız tahsil edildiği ileri sürülen gümrük vergilerinin iadesi isteminin idare tarafından reddi işlemine ilişkin açılan davada esasa girilmemesinin mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiğini tespit etmiştir⁸⁶. Yine başvuru yeri ve başvuruya ilişkin sürelerin belirtilmediği işleme ilişkin başvuruda, yargılamadaki süreleri düzenleyen mevzuatın mahkemeye erişim hakkının özüne zarar verici nitelikte aşırı şekilci ve katı yorumlanmasının mahkemeye erişim hakkını ihlâl ettiğini değerlendirmiştir⁸⁷.

Keyfi ve kanuni dayanaktan yoksun düzenleme ve uygulamalar yapılması, mükellefin savunmasının alınmaması, mükellefin sunduğu delillerin değerlendirilmemesi, silahların eşitliği ilkesine aykırı davranılması⁸⁸, yargının aynı konuda sürekli görüş değiştirerek hukukî güvenlik ve belirlilik ilkelerini ihlâl etmesi adil yargılanma hakkının ihlâlüne örnek verilebilir⁸⁹. Vergi idaresi ve vergi yükümlüsü arasında yargılamada taraf eşitliğinin tesis edilememesi, mükellefin kendi aleyhinde bilgi ve belgeyi paylaşmaya zorlanması ve sulh ceza

⁸³ **Akdemir**, s. 271. **Bayraktar**, s. 92.

⁸⁴ AYM, 07.11.2013, B. No. 2012/791, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).

⁸⁵ AYM, 16.09.2025, B. No. 2021/62879, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026).

⁸⁶ AYM, 12.06.2018, B. No. 2014/13899, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026).

⁸⁷ AYM, 23.02.2016, B. No. 2013/8896, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).

⁸⁸ **Çetinel**, s. 65. **Candan**, s. 16. **Demiral**, s. 121. **Akyol Bulut**, s. 278.

⁸⁹ **Candan**, s. 11.

hâkimliğinin kararı olmadan mükellefin konutunda veya işyerinde arama yapılarak delil elde edilmesi ve bu delillerin mükellef aleyhine kullanılması durumları adil yargılama hakkının ihlâlüne sebebiyet vermektedir⁹⁰.

Anayasa Mahkemesi 2014 yılındaki bir kararında, tarh edilen katma değer vergisine ilişkin mükellefe vergi zıyaı cezası kesilmesi ve mükellef tarafından iptalinin talep edildiği bir yargılamanın, beş yıldan uzun sürmesinin makul sürede yargılanma hakkının ihlali olduğunu tespit etmiştir⁹¹. Benzer şekilde tahakkukun iptali talebiyle açılan karmaşık sayılamayacak davada yargılamanın yedi yıl beş ay on bir gün sürmesinin makul olmayan bir gecikme olduğunu değerlendirmiştir⁹².

Anayasa Mahkemesi yargılama sırasında defter ve belge sunmasına rağmen mahkemece bu delillerin yargılamadan önce vergi müfettişine ibraz edilmemiş olması nedeniyle davanın reddine karar verilmesinin hakkaniyete uygun yargılanma hakkının ihlâlüne sebebiyet verdiğini belirtmiştir⁹³.

Gerekçeli kararda tarafların iddialarının tartışılması ve bu iddiaların gerekçeli kararda neden itibar gördüğü veya görmediğinin açıklanması gerekmektedir⁹⁴. Anayasa Mahkemesi üst mahkemenin ilk derece mahkemesi kararına atıf yaparak yeni bir gerekçe oluşturmada onama kararı verdiği iddiasına ilişkin başvuruda gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir⁹⁵. Yine vergi incelemesi sonucunda ceza ve vergi tahakkuk ettirilen başvurucunun zamanaşımı itirazının ve esasa ilişkin itirazlarının mahkemece değerlendirilmediği nihai kararın iddiaları ve maddi olguları açıklamadığı iddiasına ilişkin başvuruda Anayasa Mahkemesi gerekçeli karar hakkının ihlâl edildiğine karar vermiştir⁹⁶.

⁹⁰ **Candan**, s. 15-16. **Gümüşkaya**, s. 43-44.

⁹¹ AYM, 08.05.2014, B. No. 2013/596, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).

⁹² AYM, 31.03.2016, B. No. 2013/8986, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026). AYM, 01.02.2023, B. No. 2020/1107, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026).

⁹³ AYM, 21.05.2024, B. No. 2022/10471, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026)

⁹⁴ **Akyol Bulut**, s. 305.

⁹⁵ AYM, 15.10.2015, B. No. 2013/3963, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026). AYM, 20.02.2014, B. No 2012/603 (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026)

⁹⁶ AYM, 09.05.2019, B. No. 2015/278, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 04.09.2026).

C. Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı

Aynı hukuki statüde bulunanlara farklı hukuki muamelelerde bulunulması eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaktadır⁹⁷. İndirimli özel tüketim vergisinden yararlanmak adına muvazaalı araç satışı yapıldığı iddiasıyla yapılan vergi incelemeleri sonucunda; sektördeki firmaların bir kısmına bir kat vergi ziyaı cezası uygulandığı başvuru firmaya ise üç kat vergi ziyaı uygulandığı iddiasına yönelik başvuruda Anayasa Mahkemesi aynı sektörde faaliyette bulunan ve statü itibarıyla benzer olan firmalara farklı muamelede bulunmasının ayrımcılık yasağının ihlali niteliğinde olduğunu tespit etmiştir⁹⁸.

⁹⁷ Akdemir, s. 275-276.

⁹⁸ AYM, 28.06.2018, B. No. 2015/5293, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).

SONUÇ

Hukuk devletinde kişilerin temel hak ve özgürlüklerine saygı duyulmalı, temel hak ve özgürlüklere yapılabilecek herhangi bir kamu müdahalesi mevzuatın belirlediği sınırlara ve ölçülülük ilkesine uygun tesis edilmelidir. Ne var ki; kamu idareleri kanunî sınırlara ve ölçülülük ilkesine aykırı işlemler tesis edebilmektedir.

Bireysel başvuru yolu temel hak ve özgürlüklerin merciler tarafından ihlâl edilmesiyle ortaya çıkan mağduriyetlerin giderilmesini sağlamaya yönelik hak temelli bir başvuru aracıdır. Bireysel başvuru her uyuşmazlık için başvurulabilecek olağan veya olağanüstü kanun yolu değildir. Anayasa Mahkemesi yüksek temyiz merci olarak da görülmemelidir.

Bireysel başvuruda bulunabilmek için bazı koşullar mevcut olmalıdır. 6216 sayılı Kanun Geçici Madde 1/f.8'e göre 23.09.2012 tarihinden sonra kesinleşen kararlar bireysel başvuruya taşınabileceği gibi ihlâlın kaynaklandığı müdahale Anayasa md. 148 ve 6216 sayılı Kanun md. 45 uyarınca Türkiye Cumhuriyeti tarafından gerçekleştirilmelidir. 6216 sayılı Kanun md. 45/f.1'e göre bireysel başvuru yoluna ancak Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, AİHS ve ek protokoller kapsamında yer alan temel hak ve özgürlüklere ilişkin olarak başvurulabilir. 6216 sayılı Kanun md. 46/f.1'de güncel ve kişisel hakkına doğrudan müdahale edilmiş herkesin bireysel başvuruda bulunabileceği düzenlenmiştir. Anayasa md. 148/f.3 ve 6216 sayılı Kanun md. 45/f.2'ye göre bireysel başvurudan önce temel hak ve özgürlüklere haksız müdahale niteliğinde olan bu işlemlere ilişkin olarak ihlâllerin ortadan kaldırılması amacıyla yargı mercilerine başvurularak etkili, erişilebilir yollar ve olağan kanun yolları tüketilmelidir. Çalışmamızda vergi hukuku özelinde Anayasa Mahkemesinin; tüketilmesinin gerekli olduğunu değerlendirdiği şikâyet yolu, İYUK md. 10 ve 13 kapsamındaki başvurular, gümrük kanunu uygulamaları ve 6183 sayılı Kanun kapsamındaki haksız hacizlere ilişkin düzenleme ayrıca irdelenmiştir. 6216 sayılı Kanun md. 47'/f.1'e göre nihai kararın öğrenilmesinden itibaren otuz gün içerisinde bireysel başvuruda bulunulması gerekmekte olup, Anayasa Mahkemesine göre bu süre nihai karara UYAP üzerinden erişildiği tarihten başlamaktadır. Bu aşırı şekilci uygulamanın hukukî belirlilik ve öngörülebilirlik ilkelerine aykırı olduğu söylenebilecektir. Elektronik ortamda yapılan tıklamanın kişinin karardan ve sonuçlarından haberdar olduğuna yönelik kabul, hak kayıplarına yol açabilmektedir. Kişi karara tıklamış ve karar yan sekmede açılmış, incelenmemiş olabilir. Kişinin şifresiyle başkası sorgulama yapmış olabilir. Kişiler karar

formatına uygun uygulama kullanmadan kararı görüntüleyemeyeceği gibi görüntülediği varsayımda işletim sistemlerine göre veya kullanılan programlara göre içeriklerde kaymalar veya yıldızlanmış alanlar olabilmektedir. Bu durumun gerçek bir öğrenmeye engel olacağı açıktır. Bu bakımdan Anayasa Mahkemesinin bu uygulamasından dönerek kişilerin bireysel başvuru hakkının özüne zarar vermemesi gerekmektedir. Mahkemeye erişim hakkı bakımından çeşitli ihlâl kararları veren Anayasa Mahkemesinin başvuru sahiplerinin mahkemeye erişim hakkını kısıtlayıcı nitelikte kararlar tesis ediyor olmasının dosya yoğunluğuyla veya başka bir sebeple makul görünmesi mümkün değildir.

Saymış olduğumuz şartlar birlikte sağlandıktan sonra açıkça dayanaktan yoksun olmayan, anayasal ve kişisel önemden yoksun olmayan başvuruların kabul edilebilirlik incelemesinden geçeceği söylenebilir.

Anayasa Mahkemesi uyuşmazlık hakkında ihlâl tespit etmişse yeniden yargılama kararı verebileceği gibi doğrudan tazminat belirleyebilir veya başvurucuya genel mahkemelerde dava açma yolunu gösterebilir. Yeniden yargılama kararında, ihlâl mahkeme kararından kaynaklanıyorsa mahkemece re'sen yargılamaya başlanmalı ve ihlâlin durdurulması için gerekli işlemler yapılmalıdır. Mahkemeler Anayasa Mahkemesinin kararıyla bağlı olup ihlâl tespitinde yer alan hususlara riayet etmeli ve eksiklikleri gidermelidir. Yargı organları, bireysel başvuru yolunun işlevselliğini zedeleyecek ve etkisini zayıflatacak her türlü uygulama ve işlemde kaçınmalıdır. Aksi takdirde bireysel başvuru yoluyla ulaşılmak istenen amaç yerine getirilmemiş ve anayasal güvenceler zarara uğratılmış olacaktır. Anayasa Mahkemesinin ihlâl tespitinde bulunmuş olması yeniden yargılama neticesinde kararın başvuru lehine olacağı anlamına gelmemektedir.

Anayasa Mahkemesi ihlâl iddialarını makul sürede inceleyip sonuçlandırarak üstlendiği görevi yerine getirmeli ve yeni ihlâllere neden olmamalıdır. Bireysel başvuru yolunun etkinliğinin artırılması hukuk devleti ilkesinin hayata geçirilmesine katkı sağlayacaktır. Hak ihlâllerinin önüne geçildiğinde Türkiye Cumhuriyeti'nin AIHM önünde önemli tazminatlara mahkûm edilmesi engellenmiş olacaktır.

Anayasa Mahkemesinin vergi uyuşmazlıklarıyla alakalı bireysel başvuru kararları incelendiğinde, uyuşmazlıkların; mülkiyet hakkı, adil yargılanma hakkı, eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Mükellefler vergi mevzuatında düzenlenmiş olan idari çözüm yollarına başvurabilmekte veya idareyle daha sonrasında uyuşmazlık ortaya çıkmaması adına bazı hukuka aykırılıklara itiraz

etmekten kaçınabilmektedir. İdarenin belirlilik ilkesine aykırı ve keyfî uygulamaları mükellef haklarını ihlâl ederek vergi adaletini zedeleyebilmektedir. Mükelleflerin vergi uyuşmazlıklarına ilişkin nihai kararları bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesine taşınması vergi uygulamasında birliğin sağlanmasına ve ihlâl oranlarının düşmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akad**, Mehmet/**Vural Dinçkol**, Bihterin/**Bulut**, Nihat: Genel Kamu Hukuku, 2017.
- Akdemir**, Tuğçe: “Vergi Hukuku Açısından Türk Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Yolu”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 111, 2014, s. 255-278.
- Akyol Bulut**, Öznur: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, 1. Baskı, Ankara 2020.
- Armağan**, Abdullah: “Vergi Yargılama Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu”, Scientific Journal Of Finance and Financial Law Studies, C. 2, S. 2, 2022, s. 85-98.
- Batı**, Murat: Vergi Hukuku (Genel Hükümler), 4. Baskı, Ankara 2024.
- Bayraktar**, Mehmet: Türkiye’de Vergi Uyuşmazlıklarının Bireysel Başvuru Yoluyla Çözümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2019.
- Candan**, Turgut: “Vergi Mükelleflerinin Bireysel Başvuru Yoluyla Anayasa Mahkemesince Korunması”, Fasikül Hukuk Dergisi, S.71, 2015, s. 7-20.
- Çetinel**, Sebahat: Vergi Hukuku Bağlamında Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Yolu, Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2019.
- Demiral**, Pınar: Vergi Yargılaması Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2023.
- Gümüşkaya**, Gamze: “Vergi Ödevlisinin Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvurusunun Kabul Edilebilirlik Koşulları”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Vergi Hukuku Toplantısı Özel Sayısı), C. 17, S. 3-4, 2011, s. 33-57.
- Kaneti**, Selim/**Ekmekci**, Esra/**Güneş**, Gülsen/**Kaşıkcı**, Mahmut: Vergi Hukuku, İstanbul 2019.
- Kaymak**, Özlem: Türk Vergi Hukuku’nda Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Yolu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2022.
- Özbudun**, Ergun: Türk Anayasa Hukuku, Ankara 2017.
- Özyalçın**, Özgenur: “Vergi Uyuşmazlıkları İçin Anayasa Mahkemesine Yapılacak Bireysel Başvurularda Potansiyel Sorunlar”, Ankara

Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 73, S. 1, 2024, s. 593-619.

Sarıaslan, Osman: “Anayasa Mahkemesi’ne Yapılan Bireysel Başvurularda Başvuru Yollarının Tüketilmesi Koşulunun Vergi Uyuşmazlıklarıyla İlgili İdari Başvurular Ekseninde Değerlendirilmesi”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 34, 2018, s. 475-513.

Şen, Ersan/ Duymaz, Erkan: “Bireysel Başvuru Süresinin Hesaplanmasında “Uyap’tan Öğrenme” Kuralına Yönelik Eleştiriler”, Terazi Hukuk Dergisi, S. 201, 2023, s. 128-130.

Topçu, Kader Melis: Vergi Hukuku Özelinde Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Ankara 2020.

Tozduman, Gökhan: Vergi Uyuşmazlıkları ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2019.

Uygun, Esra: Vergilendirme Alanında Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunun Değerlendirilmesi ve Bursa İlinde Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2015.

Uygun, Esra/Gerçek, Adnan: “Anayasa Mahkemesinin Vergilendirme Alanındaki Bireysel Başvuru Kararlarının Değerlendirilmesi”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 29, 2017, s. 167-191.

https://d.barobirlik.org.tr/2024/20240312_8yargipaketikarsilastirma.pdf, e.t. 02.09.2026.

AYM, 28.06.2022, B. No. 2019/40353, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026).

AYM, 14.01.2025, B. No. 2020/37475, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 02.09.2026).

AYM, 11.05.2023, B. No. 2021/13211, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 02.09.2026).

AYM, 06.02.2014, E. 2013/5554, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026)

AYM, 17.07.2014, B. No. 2014/505, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).

AYM, 05.12.2017, B. No. 2014/5685, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026).

AYM, 06.03.2024, B. No. 2022/41426, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 02.09.2026).

-
- AYM, 22.01.2019, B. No. 2015/14612, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 02.09.2026).
- AYM, 17.06.2026, B. No. 2022/86263, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 03.09.2026).
- AYM, 06.05.2026, B. No. 2021/35827, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 03.09.2026).
- AYM, 28.01.2026, B. No. 2023/86480, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026).
- AYM, 16.02.2017, B. No. 2014/15990, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 02.09.2026).
- AYM, 19.01.2022, B. No. 2020/376, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 02.09.2026).
- AYM, 14.01.2014, B. No. 2013/2420, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).
- AYM, 01.12.2016, B. No. 2014/2293, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 02.09.2026).
- AYM, 17.06.2026, B. No. 2022/106797, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 04.09.2026).
- AYM, 07.06.2018, B. No. 2014/8875, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 04.09.2026).
- AYM, 18.02.2026, B. No. 2021/54241, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 04.09.2026).
- AYM, 11.06.2024, B. No. 2021/60390, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 04.09.2026).
- AYM, 07.11.2019, B. No. 2016/12506, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 04.09.2026).
- AYM, 15.03.2022, B. No. 2019/2285, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 04.09.2026).
- AYM, 24.12.2025, B. No. 2023/54151, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026).
- AYM, 15.05.2024, B. No. 2020/2750, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026).
- AYM, 30.05.2019, B. No. 2015/19953, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).
- AYM, 14.11.2018, B. No. 2015/4791, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).

-
- AYM, 07.11.2013, B. No. 2012/791, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).
- AYM, 16.09.2025, B. No. 2021/62879, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026).
- AYM, 12.06.2018, B. No. 2014/13899, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026).
- AYM, 23.02.2016, B. No. 2013/8896, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).
- AYM, 08.05.2014, B. No. 2013/596, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).
- AYM, 31.03.2016, B. No. 2013/8986, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).
- AYM, 01.02.2023, B. No. 2020/1107, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026).
- AYM, 21.05.2024, B. No. 2022/10471, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 30.06.2026)
- AYM, 15.10.2015, B. No. 2013/3963, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).
- AYM, 20.02.2014, B. No 2012/603 (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026)
- AYM, 09.05.2019, B. No. 2015/278, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 04.09.2026).
- AYM, 28.06.2018, B. No. 2015/5293, (T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 22.06.2026).

7552 SAYILI İKLİM KANUNU ÇERÇEVESİNDE YEREL YÖNETİMLERİN GÖREV VE YETKİLERİ: YEREL İKLİM EYLEM PLANLARI, PLANLAMA ARAÇLARI, YEREL MEVZUAT ENTEGRASYONU ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Veysel Görücü*

Özet

9 Temmuz 2025 tarihinde yürürlüğe giren 7552 sayılı İklim Kanunu, yerel yönetimlere idari, teknik ve mali açıdan taşınması güç, ağır yeni yükümlülükler getirmektedir. Bu çalışma, söz konusu Kanunun yerel yönetimler için öngördüğü planlama, koordinasyon ve finansman araçlarını Çok Düzeyli Yönetişim teorisi çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizine dayanan çalışmada, kanun metni ile güncel literatür birlikte değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen temel bulgular; belediyelerin mevcut teknik uzmanlık ve finansal kapasite yetersizlikleri nedeniyle, kanunla zorunlu kılınan yerel iklim eylem planlarının uygulamaya geçemeyerek "kâğıt üstünde kalma" riski taşıdığını göstermektedir. 9 Temmuz 2025 tarihli 7552 sayılı İklim Kanunu, yerel yönetimlere ağır idari ve mali yükümlülükler getirirken, belediyelerin mevcut kapasite yetersizlikleri nedeniyle yerel iklim eylem planlarının "kâğıt üstünde kalma" riski taşıdığını ortaya koymaktadır. Çok Düzeyli Yönetişim teorisi çerçevesinde yapılan bu analiz, iklim politikalarının başarısının merkezi ve yerel yönetimler arasında yeni bir yönetsel ve mali denge kurulmasına bağlı olduğunu savunmaktadır. Nihayetinde çalışma, yasal düzenlemelerin ötesinde, yerel aktörlerin kapasitelerini güçlendirecek bütüncül bir ekosistemin inşa edilmesi, "İklim Payı" gibi finansal mekanizmaların kurulması ve hiyerarşi yerine yatay iş birliğinin benimsenmesi gerektiğini ortaya koymakta ve bu doğrultuda, yerel iklim politikalarının başarısının ancak merkezi yönetim ile yerel idareler arasındaki yönetsel ve mali dengenin yeniden kurulmasıyla mümkün olabileceğini savunmakta ve literatürdeki betimleyici mevzuat aktarımlarının ötesine geçerek, iklim yönetişimi alanına yapısal ve eleştirel bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 7552 sayılı İklim Kanunu, Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı, İklim Finansmanı, İklim Yönetişimi, Yerel Yönetimler.

* Dr. Öğr. Üyesi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı, veysel.gorucu@hku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3578-7646

DUTIES AND POWERS OF LOCAL GOVERNMENTS WITHIN THE FRAMEWORK OF CLIMATE LAW NO. 7552: AN ANALYSIS OF LOCAL CLIMATE ACTION PLANS, PLANNING TOOLS, AND LOCAL LEGISLATIVE INTEGRATION

Abstract

The Climate Law No. 7552, which entered into force on July 9, 2025, imposes onerous new administrative, technical, and financial obligations on local governments. This study aims to analyze the planning, coordination, and financing mechanisms envisaged by the law for local governments within the framework of Multi-Level Governance theory. Employing document analysis—a qualitative research method—the study evaluates the text of the law alongside current literature. The key findings indicate that, due to existing deficiencies in technical expertise and financial capacity, the local climate action plans mandated by the law risk remaining merely "on paper" without being effectively implemented. While Climate Law No. 7552 imposes heavy administrative and financial burdens on local governments, it highlights the risk that local climate action plans may fail to move beyond the planning stage due to the municipalities' current capacity limitations. Conducted within the framework of Multi-Level Governance theory, this analysis argues that the success of climate policies depends on establishing a new administrative and financial balance between central and local governments. Ultimately, the study demonstrates the need to build a holistic ecosystem that strengthens the capacities of local actors—going beyond mere legal regulations—to establish financial mechanisms such as the "Climate Share," and to adopt horizontal cooperation rather than hierarchy; it argues that the success of local climate policies is contingent upon re-establishing the administrative and fiscal balance between central and local governments, thereby offering a structural and critical contribution to the field of climate governance that transcends the descriptive accounts of legislation found in the existing literature.

Keywords: Climate Law No. 7552, Local Climate Change Action Plan, Climate Finance, Climate Governance, Local Governments.

GİRİŞ

İklim değişikliğine ilişkin bilimsel öngörüler, bu olgunun yaşam hakkı, barınma hakkı, sağlık hakkı ve gıda hakkı gibi temel insan hakları üzerinde ciddi ve yıkıcı sonuçlar doğurabileceğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Özellikle deniz seviyelerindeki yükselme ve küresel sıcaklıklardaki artış, doğal afetlerin sıklığını ve şiddetini artırmakta bu da milyonlarca insanın yaşamını doğrudan tehdit ederek yaşam hakkının ihlali riskini gündeme getirmektedir.¹

İklim değişikliği, etkileri bakımından yerel ölçekte yoğunlaşan önemli ve güncel bir alandır. Özellikle kentlerde; ısı adası etkisi, ani yağış ve sel riskleri, kuraklık, su kıtlığı, altyapı kırılganlıkları, hava kirliliği ve kamu sağlığı riskleri gibi etkiler, yerel yönetimlerin görev alanına doğrudan dokunmaktadır. Bu bağlamda özellikle belediyeler; imar, ulaşım, su ve kanalizasyon, atık yönetimi, enerji verimliliği, yeşil alan yönetimi ve afetlere hazırlık gibi birçok hizmet alanı üzerinden iklim politikalarının “uygulama ölçeği” konumundadır.

Küresel bir iklim rejimi kurma yolundaki ilk ciddi adım, 1992 Rio Konferansı’nda Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nin (BMİDÇS) imzaya açılmasıyla atılmıştır. “Atmosferdeki sera gazı yoğunluklarının iklim sistemi üzerinde tehlikeli insan kaynaklı müdahaleyi önleyecek bir düzeyde istikrara kavuşturulmasını” amaçlayan bu sözleşme,² iklim krizi ile mücadelede uluslararası iş birliğinin temellerini atmıştır. Bu çerçevede hazırlanan ve 1997’de kabul edilen Kyoto Protokolü ise daha ileri düzeyde bir iş birliği sağlamıştır. Protokol, yalnızca gelişmiş ülkelere önceden belirlenmiş sera gazı azaltım yükümlülükleri getirmiş ve bu hedeflere ulaşmak için emisyon ticareti, ortak yürütme ve temiz kalkınma gibi serbest piyasa mekanizmalarını kullanmıştır.³ Ülkelerin emisyon azaltım hedeflerinin merkezden belirlenmesi nedeniyle protokolün merkezîyetçi bir yaklaşıma sahip olduğu söylenebilir. Protokol metninde yer alan sistemlerin kurulması ve prensiplerin pratiğe aktarılması esnasında yaşanan güçlüklerle ve ABD’nin 2001 yılında protokolden çekilmesi gibi diplomatik sorunlara rağmen,

¹ **Kaboğlu, İbrahim Ö./Yancı Özalp**, Nihan, Çevre Hakkı, 4. Baskı, İstanbul, 2021, s.25.

² **United Nations**, “Mechanisms under the Kyoto Protocol”, 1992, 4, <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>. e.t.19.04.2026.

³ **United Nations**, “Mechanisms under the Kyoto Protocol”, 2025, <https://unfccc.int/process/the-kyoto-protocol/mechanisms>. e.t. 19.04.2026.

Kyoto Protokolü küresel bir iklim rejiminin kurulmasına önemli katkılarda bulunmuştur.⁴

2015 yılında imzalanan Paris Anlaşması ile küresel iklim rejimi oluşturmaya daha önce hiç olmadığı kadar yaklaşmıştır. Anlaşma, küresel sıcaklık artışını sanayi devrimi öncesine kıyasla 2°C'nin altında tutmak gibi net hedefler belirlemiş ve bu hedefe ulaşmak için gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerin de katkıda bulunmasını şart koşturmuştur. Kyoto Protokolü'nün merkezîyetçi modelinin aksine, Paris Anlaşması her ülkenin kendi emisyon azaltım katkısını kendisinin belirlediği adem-i merkezîyetçi bir sistem kurmuştur. Bu esneklik, devletlere iklim kriziyle mücadele yöntemlerini (merkezi planlama veya piyasa mekanizmaları gibi) kendi önceliklerine göre belirleme imkânı tanımıştır. Anlaşma kapsamında taraf devletlere; ulusal katkı beyanları hazırlamak, emisyon azaltım tedbirleri uygulamak, süreçleri şeffaflık ilkesi gereği raporlamak ve uzun vadeli stratejiler geliştirmek gibi önemli sorumluluklar üstlenmiştir.⁵

Türkiye, Paris Anlaşması'nı onaylayacağını 21 Eylül 2021'de Birleşmiş Milletler 76. Genel Kurulu'nda ilan etmiştir. Bundan kısa bir süre sonra 2053 net sıfır emisyon hedefini duyuran Türkiye, böylece iklim değişikliği ile mücadelede yeni bir rotaya girdiğini göstermiştir. Türkiye'nin anlaşmaya taraf olma süreci, 7 Ekim 2021'de yürürlüğe giren 7335 sayılı "Paris Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun" ile tamamlanmıştır.⁶ Anlaşmanın ülkenin yönetim yapısında değişikliklere neden olması uzun sürmemiştir. 29 Ekim 2021 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın adı "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı" olarak değiştirilmiş ve bakanlığa bağlı İklim Değişikliği Başkanlığı kurulmuştur.⁷ Bu başkanlık; iklim kriziyle mücadele için ulusal plan, politika ve stratejiler belirlemek,

⁴ **Metz**, Bert, "The Legacy of the Kyoto Protocol: A View from the Policy World", WIREs Climate Change, C. 4, S. 3, 2013, s. 151.

⁵ **Michaelowa**, Axel/**Shishlov**, Igor/**Brescia**, Dario, "Evolution of International Carbon Markets: Lessons for the Paris Agreement", WIREs Climate Change, C. 10, S. 6, 2019, s. 1.

⁶ İklim Değişikliği Başkanlığı, "İklim Değişikliği Başkanlığı", T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2025, <https://iklim.gov.tr/hakkimizda-i-4>. e.t. 28.04.2026.

⁷ Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Tarihçesi", Eylül 2025, <https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012>. e.t. 30.04.2026.

ulusal ve uluslararası koordinasyonu sağlamak, müzakere süreçlerini takip etmek ve projeler geliştirmek gibi geniş görev ve yetkilerle donatılmıştır.⁸

Paris Anlaşması ve Türkiye'nin İklim Kanunu süreci, ülkenin ekonomik, endüstriyel ve çevresel geleceğini şekillendiren en kritik yapısal dönüşüm süreçlerinden biridir. Türkiye, 2021 yılında Paris Anlaşması'nı onaylayarak 2053 net sıfır emisyon hedefini taahhüt etmiş, ardından hazırlanan İklim Kanunu ile bu hedefleri yasal zemine oturtmuştur. Türkiye, anlaşmayı 2016'da imzalamış ancak "gelişmekte olan ülke" statüsündeki taleplerinin (finansman ve teknoloji transferi) karşılanması şartıyla 7 Ekim 2021'de resmen onaylamıştır.⁹

Paris Anlaşması'na taraf olma süreci ve Türkiye'nin "2053 Net Sıfır Emisyon" hedefini benimsemesi sonrasında, bu hedefleri yasal bir zemine kavuşturan 7552 sayılı İklim Kanunu¹⁰, yerel yönetimlerin iklim değişikliğiyle mücadeledeki rollerini yeniden tanımlamıştır. İklim aktivistleri ve uzmanlarının 2053 hedefine ulaşmak için Türkiye'nin kömürden çıkış takvimini netleştirmesi gerektiğini özellikle vurguladığı bir ortamda, 7552 sayılı Kanun'un yerel yönetimleri iklim yönetişimine hangi hukuki mekanizmalar veya araçlarla dâhil ettiği önem kazanmaktadır.

İklim değişikliği, yalnızca çevresel bir kriz olmaktan çıkıp insan hakları üzerinde derin ve çok boyutlu etkiler yaratan küresel bir sorun haline gelmiştir. Yaşam hakkı, sağlık hakkı, gıda hakkı ve barınma hakkı gibi temel hakları tehdit eden bu kriz, devletlerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde etkili ve acil önlemler almasını zorunlu kılmaktadır. BMİDÇS, Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması gibi uluslararası çevre antlaşmaları, devletlerin sera gazı emisyonlarını azaltma ve iklim değişikliğiyle mücadele hususundaki yükümlülüklerini düzenlemelerine rağmen; hukuken bağlayıcı kararlar alabilen yargısal denetim mekanizmalarından yoksun olması ve konuya dair esnek yaklaşımları sebebiyle sorunun çözümü için yeterli bir hukuki çerçeve sunamamaktadır. Bu eksiklik, iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki olumsuz etkilerini ele almada insan hakları hukukuna ilişkin denetim

⁸ İklim Değişikliği Başkanlığı, "İklim Değişikliği Başkanlığı", T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2025, <https://iklim.gov.tr/hakkimizda-i-4>. e.t. 30.04.2026.

⁹ Paris Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Kanun No. 7335, *Resmî Gazete*, Sayı: 31621 (Mükerrer) (2021). <https://www.resmigazete.gov.tr/> e.t.02.03.2026.

¹⁰ İklim Kanunu, Kanun No. 7552, Kabul Tarihi: 02.07.2025, *Resmî Gazete Tarihi*: 09.07.2025, Sayı: 32951. www.resmigazete.gov.tr. e.t.02.05.2026.

mekanizmalarının tamamlayıcı bir rol üstlenmesini gerekli kılmıştır. AIHM’in Verein Klima Seniorinnen Schweiz ve diğerleri/ İsviçre davasında verilen emsal karar, devletlerin iklim değişikliğiyle mücadelede pozitif yükümlülüklerini insan hakları ekseninde değerlendirmiş ve sera gazı emisyonlarının azaltılması için etkili politikalar oluşturma bir zorunluluk olduğunu vurgulamıştır. İklim değişikliğiyle mücadele, çevre hukuku ile insan hakları hukukunun normatif ve kurumsal düzeyde bütüncül bir biçimde uygulanmasını zorunlu kılan çok boyutlu bir hukuki mesele teşkil etmektedir.¹¹

İklim değişikliğiyle mücadelede azaltım ve uyum stratejilerinin uygulanmasında yerel yönetimler, yönetim yapısının kritik bir basamağını oluşturmaktadır. Türkiye’de uzun yıllar boyunca iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında dolaylı nitelikte hukuki araçlar bulunmakla birlikte, bu alandaki doğrudan ve kapsamlı yasal çerçeve 9 Temmuz 2025 tarihinde yürürlüğe giren ilgili Kanun ile oluşturulmuştur. İklim değişikliği politikalarının ulusal düzeyden yerel yönetimlere kadar planlama, politika geliştirme ve uygulama süreçlerinde bütüncül bir yapıya kavuşturulması amacıyla iklim kanunu, TBMM gündemine taşınmış ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesine yönelik önemli bir adım atılmıştır.¹²

İklim kanunlarının etkililiğini ekonomik ve politik faktörler ve hedefler sekteye uğratabilmekte ve sonuç olarak büyük bir “uygulama boşluğu (implementation gap)” doğabilmektedir. Dolayısıyla, bir iklim kanunun kabul edilmesinin iklim mücadelesinde yalnızca ilk adım olduğu söylenebilir. Bu noktada iklim kanunların etkililiğini artırmak için sivil toplum kuruluşlarına önemli bir rol düşmektedir. Kanun konusunda farkındalığı artırmak, uzun dönemi kapsayan faaliyetler yürütmek ve stratejik davalama (strategic litigation) yoluyla kamuoyunun ve medyanın ilgisini iklim krizine çekmek, uygulamada doğabilecek boşlukları engellemek için önemli adımlar olarak değerlendirilebilir.¹³

¹¹ **Beydüz**, Büşra, “İklim Değişikliğinin Azaltılması: Devletlerin İnsan Hakları Çerçevesindeki Yükümlülükleri”, Çukurova Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, S. 8, 2025, s.45.

¹² **Güler**, Erdal, “İklim Değişikliği Kanunları ve Türkiye’de İklim Değişikliği Kanunu’na Göre Yerel Yönetimler”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 16, S. 1, 2026, s.241.

¹³ **Demir**, Ebru, “7552 Sayılı İklim Kanunu’na Genel Bir Bakış: Amaç, İlkeler ve Uygulama Yöntemleri”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 21, S. 1, 2026, s.298.

Bulgular, Kanun'un yerel iklim eylemlerini yasal bir zorunluluk haline getirerek Türkiye için ileri bir adım teşkil ettiğini ortaya koymaktadır.¹⁴ İklim Kanunu ile birlikte "iklim eylemi"nin artık bir iyi niyet beyanı olmaktan çıkıp, kamu kurumlarından yerel yönetimlere kadar her kademe için yasal bir ödev haline dönüştüğünü söylemek mümkündür. Yerel yönetimlerin, iklim uygulamaları kapsamında merkezi hükümetin direktiflerini uygulayan değil, kendi sınırları içinde emisyon kaynaklarını denetleyen ve iklim dirençli altyapılar kuran aktif aktörler haline geldiğini de ifade etmek bu çerçevede mümkündür.

I. ÇEVRE HAKKI PERSPEKTİFİNDE İKLİM KANUNUNUN ANAYASAL ÇERÇEVEDE YEREL YÖNETİMLERE YANSIMASI

İnsan hakları sözleşmeleri, devletlere iki tür yükümlülük yüklemektedir. Bunlardan ilki, insan haklarına "saygı gösterme", yani bu hakları ihlal etmekten kaçınma şeklindeki negatif yükümlülüklerdir. İkincisi ise insan haklarını "koruma" ve "yerine getirme" yükümlülüklerini kapsayan pozitif yükümlülüklerdir. Pozitif yükümlülükler çerçevesinde devletler, bireylerin haklardan etkili bir şekilde yararlanabilmelerini temin etmek üzere gerekli tüm tedbirleri almakla mükelleftir.¹⁵

İklim değişikliği, çevre hakkı ve yaşam hakkı başta olmak üzere temel haklarla kesişen bir alan olduğundan, yerel düzeyde alınan kararların yalnızca teknik değil, aynı zamanda hak temelli bir çerçevede değerlendirilmesi gerekir. Bu yaklaşım, yerel yönetimlerin iklim eylem planlarını hazırlarken katılım, bilgiye erişim, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi usule ilişkin güvenceleri işletmesini gerektirir. Yerel iklim planlarının hazırlanma sürecinde katılım mekanizmalarının güçlendirilmemesi, planların meşruiyetini ve uygulanabilirliğini zayıflatabilecek bir risk alanı yaratır.

İklim krizi Türkiye'nin gündemine, küresel eğilimlere paralel olarak, 1970'li yıllarda girmeye başlamıştır. Bu dönemde dünya genelinde etkisini göstermeye başlayan ve çevrenin anayasal güvence altına alınmasını savunan ekolojik anayasal akım, Türkiye'yi de belirli ölçüde etkilemiştir. Bunun yansımaları 1982 Anayasası'nda görülebilmektedir.

¹⁴ **Göksoy Sevinçli**, Berfin, "Türkiye'nin 7552 Sayılı İklim Kanunu: Kentler ile Yerel Yönetimlerin Rolü ve Sorumlulukları Üzerine Akademik Bir Değerlendirme", Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, C. 8, S. 2, 2025, s.129.

¹⁵ **Akıllıoğlu**, Tekin, İnsan Hakları (Kavram – Kaynaklar ve Koruma Sistemleri), 3. Baskı, Ankara, 2019, s.101.

Anayasanın çevreye dair en önemli hükümlerini ihtiva eden 56. madde herkese “sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama” hakkı tanımanın yanı sıra hem devlete hem de vatandaşlara “çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek” gibi mühim ödevler yüklemiştir.

Bu hükümler ülkenin gelecekteki iklim politikalarının anayasal zeminini oluşturmuştur. 1982 Anayasası’nın çevreci hükümleri bununla sınırlı değildir. Anayasanın “tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması” (m. 63), “kıyılardan yararlanma” (m. 43), “toprak mülkiyeti” (m. 44), “tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması” (m. 45) ve “ormanların korunması ve geliştirilmesi” (m. 169) gibi konulara dair çok sayıda hüküm içerdiği ve böylece daha kapsamlı bir mevzuatın temellerini attığı görülmektedir.¹⁶

İklim Kanunu’nun yerel yönetimlere yüklediği görevlerin en güçlü anayasal dayanağı Anayasa’nın 56. maddesidir.

“Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.”

Burada geçen “Devlet” ibaresi, sadece devlet tüzel kişiliğini değil aynı zamanda yerinden yönetim kuruluşlarını ve dolayısıyla belediyeleri de kapsar. İklim değişikliğiyle mücadele artık “sağlıklı çevre” hakkının ayrılmaz bir parçası kabul edildiğinden, yerel yönetimlerin hazırlayacağı Yerel İklim Değişikliği Eylem Planları, bu anayasal ödevin yereldeki somut uygulamasıdır. İklim değişikliği; sel, kuraklık ve aşırı sıcaklar gibi etkileriyle doğrudan yaşam hakkını tehdit etmektedir. İnsan hakları hukukuna göre kamu otoriteleri (belediyeler dahil), bireylerin yaşamını tehdit eden risklere karşı önleyici tedbirler almakla pozitif yükümlük kapsamında yükümlüdürler.

Anayasanın 127. maddesinde mahalli idareler, “il özel idaresi”, “belediye” ve “köy” olarak belirtilmiştir. Ayrıca büyük yerleşim yerleri için kanunla özel yerinden yönetim idareleri (büyük şehir belediyesi kurulabileceği de öngörülmüştür.¹⁷ Mahalli idareler, belli bir mahaldeki kişilerin ortak ihtiyaçları için oluşturulmuş kamu tüzel kişileridir.¹⁸ Halkın

¹⁶ **Köse**, Muhammed, “Türkiye’de İklim Krizinin Yönetimi: 7552 Sayılı İklim Kanunu”, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 2, 2025, s.58: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982.

¹⁷ **Çağlayan**, Ramazan, İdare Hukuku Dersleri, 13. Baskı, Ankara, 2025, s.156.

¹⁸ **Gözübüyük**, A. Şeref/**Tan**, Turgut, İdare Hukuku: Cilt I - Genel Esaslar, 2. Baskı, Ankara, 2001, s.145.

bilgi edinme, karar alma süreçlerine katılma ve adalete erişim gibi usule ilişkin hakları da çevre hakkının ayrılmaz bir parçasıdır.¹⁹

Günümüzde temiz hava, güvenli su kaynakları ve afetlere dirençli kentler “mahalli müşterek ihtiyaç” haline gelmiştir. Çevre hakkı aynı zamanda bir katılım hakkıdır. 1982 Anayasası’nın 127. maddesine göre, mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir. Bu çerçevede mahalli müşterek ihtiyaç haline gelen çevre hakkı kapsamında katılım hakkı ve pozitif yükümlülük çerçevesinde Anayasa ve ilgili Kanun kapsamında belediyelere yüklenen yükümlülükler olayın anayasal dayanağını göstermesi bakımından da önemlidir.

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu²⁰ kapsamında büyükşehir belediyeleri; çevre düzeni planlarının yapılması, büyük ölçekli arıtma tesislerinin kurulması, katı atık yönetim sistemlerinin (bertaraf ve geri kazanım) işletilmesi ve havza koruma eylem planlarının hayata geçirilmesi gibi kentin bütününe hitap eden makro ölçekli çevresel altyapı hizmetlerinden sorumludur. Buna karşın 5393 Sayılı Belediye Kanunu ise ilçe ve ilk kademe belediyelerine; çöp toplama, sokak temizliği, yerel düzeyde ağaçlandırma, park ve yeşil alan düzenlemeleri ile halk sağlığını doğrudan ilgilendiren çevre denetimleri gibi günlük ve halkın mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik mikro ölçekli operasyonel çevre görevleri yüklemektedir. Dolayısıyla, bu iki kanun uyarınca çevresel yönetim, büyükşehir belediyelerinin stratejik planlaması ve ilçe belediyelerinin sahadaki uygulamaları arasında kurulan hiyerarşik ve eşgüdümlü bir yapı ile yürütülmektedir.

Ancak günümüzde bu iki temel kanunun çizdiği sınırlar, Türkiye'nin net sıfır emisyon hedefleri doğrultusunda şekillenen İklim Kanunu ile birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. İklim Kanunu, yerel yönetimlerin çevre misyonunu geleneksel kirlilik yönetiminin ötesine taşıyarak, iklim kriziyle mücadeleyi yasal bir zorunluluk haline getirmiştir. Yeni yasal mevzuat

¹⁹ **Beyoğlu,** Cem Ümit, “Türk Hukukunda İklim Değişikliği ile Mücadele Politikalarının Çevre Hakkı Açısından Değerlendirilmesi”, Adalet Dergisi, S. 76, 2026, s.829.

²⁰ 5216 Sayılı Kanun için: "...büyükşehir belediyelerinin görev ve yetkileri, 10/07/2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. maddesinde düzenlenmiştir. 5393 Sayılı Kanun için: "...belediyelerin görev, yetki ve sorumlulukları 03/07/2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesi uyarınca yürütülmektedir. www.mevzuat.gov.tr. e.t.02.02.2026.

uyarınca büyükşehir belediyelerine, makro düzeydeki çevresel planlama yetkilerine paralel olarak, sera gazı emisyonlarının azaltımı ve iklim uyum stratejilerini içeren Yerel İklim Değişikliği Eylem Planları (YİDEP) hazırlama ve koordine etme görevi verilmiştir. Belediyeler ise 5393 sayılı Kanunun kendilerine verdiği operasyonel alanlarda (sıfır atık, yerel yeşil alanların karbon yutağı olarak tasarlanması, enerji verimliliği ve mikro ölçekte afet risk azaltımı) bu üst ölçekli stratejik planları sahaya yansıtmakla yükümlü kılınmıştır. Bu doğrultuda İklim Kanunu’nun; 5216 ve 5393 sayılı Kanunların kurduğu hiyerarşik yapıyı bozmadan, belediyelerin geleneksel çevre görevlerini küresel yeşil kalkınma vizyonu, iklim dirençliliği ve emisyon azaltımı hedefleriyle bütünleştirerek çok paydaşlı ve dinamik bir iklim yönetişimi modeline dönüştürdüğünü söylemek mümkündür.

II. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİYLE MÜCADELEDE “AZALTIM” VE “UYUM” İKİLİĞİ KAPSAMINDA YÜKÜMLÜLÜKLER

İklim politikalarının iki temel ekseni olan “azaltım” ve “uyum” ikiliği, yerel yönetimlerin hem planlama hem uygulama pratiklerinde birbirini tamamlayan bir bütünlük arz eder. Azaltım politikaları; sera gazı emisyonlarının düşürülmesi, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji kullanımının artırılması, ulaşımda dönüşüm, atık yönetiminde döngüsellik gibi alanlarda somutlaşmaktadır. Uyum politikaları ise; sel, kuraklık, sıcak dalgası gibi iklim kaynaklı afet risklerine karşı dirençlilik, risk analizi, kırılganlık değerlendirmesi, erken uyarı ve afet yönetimi kapasitesinin güçlendirilmesi gibi başlıklara yönelmektedir.

İklim değişikliği ile ilgili politikalarda “azaltım” ve “uyum” olan iki yaklaşım birbirini tamamlamaktadır.²¹ İklim değişikliği karşısında kentsel uyum ve azaltım stratejilerinin entegrasyonu sadece bir politika seçeneği değil, sürdürülebilir kentsel kalkınma için bir zorunluluktur. İklim değişikliğinin ortaya çıkardığı zorluklar hem sera gazı emisyonlarının azaltılmasını hem de kentsel dayanıklılığın artırılmasını ele alan kapsamlı bir yaklaşım gerektirmektedir.²² İklim değişikliğiyle mücadelede yerel yönetimlerin benimseyebileceği stratejiler genel olarak azaltım (mitigasyon) ve uyum (adaptasyon) olmak üzere iki temel çerçevede ele alınmaktadır. Azaltım stratejileri, sera gazı emisyonlarının düşürülmesine odaklanarak fosil yakıt kullanımının azaltılması, yenilenebilir enerji

²¹ Güler, s.233.

²² Ekinci, Emre, “İklim Değişikliği ve Yerel Yönetimler: Kentsel Uyum ve Azaltım” Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. 11, S. 1, 2025, s. 15-16.

kaynaklarının teşvik edilmesi, enerji verimliliğinin artırılması ve sürdürülebilir ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi gibi politikaları içermektedir.²³

İklim değişikliğiyle mücadelede azaltım (mitigasyon), sera gazı salımlarını kaynağında durdurarak küresel ısınmanın hızını kesmeyi amaçlayan uzun vadeli politikaları içerir. Bu kapsamda, kömür ve petrol gibi fosil yakıtlar yerine rüzgâr ve güneş gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş yapılması, sanayide ve binalarda enerji verimliliği standartlarının zorunlu tutulması ilk sırada yer almaktadır. Aynı zamanda, elektrikli araçların ve toplu taşımanın teşvik edildiği sürdürülebilir ulaşım politikaları, sanayi tesislerinden çıkan karbonu hapseden karbon yakalama teknolojileri ve kirleten şirketleri mali olarak sorumlu tutan karbon vergisi uygulamaları azaltım stratejilerinin temel yapı taşlarıdır.

Buna karşılık uyum (adaptasyon) stratejileri, iklim değişikliğinin halihazırda kaçınılmaz olan etkilerine karşı yerel düzeyde direnç geliştirmeyi ve toplumu korumayı hedefler. Bu doğrultuda, yükselen deniz seviyelerine ve sellere karşı kıyı bentleri ile gelişmiş drenaj sistemlerinin inşa edilmesi, tarımda kuraklığa dayanıklı tohumların ve damlama sulama yöntemlerinin kullanılması hayati önem taşır. Ayrıca, su kıtlığı riskine karşı yağmur suyu hasadı ve atık su geri kazanım sistemlerinin kurulması, aşırı hava olaylarına karşı halkı koruyan erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi ve şehirlerdeki "ısı adası" etkisini azaltmak amacıyla kentsel yeşil alanlar ile yeşil çatıların artırılması bu politikalara en somut örneklerdir.

İklim değişikliğiyle mücadele kapsamında “azaltım” (emisyonların düşürülmesi) ve “uyum” (değişen iklime direnç kazanılması) ikiliği, yerel yönetimler için artık bir niyet beyanından öte, 7552 Sayılı İklim Kanunu ile yasal bir zorunluluk haline gelmiştir. Belediyeler, ulusal hedefler ve İklim Kanunu çerçevesinde kendi sorumluluk alanları için yani azaltım ve uyum yükümlülüğü kapsamında kapsamlı eylem planları oluşturmakla yükümlüdür. Bu kapsamda birçok belediye, mevzuat gereği İklim Değişikliği ve Sıfır Atık Müdürlüğü gibi özel birimler kurmak ve bu birimlerde uzman personel istihdam etmekle yükümlüdür.

İmar ve şehircilik alanlarında planların iklim senaryolarına uygun olarak hazırlanması, atıkların kaynağında azaltılması, geri dönüşümün

²³ **Davarcioğlu, Burhan/Lelik, Alpgiray** “Küresel İklim Değişikliği ve Uyum Çalışmaları: Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, Mesleki Bilimler Dergisi, C. 6, S. 2, 2017, s. 94.

artırılması ve su kaynaklarının iklim dirençli şekilde yönetilmesi²⁴ gibi önemli hukuki yükümlülükler İklim Kanunu ve ilgili yönetmelikler ile belediye hizmetlerinin iklim merceğiyle yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmaktadır. Hazırlanan eylem planlarının uygulanma düzeyi ve hedeflere ulaşma başarısı düzenli olarak izlenmeli ve ilgili merkezi kurumlara raporlanmalıdır. Bu süreçte katılımcı mekanizmaların iklim süreci üzerine ve yerel yönetimler açısından işletilmesi ve yerel halkın bilinçlendirilmesi de hukuki ve idari bir sorumluluk olarak öne çıkmaktadır.

A. Yerel Yönetimlerin İklim Değişikliği Kapsamında Aktör Olması

Yerel yönetimler, iklim değişikliğinin hem sonuçlarının en yoğun hissedildiği hem de çözüm araçlarının büyük ölçüde yerel hizmetler üzerinden hayata geçirildiği bir düzlemde konumlanmaktadır. Belediyelerin imar ve mekânsal planlama yetkileri, altyapı yatırımlarının yönü, ulaşım sistemlerinin kurgusu, atık yönetimi ve su yönetimi gibi alanlarda alacağı kararlar, kentlerin emisyon profilini ve iklime dayanıklılık düzeyini belirlemede oldukça etkilidir. Bu nedenle yerel yönetimlerin rolü, yalnızca “uygulayıcı” değil; aynı zamanda planlayan, koordine eden ve çok aktörlü iş birliği kuran bir yönetim öznesi olarak ele alınması gerekir.

Kentler, iklim değişikliği karşısında hem sorumlulukları hem de etkilenme düzeyleri bakımından kritik bir konumdadır.²⁵ Bu çerçevede Belediye Kanunu, yerel yönetimlere çevreyi koruma, altyapı kurma ve halk sağlığını gözetme gibi görevler yüklemektedir. İklim değişikliğiyle mücadele, bu kanundaki “çevrenin korunması” ve “planlama” maddelerinin modern bir uzantısıdır. Belediyelerin iklim değişikliği için harcama yapabilmesi veya birim kurabilmesi, Belediye Kanunu’ndaki usullere (meclis kararı, stratejik plan entegrasyonu vb.) uygun olmak zorundadır.

Belediyeler tarafından karbon ayak izinin belirlenmesi çalışmaları sırasında yaşanabilecek güçlüklerin başında veri temini gelmektedir. İhtiyaç duyulan verilerin pek çok farklı kurumdan temin edilmesi gerekmekte ancak veri istenen ölçeklerde olamayabilmekte veya temininde güçlükler yaşanabilmektedir. Diğer taraftan karbon emisyonlarının hesaplanmasında GHG protokolünde yer alan

²⁴ İklim adaleti: Sosyal hizmetlerin, ısı dalgaları veya afetler karşısında kırılgan grupları (yaşlılar, çocuklar, dar gelirli) koruyacak şekilde tasarlanması önemlidir.

²⁵ Güler, s.235.

sınıflandırmalardan Kapsam 1 ve Kapsam 2 için veri toplama ve hesaplama bahsedildiği şekilde nispeten mümkün olabilirken, Kapsam 3 için hesaplama genelde yapılamamaktadır.²⁶

Yerel yönetimlerin iklim değişikliğiyle mücadele süreçleri, keyfi uygulamalardan ziyade belirli bir standart ve metodolojiye bağlıdır; bu durumun temel hukuki dayanağı ise 7552 Sayılı İklim Kanunu’nun ve 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin ilgili maddeleridir. Söz konusu mevzuat uyarınca belediyeler, iklim eylemlerini kendi başlarına ve standart dışı yöntemlerle yürütemeyeceklerdir; ayrıca İklim Değişikliği Başkanlığı, süreçlerin “nasıl” yürütüleceğini belirleyen teknik rehberler yayımlamakla yetkilendirilmiştir.

Bu rehberler, bir şehrin karbon ayak izi hesaplanırken kullanılacak veri setlerini standartlaştırarak şehirler arası kıyaslanabilirliği sağlar ve Yerel İklim Değişikliği Eylem Planları (YİDEP) hazırlanırken izlenecek metodolojiyi, risk analizi başlıklarını ve raporlama formatlarını teknik bir zorunluluk olarak sunar. Dolayısıyla belediyelerin “azaltım” ve “uyum” faaliyetleri, merkezi idarenin belirlediği bu hukuki ve teknik çerçeveye uyumlu olmak durumundadır.

İklim Kanunu’nun 14. ve 15. maddeleri uyarınca, yükümlülüklerin ihlali durumunda ciddi yaptırımlar öngörülmüştür:

- **İdari Para Cezası:** Kanun kapsamındaki yükümlülüklerle (raporlama, standartlara uyum vb.) aykırı her bir fiil için uygulanacak ceza miktarı 50.000.000 Türk lirasına kadar çıkabilmektedir.

- **Faaliyetin Durdurulması:** Verilen süre içerisinde aykırılık düzeltilmezse, söz konusu faaliyet aykırılık giderilene kadar Çevre ve İklim Değişikliği Başkanlığı tarafından kısmen veya tamamen durdurulabilir.

- **2026 yılı başından itibaren bu para cezaları, Vergi Usul Kanunu uyarınca ilan edilen yeniden değerlendirme oranında artırılarak uygulanmaya devam edecektir.**

Belediye ve yerel yönetimlerin bu planları hazırlamaması veya Kanun’daki koordinasyon görevlerini yerine getirmemesi durumunda, bu durum bir “kabahat” olarak para cezasına bağlanmamış; ancak genel idare hukuku ve mülki amir denetimi (Valilik koordinasyonu) çerçevesinde bir idari sorumluluk olarak tanımlanmıştır. Yerel yönetimler, İklim

²⁶ **Gürsoy Haksevenler**, Hande/ **Çelik Onat**, G. Nur/**Akpınar**, Begüm/**Bedel**, Tuğba, “Yerel Yönetimler İçin Karbon Ayak İzinin Belirlenmesi: Ümraniye Belediyesi Örneği”, Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, C. 6, S. 2, 2020, s. 332.

Değişikliği Başkanlığı'nın talep ettiği her türlü bilgi, belge ve veriyi paylaşmak zorundadır. Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi, Kanun'un genel "bilgi vermekten kaçınma" hükümleri çerçevesinde değerlendirilebilir. Bu çerçevede yerel yönetimlere yüklenen hukuki yükümlülükler açısından yerel yönetimleri kritik aktör olarak değerlendirmek mümkündür.

B. 7552 Sayılı İklim Kanunu'nun Yerel Yönetimlere Yüklediği Misyon

Merkezi idarelerce oluşturulan hedeflere ulaşmak için yerel idarelerin iklim değişikliği ile mücadelede aktif bir rol oynaması gerekliliği önemlidir. Ulusal anlamda başarılı bir iklim stratejisinin oluşturulmasında merkezi ve yerel iş birliği kritik bir öneme sahiptir.²⁷ Bu Kanun, yerel yönetimler için iklim eylemlerini bir "tercih" olmaktan çıkarıp "yasal zorunluluk" haline getiren kritik bir dönüşüm başlatmıştır. 9 Temmuz 2025'te yürürlüğe giren 7552 Sayılı İklim Kanunu²⁸, Türkiye'nin "Yeşil Kalkınma" vizyonunu ve 2053 net sıfır emisyon hedefini yasal bir temele oturtmaktadır.

Kanun'un temel amacı, birinci maddenin birinci fıkrasında net bir şekilde "yeşil büyüme vizyonu ve net sıfır emisyon hedefi doğrultusunda iklim değişikliğiyle mücadele" olarak tanımlanmaktadır. 7552 Sayılı İklim Kanunu, sadece bir yasal düzenleme olmanın ötesinde, Türkiye kentlerinin geleceğini şekillendirme ve küresel iklim mücadelesine anlamlı bir katkı sunma potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelin tam olarak gerçekleşmesi, merkezi ve yerel yönetimlerin kararlılığı ve iş birliği sürecinin benimsenmesiyle mümkün olacaktır.²⁹ Ulusal iklim hedeflerinin yerel ölçekte tutarlı bir şekilde uygulanabilmesi için merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasında güçlü, düzenli ve şeffaf bir koordinasyon ve bilgi paylaşımı mekanizması kurulmalıdır.³⁰

²⁷ **Çağlar, İrem/Arı, İzzet/Kıral**, Halis "İklim Risk Yönetimi: Yerel İklim Değişikliği Eylem Planları Üzerinden İnceleme". Denetişim, S. 33, 2025, s. 197.

²⁸ İklim Kanunu, Kanun No. 7552, Kabul Tarihi: 02.07.2025, Resmî Gazete Tarihi: 09.07.2025, Sayı: 32951. www.resmigazete.gov.tr. e.t.02.05.2026.

²⁹ **Göksoy Sevinçli**, s. 130.

³⁰ **Betsill, Michele/Bulkeley**, Harriet, "Looking Back and Thinking Ahead: A Decade of Cities and Climate Change Research", Local Environment, C. 12, S. 5, 2007, s. 449.

7552 Sayılı İklim Kanunu kapsamında düzenlenen başlıca alanlar şunlardır:³¹

- Sera gazı emisyonlarının izlenmesi, raporlanması ve azaltılması,
 - İklim değişikliğine uyum önlemlerinin belirlenmesi ve uygulanması,
 - Ulusal Katkı Beyanı (NDC) hazırlanması ve güncellenmesi,
 - Kurumsal yapılanma: İklim Değişikliği Başkanlığı, Karbon Piyasası Kurulu ve ilgili kurulların görev ve yetkileri,
 - Emisyon izin süreçleri ve denetim yükümlülükleri,
 - Emisyon Ticaret Sistemi (ETS) ve karbon piyasalarının kurulması,
 - Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM) oluşturulması,
 - Türkiye Yeşil Taksonomisi ile yeşil finansman ve teşvik mekanizmalarının tanımlanması,
 - Karbon fiyatlandırması ve karbon kredilendirme sisteminin düzenlenmesi,
 - Döngüsel ekonomi ve sıfır atık uygulamalarının geliştirilmesi,
 - İklim finansmanı kaynaklarının geliştirilmesi ve kullanımına ilişkin esaslar,
 - Denetim, yaptırım ve idari para cezalarına ilişkin hükümler.
- Kanunla Getirilen Temel Düzenlemeler ise şöyle özetlenebilir.
- Ulusal ve yerel düzeyde iklim strateji belgeleri hazırlanacaktır.
 - İşletmeler için sera gazı emisyon izni alma zorunluluğu getirilmiştir.
 - Emisyonların yıllık olarak izlenmesi, raporlanması ve doğrulanması yükümlülüğü getirilmiştir.
 - ETS kapsamında emisyon tahsisatlarının dağıtılması ve emisyon ticaretinin başlatılması düzenlenmiştir.
 - İthal edilen mallara karbon düzenlemesi yapılabilmesi için SKDM kurulabilmesi öngörülmektedir.
 - İklim değişikliğiyle mücadeleyle ilişkin gelirlerin özel hesapta toplanması hüküm altına alınmıştır.

³¹ İklim Kanunu, Kanun No. 7552, Kabul Tarihi: 02.07.2025, Resmî Gazete Tarihi: 09.07.2025, Sayı: 32951. www.resmigazete.gov.tr. e.t.02.05.2026.

▪ Enerji verimliliği, temiz teknoloji kullanımı ve kaynak verimliliği teşvik edilmektedir.³²

7552 sayılı İklim Kanunu'nun hedefleri; "yeşil büyüme", "net sıfır emisyon", "iklim adaleti" ve "adil geçiş" gibi kavramlar üzerinden hem merkezi politika setini hem de yerel uygulamaları şekillendirmektedir. Yerel düzeyde, özellikle belediye hizmetleri ile iklim hedefleri arasındaki bağın güçlenmesi; yatırım önceliklerinin, planların ve performans ölçütlerinin iklim hedefleriyle uyumlaştırılması gereğini doğurmaktadır.

7552 sayılı İklim Kanunu, yerel yönetimlerin çalışma pratiklerini dört temel alanda dönüştürmektedir. İlk olarak, büyükşehir ve il belediyeleri ile il özel idareleri, 31 Aralık 2027 tarihine kadar kentin "iklim anayasası" niteliğindeki Yerel İklim Değişikliği Eylem Planlarını (YİDEP) hazırlayarak emisyon azaltım ve uyum stratejilerini zorunlu bir planlama disiplinine oturtacaktır. Bu süreç, illerde vali başkanlığında kurulan ve yerel eylemlerin onay ile denetim merkezi haline gelen İl İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulları aracılığıyla yeni bir kurumsal yapıya kavuşmaktadır. Sektörel düzeyde ise iklim riskleri; arazi kullanımı, ulaşım, atık ve su yönetimi gibi tüm belediye hizmetlerinin ana bileşeni haline getirilerek hizmet süreçlerine entegre edilmektedir. Yerel projelerin Emisyon Ticaret Sistemi (ETS) gelirlerinden ve yeşil finansman kaynaklarından pay alabilmesi, doğrudan bu Kanunda belirlenen standartlara uyum sağlama şartına bağlanarak böylece yatırım süreçleri yeniden şekillendirilmektedir.

7552 sayılı İklim Kanunu, yerel yönetimlerin iklim değişikliğiyle mücadeledeki rolünü ihtiyari bir yerel politika tercihi olmaktan çıkararak, kurumsal ve yasal bir zorunluluk zeminine taşımıştır. Kanun kapsamında büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve il özel idarelerine 31 Aralık 2027 tarihine kadar Yerel İklim Değişikliği Eylem Planlarını (YİDEP) hazırlama yükümlülüğünün getirilmesi, yerel idareleri kentsel mekânın emisyon azaltım ve uyum odaklı dönüşümünde stratejik birer "planlayıcı ve icra makamı" olarak konumlandırmaktadır. Bu yasal çerçeve; arazi kullanımı, ulaşım, su ve atık yönetimi gibi geleneksel belediye hizmetlerinin tamamını iklim riskleri ekseninde yeniden yapılandırmakta ve yerel projelerin uluslararası yeşil finansman ile Emisyon Ticaret Sistemi (ETS) gelirlerinden pay alabilmesini doğrudan kanuni standartlara uyum şartına bağlamaktadır.

³² **Saldıraner**, Gül, "7552 Sayılı İklim Kanunu: Temel Düzenlemeler ve Uygulama Çerçevesi", Satınalma Dergisi, C. 13, S. 152, 2025, s. 34-36.

Diğer taraftan, illerde vali başkanlığında kurulan İl İklim Değişikliği Koordinasyon Kurullarının yerel eylemler üzerinde bir onay ve denetim merkezi olarak yapılandırılması, yerel yönetimleri merkezi idarenin hiyerarşik ve denetleyici ağlarına daha sıkı entegre etmektedir. Kanun, yerel yönetimlere Türkiye'nin 2053 net sıfır emisyon ve yeşil kalkınma hedeflerinin yerel ölçekteki ana taşıyıcısı rolünü atfederken, onları hem makro politikaların disipline edilmiş birer uygulayıcısı hem de çok düzeyli iklim yönetişiminin kilit bir aktörü olarak yeniden tanımlamaktadır.

III. 7552 SAYILI KANUN İLE YEREL YÖNETİMLER MEVZUAT ENTEGRASYONUNUN KAPSAMI

İklim Kanunu'nun yerel yönetimler üzerindeki etkisi, yalnızca yeni bir çerçeve kanun kabul edilmesiyle sınırlı değildir. Kanun, yerel yönetimlerin temel dayanağı olan 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile etkileşimli biçimde değerlendirilmelidir. Literatürde, 7552 sayılı Kanun'un yerel yönetim mevzuatında “iklim değişikliği ile mücadele ve uyum” başlığını güçlendirdiği; böylece belediyelerin yalnızca çevresel temizlik/atık gibi klasik alanlarda değil, iklim hedefleriyle uyumlu stratejik planlama yükümlülüğü altında da konumlandığı ifade edilmektedir. Bu çerçeve, belediyelerin görev alanına giren hizmetlerde iklim etkisini gözetmeyi “takdirî” olmaktan çıkararak “kurumsal görev” alanına taşımaktadır.³³

7552 Sayılı İklim Kanunu, yerel yönetimlerin mevcut mevzuat altyapısını “iklim duyarlı” hale getirmeyi hukuki bir zorunluluk olarak tanımlar. Bu entegrasyon süreci, belediyelerin sadece iklim birimleri kurmasını değil, tüm karar alma mekanizmalarını ulusal hedeflerle uyumlu hale getirmesini kapsar. 7552 sayılı İklim Kanunu ile birlikte 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu uyarınca hazırlanan stratejik planların, Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi ve Eylem Planı ile uyumlu hale getirilmesi yasal bir zorunluluk olmuştur.

Bu kapsamda yerel yönetimler, bütçelendirme süreçlerinde iklim hedeflerine yönelik somut performans göstergeleri ekleyerek bütçe-iklim entegrasyonunu sağlamakla da ayrıca yükümlüdür. Yine imar planları hazırlanırken sel, ısı adası etkisi ve heyelan gibi iklim kaynaklı risklerin analizi yasal bir gereklilik haline gelmiş; bu durum yerel imar yönetmeliklerinin enerji verimliliği, yağmur suyu hasadı ve yeşil alan

³³ **Gürçam**, Selçuk, “İklim Kriziyle Mücadele Mi, Sermaye İçin Piyasa Mekanizmaları Mı? Türkiye'nin İklim Değişikliği Kanunu Teklifi Üzerine Bir İnceleme”, Çevre İklim ve Sürdürülebilirlik, C. 26, S. 1, 2025, s. 42.

standartları gibi “iklim uyumlu” maddelerle güncellenmesini zorunlu kılmıştır.

İdari yapıda ise daha önce birçok belediyede gönüllülük esasıyla kurulan İklim Değişikliği ve Sıfır Atık Müdürlükleri, yeni Kanunun getirdiği raporlama ve denetim yükümlülükleri ile kilit bir konuma yükselmiştir. Bu birimler artık sadece proje üreten birimler olmanın ötesine geçerek, belediyenin tüm faaliyetlerinin iklim mevzuatına uygunluğunu denetleyen ve kurum içi politikaları yöneten koordinasyon merkezleri olarak hukuki bir statü kazanmıştır.

A. İl Düzeyinde Koordinasyon ve Yerel Planların Konumu

Yerel iklim değişikliği eylem planları, 7552 sayılı İklim Kanunu ile her ilin bütüncül planı olacak şekilde valinin koordinasyonunda gerçekleştirilecektir.³⁴ 7552 sayılı İklim Kanunu ile getirilen en kritik yeniliklerden biri olan ve illerde vali başkanlığında kurulan İl İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulları, belediye temsilcilerinin de katılımıyla yerel düzeydeki tüm iklim projeleri ve eylem planları için üst onay merci haline gelerek belediyelerin iklim eylemlerini ilin genel stratejisiyle bütünleşik bir yapıya kavuşturmuştur.

Bu sistemde Yerel İklim Değişikliği Eylem Planları (YİDEP), ulusal stratejiler ile alt ölçekli imar ve ulaşım planları arasında bağlayıcı bir köprü görevi üstlenirken, yerel yönetimlerin sera gazı emisyon verilerini ve uyum faaliyetlerini bu kurullar aracılığıyla Bakanlığa raporlamasıyla yerel verinin ulusal envantere dönüştüğü kesintisiz bir bilgi akışı sağlanmaktadır. Ayrıca, özellikle büyükşehirlerde ilçe belediyelerinin yürüttüğü çalışmaların büyükşehir belediyesinin YİDEP hedefleriyle çelişmemesi ve kaynakların verimli kullanımı, bu merkezi koordinasyon yapısı üzerinden denetlenmek suretiyle yerel düzeyde tam bir eş güdüm hedeflendiğini söylemek mümkündür.

7552 sayılı İklim Kanunu çerçevesinde illerde oluşturulacak kurumsal yapılanma incelendiğinde, yerel yönetimlere belirli roller tanımlanmış olsa da karar alma mekanizmasının kompozisyonu tartışma konusudur. Her ne kadar yerel yönetimlere önemli bir rol tanınmış olsa da kurul yapısı büyük ölçüde kamu idaresi temsilcileriyle sınırlanmıştır³⁵. Kanun’un İl İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu’nun oluşumunu düzenleyen ilgili maddeleri uyarınca, kurulun yapısı büyük ölçüde vali başkanlığındaki merkezi idare temsilcileriyle sınırlanmış durumdadır. Bu

³⁴ Güler, s. 238.

³⁵ Güler, s. 240.

durum, yerel demokrasinin en temel aktörü olan belediyelerin karar süreçlerindeki ağırlığının, kamu idaresi ağırlıklı bu bürokratik mimari içerisinde ikincil planda kalması riskini doğurmaktadır. Dolayısıyla, her ne kadar yerel yönetimlere uygulama düzeyinde kritik görevler yüklenmiş olsa da kurulun mevcut yapısı, iklim yönetişiminin yerelden ziyade merkeziyetçi bir denetim odağında şekillendiğini göstermektedir.

7552 sayılı Kanun'un yerel düzeyi kurgularken öngördüğü önemli unsurlardan biri, il ölçeğinde koordinasyon mekanizmalarıdır. Yerel iklim planlarının vali koordinasyonunda, ilgili kurumların katılımıyla hazırlanması yaklaşımı; uygulamada hem “bütüncül plan” üretimi açısından fırsatlar yaratmakla birlikte yerinden yönetim/yerel özerklik tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Ayrıca kurul yapılarında katılımın ağırlıklı olarak kamu idaresi temsilcileriyle sınırlı kalması, sivil toplum, akademi ve kent konseylerinin katılımıyla ilgili tartışma alanlarını da doğurabilmektedir.

Türkiye’de iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik yerel düzeyde başlıca araçlar olarak YİDEP (Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı), YUSEP (Yerel Uyum Stratejisi ve Eylem Planı) ve SECAP (Sustainable Energy and Climate Action Plan – Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı) gibi modeller benimsenmiştir. Bu planlama çerçeveleri, sera gazı emisyonlarının azaltılması, iklim değişikliğine uyum, su yönetimi, afet risklerinin azaltılması ve enerji dönüşümünün desteklenmesi gibi başlıklarda sistematik hedefler sunmaktadır. Ancak bu modellerin başarıyla uygulanması, yerel yönetimlerin kurumsal kapasitesi, teknik bilgi düzeyi, finansal kaynaklara erişim durumu ve kamu-özel paydaşlar arası iş birliği gibi pek çok bileşene bağlıdır. Son yıllarda yapılan çalışmalar, bu tür planların özellikle büyükşehir ölçeğinde belirli düzeyde uygulandığını, ancak küçük ve orta ölçekli belediyelerde yeterince içselleştirilemediğini göstermektedir.³⁶

7552 sayılı İklim Kanunu uyarınca belediyeler, geleneksel faaliyet raporlarının ötesinde doğrudan iklim odaklı teknik raporlar sunmakla yükümlü kılınmıştır. Bu kapsamda yerel yönetimler, kendi sınırları içerisinde enerji tüketimi, ulaşım ve atık gibi kaynaklardan kaynaklanan sera gazı miktarlarını yıllık olarak raporlamak ve hazırlanan Yerel İklim Değişikliği Eylem Planlarındaki (YİDEP) hedeflerin gerçekleşme düzeyini iki yıllık periyotlarla İl Koordinasyon Kurulu üzerinden

³⁶ **Yılmaztürk**, Aysun, İklim Değişikliği ile Mücadele ve Uyumda Yerel Yönetimlerin Rolü: Türkiye’de Seçilmiş Büyükşehir Belediyeleri Örneği, 1. Baskı, Gaziantep 2023, s. 72.

Bakanlığa iletmek zorundadır. Raporlamaların süresinde yapılmaması veya yanlış veri beyan edilmesi durumunda ise belediyelerin Emisyon Ticaret Sistemi (ETS) gelirlerinden alacağı payın kısıtlanması gibi ciddi yaptırım riskleri gündeme gelmektedir.

Bu yükümlülüklerin temel hukuki dayanağı, 7552 sayılı İklim Kanunu'nun 14. ve 17. maddeleridir. Kanunun "İzleme, Raporlama ve Doğrulama" başlıklı hükümleri uyarınca yerel yönetimlerin emisyon verilerini ulusal envanterle uyumlu hale getirmesi ifade edilmektedir. Ayrıca, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'ndaki görev tanımları, 7552 sayılı Kanun ile ilişkilendirilerek iklim eylemleri belediyelerin asli görevi haline getirilmiştir. Bu yasal çerçevenin, yerel yönetimlerin raporlama süreçlerini sadece idari bir prosedür olmaktan çıkarıp, uluslararası taahhütler ve ulusal güvenlik stratejileriyle bağlantılı hukuki bir sorumluluğa dönüştürdüğü de ayrı bir gerçekliktir.

İklim yönetişiminin başarısı, yerel aktörlerin bilimsel, teknik ve yönetsel veri üretme/analiz etme kapasitesine doğrudan bağlıdır. 7552 sayılı Kanun, ölçek ayırımı gözetmeksizin belediyelere sera gazı envanteri hazırlama, iklim risk ve kırılganlık analizleri yapma gibi ileri düzey teknik uzmanlık gerektiren görevler vermiştir. Buradaki temel yapısal engel, büyükşehir belediyeleri ile nüfusu ve bütçesi kısıtlı küçük ölçekli (ilçe ve belde) belediyeler arasındaki asimetrik kurumsal kapasite problemidir. Birkaç büyükşehir belediyesi bünyesinde "İklim Değişikliği Dairesi Başkanlığı" kurarak uzman personel istihdam edebilirken; Anadolu'daki pek çok ilçe belediyesinde çevre mühendisi dahi bulunmamaktadır. Teknik personel ve veri altyapısı eksikliği, küçük ölçekli belediyeleri bu planları dışarıdan danışmanlık firmalarına ihale yoluyla yaptırmaya zorlayacaktır. Bu durum, planların yerel katılım ve aidiyet duygusundan uzak, kopyala-yapıştır metinler haline gelmesine ve neticede uygulamaya geçemeyerek "kâğıt üstünde kalmasına" neden olacaktır.

B. İklim Değişikliği Stratejilerinin Planlama Araçları ve Mevzuat ile Bağlantısı

7552 sayılı İklim Kanunu, iklim değişikliğiyle mücadeleyi sadece bir çevre politikası olmaktan çıkarıp mekânsal planlama, stratejik yönetim ve afet yönetimiyle doğrudan ilişkilendiren bağlayıcı bir hukuki çerçeve oluşturmuştur. Yerel iklim eylem planlarının etkili olabilmesi, bu planların diğer yerel ve ulusal ile uluslararası planlama belgeleriyle entegrasyonuna da bağlıdır. Mekânsal planlar (imar planları), belediye stratejik planları, performans programları, yatırım programları ve afet risk azaltma planları; iklim hedefleriyle tutarlı bir bütünlük içinde ele alınmadığında, iklim

eylemleri “ayrı ve atıl bir belge” olarak kalabilecektir. Bu nedenle yerel yönetimlerin iklim risklerini mekânsal planlara gömmesi, yatırım programlarını iklim öncelikleriyle uyumlaştırması ve risk azaltma/uyum eylemlerini afet yönetimiyle bağlantılandırması önem taşımaktadır.

Yerel yönetimlerin en önemli araçları olan “yerel iklim eylem planları” ve “mekansal planlar” bütünleştirilmesine dikkat edilmelidir.³⁷ İklim Kanunu, mekânsal planlamayı iklim değişikliğine uyum sağlamanın en temel aracı olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşımın hukuki dayanağı, Haziran 2024’te Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği’nde yapılan ve planların “iklim değişikliği kaynaklı risklere karşı dirençli” şekilde hazırlanmasını zorunlu kılan değişikliklere dayanmaktadır.

Bu çerçevede, ülke genelindeki en üst ölçekli plan olan Mekânsal Strateji Planı (MSP), sektörel kararları iklim ve çevre politikalarıyla ilişkilendirirken; alt ölçekli imar planlarının hem bu stratejilere hem de yerel iklim eylem planlarına uygun olması yasal bir şart haline getirilmiştir. Bu yasal şart, iklim değişikliğiyle mücadeleyi kağıt üstündeki bir “temenni” olmaktan çıkarıp, şehirlerin büyümesini ve betonlaşmasını sınırlandıran en sert yasal bariyere dönüştürmüştür.

İklim Kanunu, kamu idarelerinin orta ve uzun vadeli hedeflerini iklim odaklı hale getirmeyi amaçlayarak Türkiye’nin 2053 Net Sıfır emisyon taahhüdünü yasal olarak bağlayıcı bir zemine oturtmuştur. Bu doğrultuda, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim Kontrol Kanunu çerçevesinde hazırlanan 5 yıllık stratejik planların; İklim Kanunu’nda belirlenen sera gazı azaltım ve uyum hedefleriyle tam uyumlu olması, bu hedeflerin bütçelendirilmesi ve süreçlerin düzenli olarak izlenmesi yasal bir zorunluluk haline getirilmiştir. Stratejik plana konulan iklim hedeflerine bütçede pay ayrılması (bütçelendirilmesi) ve bu harcamaların iklim hedeflerine ulaşp ulaşmadığının performans göstergeleriyle izlenmesi yasal zorunluluktur.

İklim değişikliği kaynaklı sel, kuraklık ve aşırı sıcaklar gibi afetler, artık modern afet risk yönetimi süreçlerinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. İklim Kanunu ile pekiştirilen hukuki entegrasyon çerçevesinde, mekânsal planlar hazırlanırken İl Afet Riski Azaltma Planları (İRAP) ve Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) bünyesindeki önlem ve önerilerin esas alınması yasal bir zorunluluktur. Bu kapsamda gerçekleştirilen risk analizleri; deprem, sel ve heyelan gibi afet türlerinin

³⁷ **Karacan, Gizem/Gökçe, Duygu**, “Local Coping With Climate Change: Integrating Climate Action Plans and Spatial Plans”, Planarch - Design and Planning Research, C. 7, S. 2, 2023, s. 181.

planlama aşamasında derinlemesine araştırılmasını ve elde edilen sonuçların imar kararlarına “sakınım planlaması” olarak yansıtılmasını zorunlu kılarak dirençli şehirleşmenin yasal altyapısını da oluşturmaktadır.

Türkiye’de TOKİ tarafından yerel yönetimlerle iş birliği içinde yürütülen kentsel dönüşüm çalışmaları kapsamında yukarıda yer verilen bulgular doğrultusunda yeni iklim normallerini de göz önünde bulunduran çalışmalar yapılması, Türkiye’deki konut stokunun yalnızca deprem dirençli değil, aynı zamanda iklim dirençli olmasını ve bunun için de kentsel dönüşümün stratejik bir araç olarak rol oynamasını sağlayacaktır.³⁸

IV. YEREL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ EYLEM PLANLARI (YİDEP/YİEP) AÇISINDAN KANUNA BAKIŞ

A. Planların Zorunluluğu ve Kapsamı

Yerel iklim eylem planları, yerel düzeyde iklim hedeflerinin somutlaştırıldığı temel araçlardır. Bu planların içeriğinde emisyon envanteri, azaltım hedefleri ve eylemleri ile uyum kapsamında etki–etkilenebilirlik–risk analizleri gibi bileşenlerin yer alması gerekliliği önem arz etmektedir. Planın hazırlanmasında belediyeler, il özel idaresi, ilgili kamu kurumları ve vali koordinasyonu gibi çok aktörlü bir kurgu bulunmaktadır. Uygulamada bu çok aktörlü yapı, veri paylaşımı ve yetki sınırlarının netleştirilmesi ihtiyacını da beraberinde getirebilir. Yerel İklim Değişikliği Eylem Planları (YİDEP), mekânsal, stratejik ve afet planları arasındaki koordinasyonu sağlayan ana birleştirici araç niteliğindedir. İklim Kanunu uyarınca, her ilin bütüncül bir YİDEP hazırlaması ve bu planların en geç 31 Aralık 2027 tarihine kadar tamamlanması yine yasal bir gerekliliktir.³⁹ Vali koordinasyonunda, belediyeler ve ilgili tüm kurumların katılımıyla titizlikle hazırlanan bu planlar, il düzeyindeki tüm yatırım ve yerleşim kararlarında da belirleyici bir rol üstlenmektedir.

Yerel iklim değişikliği eylem planları; sera gazı emisyonlarının azaltımı kapsamında sera gazı emisyon envanterini, sera gazı azaltım hedefi ile eylemlerini, uyum kapsamındaki etki, etkilenebilirlik ve risk analizini, iklim değişikliğine uyum hedefleri ile eylemlerini içerecek ve her ilin bütüncül planı olacak şekilde valinin koordinasyonunda; büyükşehirlerde büyükşehir belediyesi, diğer illerde il belediyesi ve il özel

³⁸ **Tuğaç, Çiğdem/Mahdızadeh Dahr**, Banafsheh, “Kentlerde İklim Değişikliğiyle Mücadelede Kentsel Dönüşümün Rolü ve Türkiye İçin Yaklaşımlar”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 25, S. Özel, 2023, s. 37.

³⁹ İklim Kanunu, Kanun No. 7552, *Resmî Gazete*, Sayı: 32951 (2025).

idareleri tarafından, ilgili kurum ve kuruluşların katılımıyla hazırlanır veya hazırlattırılır.

Bu eylem planları, her beş yılda bir güncellenir. Yerel iklim değişikliği eylem planlarının hazırlanması veya izlenmesi süreçlerinde, ilgili kurum ve kuruluşlar kendilerinden talep edilen belge, bilgi ve veriyi mer'î mevzuat hükümleri çerçevesinde paylaşır.⁴⁰ Bir şehirde iklimle ilgili yapılacak her şey Vali'nin gözetiminde, Belediyelerin sorumluluğunda ve tüm şehir paydaşlarının ortak aklıyla, bilimsel verilere dayanarak yasal bir plan haline getirilmelidir.

Yerel İklim Değişikliği Eylem Planları, sadece birer strateji belgesi olmanın ötesinde, İzleme ve Değerlendirme Sistemi (İDEP) aracılığıyla Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na düzenli raporlama yapılmasını gerektiren yasal bir denetim sürecine tabidir. Planların dinamik yapısını koruyan bu izleme mekanizması, yerel hedeflerin somut çıktılarını güvence altına alırken; planda yer almayan projelerin uluslararası iklim finansmanına ve yerel teşvik mekanizmalarına erişiminin kısıtlanacak olması, YİDEP'leri kentsel yatırımlar için vazgeçilmez bir mali referans noktası haline getirmektedir. Yerel planların en temel risklerinden biri, hazırlanıp onaylandıktan sonra izleme ve güncelleme mekanizmalarının işlememesi nedeniyle "raf dokümanı"na dönüşmesidir. Bu nedenle planların periyodik olarak izlenmesi, performans göstergeleriyle ölçülmesi ve güncellenmesi; yerel iklim yönetiminde kritik bir aşamadır. Ayrıca veri toplama ve raporlama kapasitesi; özellikle küçük ve orta ölçekli belediyelerde kurumsal kapasite sorunu olarak ortaya çıkabileceğinden, standardizasyon ve rehber doküman ihtiyacı artmaktadır.

Kanun, bu planların en geç 31/12/2027 tarihine kadar hazırlanması gerektiğini de Geçici Madde 2/2 ile hükme bağlamıştır.⁴¹ Yerel İklim Değişikliği Eylem Planları (YİDEP) için en büyük risk, bu belgelerin stratejik birer rehber yerine sadece yasal bir zorunluluğu yerine getirmek adına hazırlanan "statik raporlar" olarak kalmasıdır. Yerel İklim Değişikliği Eylem Planlarının (YİDEP) işlevselliğini korumak ve uygulama aşamasında âtıl kalmasını önlemek amacıyla çok katmanlı bir denetim ve teşvik mekanizması kurgulanmıştır. Bu çerçevede, İzleme ve Değerlendirme Sistemi (İDEP) aracılığıyla tesis edilen sistematik izleme süreci, yerel yönetimlerin azaltım ve uyum eylemlerindeki ilerlemelerini Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na düzenli raporlamasını

⁴⁰ Güler, s. 238.

⁴¹ Göksoy Sevinçli, s. 132.

zorunlu kılarak, merkezi yönetime yerel aksaklıklara müdahale imkânı tanımaktadır. İklim verileri ve teknolojik gelişmeler ışığında planların her beş yılda bir güncellenmesi zorunluluğu, dokümanların kentin değişen demografik ve iklimsel dinamiklerine uyum sağlayan “yaşayan bir belge” niteliğini sürdürmesini sağlayacaktır.

Sürecin en somut zorlayıcı unsuru olan mali koşulluluk prensibi uyarınca, uluslararası finans kuruluşları ve ulusal fonlar, projelerin yerel iklim hedefleriyle uyumunu ön şart olarak aramaktadır. Bu durum, planda yer almayan yatırımların finansman dışı kalma riski üzerinden yerel idareleri uygulama disiplinine sevk etmektedir. Nihayetinde, planların mekânsal stratejiler ve imar planlarıyla kurduğu hukuki bağ, yerel meclis kararlarının iklim hedefleriyle çelişmesi halinde yargısal denetim ve iptal mekanizmalarını işleterek yaptırım zeminini de pekiştirmektedir.

Kanun’un getirdiği en tartışmalı idari araç, yerel iklim eylemlerinin mülki idare amirleri (Valilikler) koordinasyonunda kurulacak olan İl İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulları vasıtasıyla yürütülmesidir. Çok düzeyli yönetim literatüründe dikey koordinasyon, merkezi ve yerel düzeylerin hiyerarşik olmayan, ağ tipi bir iş birliği içinde çalışmasını gerektirir. Ancak Türkiye’nin geleneksel merkeziyetçi idari yapısı içerisinde bu kurgu, yeni bir vesayet ilişkisine dönüşme potansiyeli taşımaktadır. Seçilmiş yerel yönetimlerin (belediyelerin) iklim stratejilerinin, atanmış mülki amirlerin (valilerin) onay ve koordinasyon süzgecine tabi kılınması, yerel özerklik ilkesini zedeleyebilecek niteliktedir. Merkezi yönetimin yerel düzey üzerindeki bu yoğun denetimi, yerel siyasetin ve yerel dinamiklerin (STK’lar, yerel halk, meslek odaları) iklim politikalarına katılım kanallarını daraltabilir. İklim krizinin yerel çözümler gerektiren doğası göz önüne alındığında; katı, hiyerarşik ve merkeziyetçi bir "koordinasyon" anlayışı, yerel yönetimlerin esnek, yenilikçi ve hızlı karar alma kabiliyetlerini felç etme riski barındırmaktadır.

B. Yerel Katılım Mekanizmalarının Süreçteki Rolü

İklim Kanunu’na bağlı ikincil mevzuatın, yeni kanun çalışmalarının ve bunlara bağlı kamu politikalarının geliştirilme sürecinde katılımcı uygulamalara ihtiyaç duyulduğunu belirtmek mümkündür. Akademinin, konu üzerinde uzmanlaşmış STK’ların ve bağımsız araştırmacıların sürece dahil edilmesi, teknik eksikliklerin giderilmesini ve aksaklıkların çözülmesini kolaylaştıracaktır. Konu ile dolaylı yoldan ilgili STK’ların, meslek kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin katılımı ise Türkiye iklim ve çevre mevzuatının halk nezdinde kabul görmesini sağlayacak ve geliştirilen politikalara meşruiyet kazandıracaktır. Bu türden katılımcı

politikaların uygulanmaması durumunda ise, dezenformasyonun ve yıkıcı eleştirilerin yaygınlaşması kaçınılmaz görünmektedir.⁴²

Yerel iklim planları, yalnızca teknik bir planlama faaliyeti değil; aynı zamanda yerel demokrasi, katılım ve sosyal kabul süreçlerini gerektiren bir yönetim aracıdır. Kent konseyleri, sivil toplum kuruluşları ve akademik kurumların planlama süreçlerine dahil edilmesi; hem planların ihtiyaç temelli kurulmasına hem de sahiplenme ve uygulama kapasitesinin artmasına katkı sunabilir. Ancak katılım mekanizmalarının asgari standartlarla zorunlu kılınmaması ve katılım eksikliğinin doğrudan yaptırıma bağlanmaması, planların demokratik meşruiyeti açısından zayıflık yaratabilecektir.

Kanun, belediyeleri belirli katılım yöntemlerini kullanmaya mecbur bırakmamakta ve katılım eksikliğini doğrudan bir idari yaptırıma bağlamamaktadır.⁴³ Belediyeler, iklim değişikliğine uyum ve emisyon azaltımı eylem planlarını hazırlamakla yükümlüdür. Kent konseyleri, bu süreçte halkın yönetime katılımını sağlayan ana platformdur; ancak kanun, konseylerin karar alma süreçlerindeki rolünü doğrudan zorunlu kılmak yerine genel bir “katılım” ilkesine dayanmaktadır.

Her ilde valilikler başkanlığında kurulan bu kurullar, yerel düzeyde çalışmaları koordine etmektedir. Ancak STK’lar, bu kurullarda ve merkezi mekanizmalarda kendilerine yeterli yer verilmediği eleştirisinde bulunmaktadır. Bazı ülkelerdeki iklim kanunlarında (örneğin Birleşik Krallık veya AB uygulamalarında) politikadan bağımsız, akademisyenlerden oluşan ve hükümete bağlayıcı tavsiyeler veren “Bilimsel Danışma Kurulları” yer almaktadır. Türkiye’nin İklim Kanunu’nda ise kararlar ve hedefler (Ulusal Katkı Beyanı vb.) daha çok bakanlıkların ve İklim Değişikliği Başkanlığı’nın idari otoritesine bırakılmış, akademinin buradaki rolü kurumsallaştırılmamış veya zayıf kalmıştır.

Kanunun ismi “İklim Kanunu” olsa da içeriğinin büyük bir kısmının teknik olarak Emisyon Ticareti Sistemi (ETS) düzenlemelerine ayrılmış olmasını ayrı bir eleştiri boyutu olarak görmek de mümkündür. Kanun’un, iklim krizini çözmekten ziyade, Türkiye’nin Avrupa Birliği (AB) ile olan ticari ilişkilerini korumak ve Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (CBAM) nedeniyle oluşacak mali yükü yönetmek için bir “karbon piyasası” kurmaya odaklandığı düşüncesi oluşmaktadır. Gerçek bir iklim kanununda olması beklenen; tarım, su yönetimi, kuraklık, orman

⁴² Köse, s. 50.

⁴³ Göksoy Sevinçli, s. 137.

yangınları ve biyolojik çeşitliliğin korunması gibi “uyum” (adaptation) konularının çok yüzeysel kaldığını da yine söylemek mümkündür. Kanunun iklim krizini sadece bir “emisyon ve maliyet” sorunu olarak gördüğünü, ancak krizin toplumsal boyutunu (iklim göçleri, gıda güvenliği, hak ihlalleri) göz ardı ettiği hususlarını da hukuki risk olarak belirtmek mümkündür.

İklim Kanunu çerçevesinde yerel yönetimler; teknik altyapı ve personel yetersizliği nedeniyle yasal yükümlülükleri yerine getirememe ve bölgeler arası eşitsizliğe yol açma riskiyle karşı karşıyadır. Bu kapasite eksikliği, eylem planlarının uygulanmaması durumunda “hizmet kusuru” veya Anayasa’nın 56. maddesi kapsamındaki “sağlıklı çevrede yaşama hakkı” ihlali gerekçesiyle yerel yönetimlere karşı iklim davalarının açılmasına zemin hazırlamaktadır. Kanunda 2053 hedefi yer almasına rağmen 2030 gibi somut ara hedeflerin tanımlanmamış olması stratejik planlamada hesap verilebilirlik sorunu ve hukuki belirsizlik yaratırken, iklim uyumu odaklı kentsel planlama kararlarının (afet riski kısıtlamaları vb.) mülkiyet hakkı ile çevresel yükümlülükleri karşı karşıya getirerek yeni hukuki ihtilaflar doğurması da muhtemel olarak beklenmektedir.

V. Belediyelerin İklim Kanunu Uygulama Alanları ve Sorumlulukları

7552 sayılı İklim Kanunu’nun belirlediği ulusal hedeflerin yerelde uygulanabilmesi, belediyelerin geleneksel kentsel hizmet sunumunun ötesine geçerek, operasyonel süreçlerini iklim odaklı bir dönüşüme tabi tutmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede, yerel yönetimlerin uygulama alanları; kentsel altyapıdan ulaşım, atık yönetiminden enerji verimliliğine kadar geniş bir yelpazede stratejik müdahale alanlarını kapsamaktadır. 7552 sayılı Kanun ile birlikte yerel iklim eylemleri hukuki statü bakımından güçlenmekte; belediyelerin iklim politikalarında daha sistematik rol üstlenmesi için dayanak oluşmaktadır. Yerel planlama araçlarının iklim hedefleriyle uyumlaştırılması, ulusal hedeflerin yerele indirgenmesinde kurumsal bir çerçeve sunabilir. Ayrıca iklim finansmanı araçlarına erişim, belediyelerin proje üretme ve kurumsal kapasite geliştirme yönünde teşvik edici etki yaratabilecektir.

Anayasanın 125. maddesinin son fıkrasına göre, “idare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür”. Bu nedenle, idarenin kendi işlem ve eylemlerinden doğan zararı ödemek konusunda takdir yetkisi yoktur. Anayasanın 40. maddesinin son fıkrasına göre, “Kişinin, resmî görevliler tarafından vâki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır.” Ağır kusur, açık ihmal ve görev gereklerine

aykırı davranışlar rücu davasında kriter olarak alınmaktadır. Anayasanın 129. maddesinin beşinci fıkrasına göre, “Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla ve kanunun gösterdiği şekil ve koşullara uygun olarak, ancak idare aleyhine açılabilir.”

Anayasanın bu maddeleri, İklim Kanunu ile yerel yönetimlere yüklenen görevleri “isteğe bağlı” bir faaliyetten çıkarıp, yerine getirilmemesi halinde idarenin sorumluluğuna yol açabilecek birer anayasal ödev haline getirmektedir. Bu maddeler ışığında yerel idarelerin sorumluluklarını şöyle ifade etmek mümkündür:

- Günümüzde iklim krizinin etkileri ve getirdiği riskler (ani seller, kuraklık, aşırı yağışlar) tahmin edilebilir ve teknik olarak önlenabilir birer olgu, yani "öngörülebilir risk" niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla, İklim Kanunu ve ilgili mevzuat kapsamında belediyelere verilen "altyapıyı iklim dirençli hale getirme" ödevinin ve yukarıda zikredilen planlama süreçlerinin hiç yerine getirilmemesi, gereği gibi yerine getirilmemesi ya da geç yerine getirilmesi, idare hukuku tahtında doğrudan "hizmet kusuru" teşkil eder.
- Bu tür bir eylemsizlik veya gecikme neticesinde meydana gelecek hak ve mal kayıpları artık mücbir sebep olarak değerlendirilemez. Bu doğrultuda, Anayasa'nın 125. maddesinde yer alan "*İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür*" amir hükmü gereğince, hizmet kusuru sabit olan belediyenin ortaya çıkan zararları tazmin yükümlülüğü (tazminat sorumluluğu) anayasal bir emir olarak doğmaktadır.
- Dahası, idarenin bu kusur nedeniyle tazminat ödemek zorunda kalması durumunda, kamu kaynağının uğradığı zararın şahsileştirilmesi anayasal bir zorunluluktur. Anayasa'nın 40. ve 129. maddeleri uyarınca; iklim dirençli altyapı veya mekânsal/afet planlarının hazırlanmasında veya uygulanmasında kusuru, ihmali ya da gecikmesi bulunan kamu görevlilerine karşı rücu mekanizmasının çalıştırılması zorunludur. İdare, mahkeme kararıyla ödediği tazminatı, zarara doğrudan neden olan olayda kusuru tespit edilen ilgili kamu görevlisine kusuru oranında geri rücu etmekle yükümlüdür. Sonuç olarak; mekânsal, stratejik ve afet planlama araçları, iklim dirençli kentlerin inşasında teknik birer rehber olmanın ötesinde; idare için tazminat yükümlülüğü, kamu görevlileri için ise şahsi mali sorumluluk doğuran en temel hukuki bağlayıcı sınırları oluşturmaktadır.

▪ **İdari Dava Zorunluluğu (AY. Md. 129):** “Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla ve kanunun gösterdiği şekil ve şartlara uygun olarak, ancak idare aleyhine açılabilir.” Vatandaşlar, iklim kaynaklı bir altyapı faciasında doğrudan belediye çalışanına değil, yerel idarenin tüzel kişiliğine karşı dava açmalıdır. Bu durum yerel yönetimler için kurumsal bir risk yönetimi ve bütçe planlaması yapılmasını (iklim sigortaları veya acil durum fonları gibi) zorunlu kıldığını söylemek mümkündür.⁴⁴

A. Ulaşım Politikaları ve Emisyon Azaltımı Yönünden

Ulaşım, kent emisyonlarının önemli bir bölümünü oluşturduğundan, belediyelerin toplu taşımayı geliştirme, elektrikli ulaşımı teşvik etme, ulaşım talep yönetimi ve yaya-bisiklet altyapısını güçlendirme gibi politikaları azaltım hedefleri açısından belirleyicidir. Ulaşım yatırımlarının iklim hedefleriyle uyumlu kurgulanması, hem emisyon azaltımını hem de hava kalitesi ve kamu sağlığı faydalarını beraberinde getirebilir. Bu çerçevede, belediyelerin ulaşım master planlarını yerel iklim planlarıyla eşleştirmesi; bütçe ve yatırım kararlarının iklim hedefleriyle tutarlı olmasını sağlar. Yerel yönetimlerin iklim değişikliğiyle mücadeledeki kritik rolü, 7552 sayılı Kanun’un getirdiği yükümlülüklerle birlikte hukuki bir statü kazanmış olup; bu durum, belediyelerin icraat sahasını iklim dirençliliği ve düşük karbonlu kalkınma ekseninde yeniden tanımlamayı gerektirmiştir.

İklim Kanunu ve yerel yönetimlerin sorumlulukları çerçevesinde belediyeler; karbon emisyonlarını azaltmak için toplu taşıma filolarını elektrikli araçlara dönüştürmek, raylı sistemleri genişletmek ve mikromobilite altyapılarını entegre etmekle yükümlüdür. Atık yönetiminde “Sıfır Atık” ilkeleriyle kaynağında ayrıştırma, kompost üretimi ve metan gazından enerji üretimi hedeflenirken; enerji alanında belediye tesislerinde yenilenebilir kaynakların kullanımı, aydınlatmada verimlilik ve enerji kooperatiflerinin desteklenmesi kritik önem taşımaktadır. Su yönetiminde kuraklığa karşı kayıp-kaçak oranlarının düşürülmesi, yağmur suyu hasadı ve gri suyun yeniden kullanımı sürdürülebilirliği sağlarken; kentsel altyapıda ise “Sünger Şehir” konseptiyle geçirgen yüzeylerin artırılması, yeşil koridorlar oluşturulması

⁴⁴ **Akyılmaz, Bahtiyar/Sezginer, Murat/Kaya, Cemil, Türk İdare Hukuku, 19. baskı, Ankara 2025, s. 800-805.**

ve afetlere karşı dirençli projelerin hayata geçirilmesi uyum sürecinin temelini oluşturmaktadır.

B. Atık Yönetimi, Metan Kontrolü ve Döngüsel Ekonomi Yönünden

Atık yönetimi, özellikle metan emisyonları üzerinden iklim politikalarının kritik başlıklarından biridir. Düzenli depolama sahalarında metan yakalama ve enerji üretimi, organik atıkların ayrı toplanması ve kompost/geri kazanım uygulamaları; yerel düzeyde somut azaltım araçlarıdır. Ayrıca döngüsel ekonomi yaklaşımı, belediyelerin atık yönetimini yalnızca bertaraf odaklı değil; önleme, yeniden kullanım, geri dönüşüm ve geri kazanım eksenine taşınmasını gerektirir.

Kanun'un 5. maddesi, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kullanımı gibi azaltım önlemlerini kurum ve kuruluşların yükümlülükleri arasında saymaktadır. Buna göre, yerel yönetimlere, kendi binalarında ve hizmetlerinde enerji verimliliğini artırmaya yönelik somut hedefler belirlemede yükümlülük verilebilir (m. 5/4). Toplu taşıma filosunun elektrikli veya hibrit araçlara dönüştürülmesi, belediye hizmetlerinde yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaştırılması (örn. belediye binalarına güneş panelleri kurulumu) ve yerel düzeyde enerji denetimlerinin artırılması⁴⁵ Kanun'un getireceği temel değişikliklerdendir. Kanun'un 5. maddesi, "sıfır atık sisteminin kurulması, uygulanması ve izlenmesiyle" ilgili de yükümlülük getirmektedir. Dolayısıyla, atık azaltımı, geri dönüşüm oranlarının artırılması ve atık enerjisi üretimini teşvik etmeye yönelik yerel hedefler koymak da yerel yönetimlerin sorumluluğundadır (m. 5/4).⁴⁶ Bu metin, İklim Kanunu'nun belediyelere yüklediği sorumlulukların felsefi ve teknik temelini özetlemektedir. Atık yönetimi artık sadece bir çöp toplama hizmeti değil, metan emisyonlarının kontrolü aracılığıyla doğrudan bir iklim azaltım (mitigasyon) stratejisidir. Belediyelerin döngüsel ekonomi modeline geçerek atığı bertaraf etmek yerine ekonomik bir kaynak olarak konumlandırması, yerel yönetimlerin iklim eylem planlarındaki en ölçülebilir başarı kriterlerinden biri olacaktır.

C. Belediye Enerji Yönetimi ve Yenilenebilir Enerji Uygulamaları Yönünden

Belediyeler; hizmet binaları, arıtma tesisleri, sokak aydınlatması, belediye iştirakleri ve toplu taşıma sistemleri üzerinden önemli bir enerji

⁴⁵ OECD, "Climate Change Mitigation: What Do We Do?", OECD, OECD Publishing, 17 Aralık 2008, <https://doi.org/10.1787/9789264059610-en>. e.t.04.05.2026.

⁴⁶ Göksoy Sevinçli, s. 134.

tüketicisidir. Bu nedenle enerji verimliliği yatırımları, yenilenebilir enerji projeleri ve belediye karbon ayak izinin azaltılması, yerel iklim politikasının çekirdek alanlarından biridir. Uygulamada yenilenebilir enerji kurumlarının finansmanı, izin süreçleri ve teknik kapasite; yerel yönetimlerin performansını doğrudan etkileyebilir.

Belediyeler; hizmet binaları, arıtma tesisleri, sokak aydınlatması, belediye iştirakleri ve toplu taşıma sistemleri üzerinden önemli bir enerji tüketicisi oldukları için enerji verimliliği yatırımları, yenilenebilir enerji projeleri ve karbon ayak izinin azaltılması yerel iklim politikasının çekirdek alanlarını oluşturmaktadır. Uygulama aşamasında yenilenebilir enerji kurumlarının finansmanı, karmaşık izin süreçleri ve teknik kapasite yetersizliği, yerel yönetimlerin bu alandaki performansını ve iklim hedeflerine ulaşma hızını doğrudan etkileyen temel belirleyicilerdir. 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, belediyelere çevre ve enerji konularında yetki verse de; yenilenebilir enerji tesisleri (GES, RES) için Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu’ndan lisans/izin alma süreçleri ve mülkiyet hukuku (mera vasfı, imar planı değişiklikleri) belediyelerin karşısına ciddi birer “bürokratik hukuki risk” olarak çıkmaktadır.

Enerji verimliliği veya atık yönetimi taahhütlerinin (İl/İlçe İklim Eylem Planları) yerine getirilmemesi, ileride yerel yönetimler için idarenin kusura dayalı hizmet kusuru” davalarına konu olabilir. Özellikle iklim değişikliğine bağlı afetlerde (sel, taşkın), altyapının iklim uyumlu hale getirilmemiş olması belediyenin tazminat sorumluluğunu doğurabilir. Enerji Performans Sözleşmeleri (EPS) gibi yenilikçi finansman modelleri, Türkiye’de henüz yeni bir hukuki zemin üzerindedir. Belediyelerin uzun vadeli borçlanmaları veya özel sektörle yapacakları kâr paylaşımı modelleri, Sayıştay denetimi ve Kamu İhale Kanunu açısından titizlikle kurgulanmalıdır; aksi halde “kamu zararı” iddiaları hukuki bir risk olarak belirmektedir. İklim Kanunu’nun vurguladığı “şeffaflık” ilkesi gereği, belediyelerin emisyon verilerini ve harcamalarını halka açık paylaşmaması, bilgi edinme hakkı ve katılım hakkı ihlali gerekçesiyle idari davalara konu edilebilir.

D. Su Yönetimi ve Kuraklık Riski Yönünden

Kuraklık ve su stresi, iklim değişikliğinin yerel ölçekte en ağır sonuçlarından biridir. Belediyeler açısından su kayıp-kaçak oranlarının düşürülmesi, yağmur suyu hasadı, gri su kullanımı, altyapı dayanıklılığı ve havza ölçeğiyle uyumlu su yönetimi; uyum politikalarının merkezinde yer alır.

Kanun'un 6. maddesi, "iklim değişikliğinin etkilerine karşı su kaynaklarının etkin yönetimini sağlamak üzere planlama araçları, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca hazırlanır ve uygulanır" hükmünü içermektedir (m. 6/4). Bu hüküm doğrultusunda, ilgili kamu kurum ve kuruluşları; hazırlayacakları havza yönetim planları, stratejik planlar, imar yönetmelikleri ve alt yapı projeleri aracılığıyla; su tasarrufu uygulamalarının hayata geçirilmesini, yağmur suyu hasadının yaygınlaştırılmasını, atık suyun arıtılması ve yeniden kullanılmasını ve su altyapısının iklim değişikliğinin etkilerine karşı güçlendirilmesini uygulamada birer yasal yükümlölük haline getirebilir. Bu tedbirler, kentsel su güvenliğinin sağlanmasında merkezi rol oynayacaktır. Kanun'un genel yaklaşımı ve özellikle iklim değişikliğine uyum faaliyetlerini düzenleyen 6. maddesi uyarınca, kentsel sürdürülebilirlik ve dirençlilik hedefleri doğrultusunda mekânsal planlama süreçlerine, iklim risk değerlendirmelerinin entegrasyonu açısından önem arz etmektedir.

6. maddenin üçüncü fıkrası, "İlgili kamu kurum ve kuruluşları ulusal ve yerel ölçekte iklim değişikliğine uyumla ilgili planlama araçları ile etkilenebilirlik ve risk analizlerini; hazırlamak, hazırlatmak, hazırlanan bu araçları ve analizleri yatırım ve planlama faaliyetlerinde göz önünde bulundurmak ve bunları uygulamakla yükümlüdür" hükmüyle bu entegrasyonun yasal temelini oluşturmaktadır. Kanunun tanımlar bölümünde yer alan planlama araçları tanımı da bu kapsamda, "kurum ve kuruluşlarca hazırlanan ve iklim değişikliği ile mücadeleye doğrudan ya da dolaylı olarak katkı sağlayan plan, program, strateji, eylem planı ve sair politika belgelerini" içermektedir.⁴⁷ Yerel yönetimler, iklim değişikliğinden kaynaklanan afet risklerini değerlendirmek, risk haritaları oluşturmak, erken uyarı sistemleri kurmak ve afet yönetim planlarını iklim senaryolarına göre güncellemekle yükümlü olabilir.

Kanun'un 6. maddesi, "İklim değişikliğine bağlı afetlerin neden olduğu kayıp ve zararların azaltılması amacıyla risk değerlendirme, izleme, bilgilendirme ve erken uyarı sistemleri; bütünleşik afet yönetimi esas alınarak geliştirilir" hükmüyle bu sorumluluğu desteklemektedir (m. 6/7).⁴⁸ Kanun metnindeki "hazırlanır ve uygulanır" ifadesi emredici bir hükümdür. Belediyelerin su kayıp-kaçaklarını azaltmaması veya yağmur suyu hasadı gibi sistemleri kurmaması, gelecekte yaşanacak bir su krizinde "idarenin pozitif yükümlölüğünü yerine getirmemesi" nedeniyle *hizmet kusuru* sayılabilir ve tazminat davalarına konu olabilir.

⁴⁷ 7552 Sayılı İklim Kanunu, T.C. Resmî Gazete (2025), m. 2/v.

⁴⁸ **Göksoy Sevinçli**, s.134.

Suyun “etkin yönetimi” için büyükşehir belediyeleri, su ve kanalizasyon idareleri (İSKİ, ASKİ vb.) ve Tarım ve Orman Bakanlığı (Su Yönetimi Genel Müdürlüğü) arasında çok katmanlı bir sorumluluk doğurur. Eşgüdüm eksikliği durumunda, yetki karmaşasından doğan hukuki boşluklar “sorumluluğun yayılması” riskini taşır. Su kaynaklarının etkin yönetimi hükmü, Anayasa’nın 56. maddesindeki (Sağlıklı çevrede yaşama hakkı) devletin ödevlerini somutlaştırır. Belediyelerin su stresini yönetememesi, temel bir insan hakkı olan “suya erişim hakkı” ihlali üzerinden Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yolunu açabilecektir.

E. Kentsel Altyapının ve Dönüşümün İklim Dayanıklı Hale Getirilmesi

Günümüzde küresel iklim krizinin kentsel alanlar üzerindeki baskısı artarken, şehirlerin bu dinamik süreç karşısında ayakta kalabilmesi, geleneksel mühendislik çözümlerinin ötesinde bütüncül bir yapısal ve mekânsal dönüşümü zorunlu kılmaktadır. İmar, su ve kanalizasyon, yağmur suyu uzaklaştırma, yol ve köprü altyapısı, kıyı alanlarının korunması gibi hizmetler; iklim riskleri karşısında yeniden değerlendirilmelidir.

Özellikle ani yağışlarda taşkın riski, altyapı sistemlerinin kapasite yetersizliği ve yaşanan altyapının kırılganlığı, belediyelerin uyum yatırımlarını önceliklendirmesini gerektirir. Bu bağlamda sayısallaştırma, sensör/izleme sistemleri ve erken uyarı altyapıları; uyum kapasitesini artıracak araçlardır. İklim Kanunu ve idare hukuku perspektifinden bu durum, belediyeler için “geleneksel belediyeçilikten iklim dirençli belediyeçiliğe” geçişin hukuki zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Geçmişte “mücbir sebep”⁴⁹ (beklenmedik doğa olayı) sayılan aşırı yağış ve taşkınlar, artık iklim projeksiyonları sayesinde “öngörülebilir” kabul edilmektedir. Dolayısıyla, sensör ve erken uyarı sistemlerini kurmayan veya altyapısını bu verilere göre güncelleyemeyen ve hazırlamayan bir belediye, yaşanacak bir afette “öngörülebilir riske karşı önlem almadığı” gerekçesiyle “ağır hizmet kusuru” ile tam yargı davalarıyla karşı karşıya kalabilecektir.

■ Mücbir sebebin aşağıdaki özelliklere sahip olduğundan bahsedilebilecek olup bu özelliklerin kümülatif bir şekilde bulunması gerekmektedir. Bir olayın mücbir sebep teşkil edebilmesi için zarar yol açan olayın idarenin faaliyetinden kaynaklanmaması gerekmektedir. Diğer

⁴⁹ Danıştay 12. Daire, 18.06.1975, E.1972/2721, K.1975/1343, (Nakleden: Kozanoğlu, G. Türk İdare Hukukunda Doğal Afetler Nedeniyle İdarenin Sorumluluğu)

bir ifade ile olayın, idarenin iradesi dışında olması gerekmektedir. (Dışsallık)

▪ Söz konusu olayın öngörülemez bir olay olması gerekmektedir. Buna karşılık daha önceden tahmin edilebilen olaylar mücbir sebep teşkil etmeyecektir. (Öngörülemezlik)

▪ Ayrıca söz konusu bu olayın karşı konulamaz bir olay olması gerekmektedir. Burada ancak çok ağır sonuçlara yol açan, olağanüstü şiddet ve yoğunlukta olan olaylar önlenemez niteliktedir. (Önlenemezlik).⁵⁰

Veri temelli yönetim anlayışı kapsamında sayısallaştırma ve izleme sistemlerinden elde edilen veriler, teknik birer araç olmanın ötesinde, olası hukuki ihtilaflarda belediyelerin “üzerine düşen dikkat ve özen yükümlülüğünü” yerine getirip getirmediğini belirleyen temel delil niteliği taşımaktadır. Özellikle kentsel altyapı ve kıyı alanlarının korunması amacıyla uygulanan yapı yasakları veya mülkiyet kısıtlamalarının doğurabileceği tazminat risklerine karşı, bu kararların İklim Kanunu’nun uyum düzenlemeleri ve bilimsel veri izleme sistemlerine dayandırılması; idarenin müdahalelerini “kamu yararı ve toplum güvenliği” temelinde meşrulaştırarak hukuki ispat sürecini güçlendirmektedir.

Kentsel dönüşüm olgusu; esasen kentlerin doğasından kaynaklanan bir gerçekliktir. Kentsel dönüşüm, tarihsel süreç içinde savaşlar, göçler, iklim şartları, afetler nedeniyle gerçekleştirilmiştir. Kentsel dönüşüm kavramının kapsamı da zamanla gelişmiştir ve günümüzde kentsel alanlarda binaların yanı sıra, fiziksel altyapıların ve diğer unsurların da dönüşümünü içermektedir. Kentsel dönüşüm süreçleri çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları olan çok disiplinli süreçler haline gelmiştir ve bu süreçler içinde yalnızca mimarlar ve inşaat mühendislerinin değil, şehir plancılarının, sosyologların, ekonomistlerin ve daha pek çok meslek disiplininin rol almasının önemli bir gereksinim olduğu görülmektedir.⁵¹

İklim Odaklı Kentsel Dönüşüm, yapıların sadece deprem gibi fiziksel afetlere karşı güçlendirilmesini değil, aynı zamanda iklim değişikliğinin etkilerine (aşırı sıcaklar, sel, kuraklık) karşı dirençli ve düşük karbonlu hale getirilmesini amaçlayan bütüncül bir modeldir.⁵²

⁵⁰ **Gözler, Kemal/Kaplan,** Gürsel, İdare Hukuku Dersleri, 26. baskı, Bursa 2024, s. 467.

⁵¹ Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı & İlbank. Kentsel dönüşüm çalıştay sonuç raporu: Şehir için gelecek. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2014). <https://csb.gov.tr/> e.t.01.02.2026.

⁵² 5393 sayılı Belediye Kanunu: Madde 73- (Değişik: 17/6/2010-5998/1 md.)

Türkiye’de bu süreç, 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile 2025 yılında yürürlüğe giren 7552 sayılı İklim Kanunu arasındaki entegrasyonla şekillenecektir. İklim odaklı dönüşüm, binaları birer koruma kalkanına dönüştürerek; yalıtım standartlarının yükseltilmesi, çatı tipi güneş panelleri ve merkezi enerji yönetimiyle karbon ayak izini azaltmayı, yeşil koridorlarla kentsel dirençliliği arttırmayı, inşaat atıklarının geri kazanımı ve gri su altyapılarının zorunlu kılınmasıyla da döngüsel ekonomiyi iklim hedeflerinin merkezine yerleştirmeyi amaçlayan bütüncül bir modeldir.

Yeşil altyapı sistemleri, kentsel alanlarda iklim değişikliğiyle mücadelede hem azaltım (mitigasyon) hem de uyum (adaptasyon) stratejilerini eş zamanlı olarak hayata geçiren bütüncül ve doğa temelli bir planlama aracıdır. Yeşil koridorlar, entegre park sistemleri, ağaçlandırma faaliyetleri ve geçirgen yüzey tasarımları; kentsel ısı adası etkisinin hafifletilmesi, etkin yağmur suyu yönetimi ve biyolojik çeşitliliğin restorasyonu gibi ekolojik açıdan çoklu faydalar (co-benefits) üretmektedir. Bu çevresel kazanımların yanı sıra süreç, iklim adaleti perspektifinden incelendiğinde; yeşil alanlara erişimde fırsat eşitliğinin sağlanması, sosyo-ekonomik açıdan kırılgan grupların çevresel risklere karşı korunması ve kentsel sağlık eşitsizliklerinin minimize edilmesi noktasında da kritik bir sosyo-mekânsal işleve sahiptir.

F. Stratejik Planlama, Denetim ve Kurumsal Kapasiteler Hakkında

7552 sayılı İklim Kanunu’nun yerel yönetimlere etkisi, yalnızca belirli eylemlerin yapılmasını değil; belediyelerin stratejik yönetim araçlarının iklim hedefleriyle uyumlu hale getirilmesini de gerektirir. Stratejik plan, performans programı ve yatırım programlarının iklim hedefleri ile uyumlu olması, iklim eylemlerinin kurumsal öncelik haline gelmesini sağlar. Bu bağlamda büyükşehir belediyelerinin ilçe belediyeleri

Belediye, belediye meclisi kararıyla; konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir. Bir alanın kentsel dönüşüm ve gelişim alanı olarak ilan edilebilmesi için yukarıda sayılan hususlardan birinin veya birkaçının gerçekleşmesi ve bu alanın belediye veya mücavir alan sınırları içerisinde bulunması şarttır. Ancak, kamunun mülkiyetinde veya kullanımında olan yerlerde kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı ilan edilebilmesi ve uygulama yapılabilmesi için ilgili belediyenin talebi ve Cumhurbaşkanınca bu yönde karar alınması şarttır. www.mevzuat.gov.tr. e.t.02.05.2026.

üzerinde koordinasyon ve denetim kapasitesi, yerel iklim politikalarının il ölçeğinde bütüncül uygulanması bakımından kritik bir işlev görebilir. Ayrıca belediyeler bünyesinde “İklim Değişikliği ve Sıfır Atık” benzeri birimlerin kurulmasını, uzman personel istihdamını ve veri yönetimi kapasitesinin geliştirilmesini; uygulamanın başarısı açısından zorunlu görülebilecek kurumsal adımlar olarak ifade etmek mümkündür.

İklim eylemlerinin retorik bir düzlemden operasyonel bir düzleme aktarılması, yerel yönetimlerin temel stratejik yönetim araçlarının iklim hedefleriyle uyumlu hale getirilmesini gerektirmektedir. Bu kapsamda, stratejik planlarda yer alan misyon ve vizyon tanımlarının “iklim dirençliliği” aksında yeniden kurgulanması, kurumsal önceliklerin bu yönde şekillenmesi açısından kritiktir. Özellikle “Yeşil Bütçeleme” uygulamaları aracılığıyla, performans programlarında iklim değişikliğiyle mücadeleye ayrılan finansal kaynakların netleştirilmesi ve kamu yatırımlarının “iklim riski analizi” süzgecinden geçirilmesi, mali disiplinin çevresel sürdürülebilirlik ilkeleriyle bütünleşmesini sağlayacaktır.

İklim politikalarının il ölçeğinde bütüncül ve etkin bir şekilde uygulanabilmesi, büyükşehir ve ilçe belediyeleri arasındaki dikey entegrasyonun güçlendirilmesine bağlıdır. Büyükşehir belediyelerinin, ilçe belediyeleri tarafından hazırlanan Yerel İklim Değişikliği Eylem Planları (YİDEP) üzerinde üstlendiği rehberlik ve denetim rolü, kaynak mükerreriyyetini önleme ve politika birliği sağlama noktasında stratejik bir öneme sahiptir. Bu süreçte, il genelinde ortak veri setlerinin oluşturulması, emisyon envanterlerinin paylaşılması ve metodolojik standartların belirlenmesi, yerel iklim yönetişiminin bilimsel ve rasyonel bir zeminde yürütülmesini mümkün kılacaktır.

İklim Kanunu’nun öngördüğü yükümlülüklerin yerine getirilmesi, belediyeler bünyesinde yalnızca idari bir değişiklik değil, derinlikli bir kurumsal kapasite inşasını zorunlu kılmaktadır. İklim Değişikliği ve Sıfır Atık müdürlükleri gibi ihtisas birimlerinin kurulması, kurumsal teknik hafızanın korunması ve sürekliliği açısından temel bir adımdır. Bu birimlerin çevre mühendisliğinin ötesinde; şehir plancıları, ekonomistler ve veri bilimcilerden oluşan multidisipliner bir kadro yapısıyla desteklenmesi, emisyon takibi ve raporlama gibi karmaşık veri yönetimi süreçlerinin etkinliğini artırarak uygulamanın başarısını garanti altına alacaktır.

Yerel yönetimlerin iklim dostu kentsel dönüşüm projelerini hayata geçirebilmeleri, uluslararası finansman mekanizmalarına erişim kapasiteleriyle doğrudan ilişkilidir. İklim Kanunu ile tam uyumlu ve bilimsel verilere dayalı olarak hazırlanan stratejik belgeler, Yeşil İklim

Fonu (GCF) veya Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) gibi kuruluşlar nezdinde belediyelerin kredibilitesini artıran stratejik birer teminat niteliği taşımaktadır. Bu kurumsal dönüşüm, belediyelerin geleneksel hizmet sağlayıcı rolünden sıyrılarak, uluslararası standartlarda “dirençli ve yaşanabilir kentlerin mimarı” konumuna yükselmesini sağlayacak temel eşiktir.

7552 sayılı İklim Kanunu çerçevesinde denetim mekanizması, geleneksel belediye denetiminden farklı olarak performans, veri doğruluğu ve plan uyumu odaklı yeni bir katman kazanmaktadır. Bu süreçte denetimi üç ana başlıkta ele almak mümkündür.

1. Yerel İdari Vesayet ve Koordinasyon Denetimi

Büyükşehir belediyeleri, ilçe belediyeleri üzerinde “yerel idari vesayet” benzeri bir koordinasyon ve denetim yetkisine sahiptir.⁵³

- **Plan Uyum:** İlçe belediyelerinin hazırlayacağı Yerel İklim Değişikliği Eylem Planları (YİDEP), büyükşehirin il ölçeğindeki bütüncül stratejisine uyumlu olmak zorundadır. Büyükşehir, bu planların uygulanmasını izleyerek kaynakların verimli kullanımını denetler.

- **Hiyerarşik Kontrol:** Büyükşehirler, alt kademe belediyeler arasında hizmet birliği ve iklim hedeflerine eşgüdümlü katılımı sağlamakla yükümlüdür.

Kanun, “izleme, raporlama ve doğrulama” (MRV) süreçlerini merkezi bir zorunluluk haline getirmiştir.

A. İklim Değişikliği Başkanlığı’nın Rolü

- 29 Ekim 2021 tarihinde kurulmuş olup 7552 sayılı İklim Kanunu ile Türkiye’nin 2053 net sıfır emisyon hedefi doğrultusunda en yetkili icraat ve koordinasyon merkezi haline getirilmiştir (İklim Kanunu, m. 4). Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’na bağlı olarak çalışan başkanlık, 2026 yılı itibarıyla pilot aşamasına geçen Emisyon Ticaret Sistemi’nin (ETS) yönetiminden sorumludur.

- Kanunun uygulanmasından sorumlu ana kurumdur.
- Emisyon izni, izleme, raporlama ve doğrulama süreçlerini yönetir.
- Ulusal iklim stratejilerini koordine eder, ETS’nin kurulmasını sağlar.
- Karbon piyasalarına ilişkin düzenlemeleri yapar.

⁵³ **Başkaya**, Ali, “Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri Arasındaki Yerel İdari Vesayet İlişkisi ve İmar Denetimi Örneği”, Terazi Hukuk Dergisi, C. 11, S. 120, 2016, s. 14.

- Karbon fiyatlandırması ve veri yönetiminde yetkilidir.

B. Karbon Piyasası Kurulu’nun Rolü

▪ Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı başkanlığında toplanmaktadır. Üyeleri arasında ilgili bakanlıkların (Enerji, Hazine, Sanayi, Ticaret vb.) bakan yardımcıları, EPDK Başkanı, SPK Başkanı ve İklim Değişikliği Başkanı yer almaktadır.

▪ Temel Görevleri: Türkiye’nin Emisyon Ticaret Sistemi (ETS) ve uluslararası karbon piyasalarına yönelik üst düzey politikaları belirlemek, ulusal tahsisat planlarını onaylamak ve emisyon azaltım hedefleri doğrultusunda stratejik kararlar almakla görevlidir. (İklim Kanunu, m. 7).

- ETS piyasası ile ilgili temel politika ve kararları belirler.
- Tahsisat planlarını onaylar, ücretsiz tahsisat oranlarını belirler.
- Piyasa kuralları ve işleyişine ilişkin kararlar alır ⁵⁴.

2. Teknik ve Veri Odaklı Denetim

▪ İklim Değişikliği Başkanlığı Denetimi: Belediyelerin emisyon envanterleri ve raporlamaları üzerindeki asıl denetim yetkisi İklim Değişikliği Başkanlığı’ndadır. Yanıltıcı beyanda bulunan veya veri sağlama yükümlülüğünü yerine getirmeyen kurumlara idari para cezaları öngörülmektedir (İklim Kanunu, 2021, m. 14).

▪ İl Koordinasyon Kurulları: Valilik bünyesinde kurulan İl İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulları, yerel düzeydeki uygulama süreçlerini takip ederek bir nevi yerel izleme mekanizması işlevi görür.

3. Mali Denetim ve Uygunluk Denetimi

▪ İklim hedefleri artık Sayıştay ve iç denetim mekanizmalarının da radarındadır.

▪ Yeşil Denetim: Belediye harcamalarının stratejik planlardaki iklim hedefleriyle örtüşüp örtüşmediği, performans denetiminin bir parçası haline gelmektedir.

▪ Yaptırım Mekanizması: Kanun’un 14. maddesi, belirlenen yükümlülöklere uymayan projeler ve kurumlar için ciddi mali yaptırımlar tanımlar; bu da denetimin caydırıcılık boyutunu güçlendirir.

İklim Kanunu’nun yerel yönetimlere yüklediği sorumlulukların hayata geçirilmesi, belediyeler bünyesinde kapsamlı bir kurumsal kapasite inşasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, “İklim Değişikliği ve Sıfır Atık” gibi müdürlüklerin ihdası, sadece idari bir gereklilik değil; yerel

⁵⁴ Saldıraner, s. 36.

iklim politikalarının sürdürülebilirliğini sağlayan bir “teknik hafıza” oluşturma adımıdır. Kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi süreci; çevre mühendisliğinin ötesinde şehir plancıları, ekonomistler ve veri analistlerinden oluşan multidisipliner bir uzman kadronun istihdamını, emisyon envanterlerinin dijitalizasyonunu ve yerel verilerin merkezi sistemlerle entegrasyonunu kapsamaktadır. Bu dönüşüm, belediyelerin iklim krizine karşı proaktif stratejiler geliştirme ve uygulama kabiliyetini doğrudan belirleyen temel unsurdur.

VI. FİNANSMAN AÇISINDAN KANUNUN BELEDİYE BÜTÇESİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

A. Kanunun Finansman Mantığı: Yeşil Taksonomi ve Finansal Araçlar

Kanun, yerel yönetimlerin iklim değişikliğiyle mücadele (azaltım ve uyum) kapasitesini artırmak için mali yükümlülükler ve fırsatlar getirir. Belediyelerin taksonomiye uygun projeleri, uluslararası kalkınma bankalarından ve ETS fonlarından destek alma konusunda öncelikli hale gelir.

Yerel iklim eylemlerinin uygulanabilirliği, büyük ölçüde finansman kapasitesine bağlıdır. İklim finansmanı; belediyelerin yatırım projelerini “bankalanabilir” hale getirmesini, proje döngüsü yönetimi ve raporlama kapasitesini geliştirmesini gerektirir. Yeşil tahvil, sürdürülebilir finansman araçları, kredi mekanizmaları ve hibeler; özellikle altyapı uyumu ve enerji dönüşümü yatırımları için önem taşır. Türkiye İklim Kanunu’nun finansman mantığı, ekonomik faaliyetleri çevresel etkilerine göre standart bir dille sınıflandıran Yeşil Taksonomi üzerine kuruludur. Bu yapı, sürdürülebilir yatırımların teşvik edilmesini ve “yeşile boyama” (greenwashing) riskinin önlenmesini amaçlar.

Kanun, yerel yönetimlerin iklim projeleri için ulusal ve uluslararası fonlara erişimini kolaylaştıracak mekanizmalar sunabilir. Kanun’un 8. maddesi, “finansal araçlara ilişkin esaslar” başlığı altında, “iklim finansmanı ve iklim değişikliğiyle mücadele teşviki kaynaklarının geliştirilmesi, kullanılması” ve “yeşil ve sürdürülebilir sermaye piyasası araçlarının, banka finansmanının ve diğer finansman araçlarının teşvik edilmesi” gibi unsurları içermektedir (m. 8/1). Yeşil tahviller, uluslararası kalkınma bankalarından krediler, hibe programları ve karbon piyasalarından elde edilecek gelirler, yerel yönetimlerin iklim eylemlerini finanse etmelerinde önemli rol oynayabilir (World Bank, 2025). Bu bağlamda, Küresel Çevre Fonu (GEF) veya Yeşil İklim Fonu (GCF) gibi uluslararası finansman mekanizmalarına erişimde yerel projelerin

önceliklendirilmesi önem taşıyacaktır. Kanun, yerel yönetim personelinin iklim değişikliği, iklim hukuku ve iklim finansmanı konularında eğitimini ve kapasite gelişimini teşvik edebilir. Kanun'un 8. maddesi, "kapasite geliştirme araçlarına ilişkin esaslar" başlığı altında, kamuoyu farkındalığının artırılması, eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesini ve yeşil iş gücünün yetiştirilmesi için çalışmalar yapılmasını hükme bağlamaktadır (m. 8/3).⁵⁵ İklim değişikliği politikalarının yerel yönetimlerin örgütsel ve finansal açıdan desteklenmesi ile gerçekleşeceğini ileri sürmektedir.⁵⁶ Çok düzeyli yönetim teorisi, alt düzeydeki aktörlere sorumluluk devredilirken bu sorumlulukların mali kaynaklarla desteklenmesi (mali yerelleşme) gerektiğini savunur. Ancak 7552 sayılı Kanun, belediyelere Yerel İklim Eylem Planları (YİDEP) hazırlama ve uygulama gibi maliyeti yüksek yapısal yükümlülükler yüklerken, bu görevlerin nasıl finanse edileceğine dair somut bir "Yerel İklim Finansmanı" modeli sunmamaktadır.

Mevcut durumda, Türkiye'deki belediyelerin büyük bir kısmı öz gelirlerinin yetersizliği ve merkezi idare paylarına olan aşırı bağımlılık nedeniyle kronik bütçe açıklarıyla karşı karşıyadır. Kanunun öngördüğü azaltım ve uyum yatırımları (örneğin akıllı ulaşım ağları, yenilenebilir enerji entegrasyonu, altyapı modernizasyonu) çok ciddi sermaye yoğun yatırımlardır. Ulusal Emisyon Ticaret Sistemi'nden (ETS) elde edilecek gelirlerin veya İklim Değişikliği Başkanlığı fonlarının yerel yönetimlere hangi oranda ve nasıl aktarılacağı muğlaktır. Dolayısıyla, yeşil tahvil veya uluslararası iklim fonlarına doğrudan erişim becerisi olmayan yerel idareler için kanunun getirdiği mali yükümlülükler, sürdürülemez bir finansal bütçe baskısı yaratma riski taşımaktadır. Uygulama başarısını sınırlayabilecek riskler arasında; vali koordinasyonu üzerinden merkezileşme tartışmaları, katılım mekanizmalarının asgari standartlara bağlanmaması, yerel yönetim gelirlerinde iklim yükümlülükleriyle paralel artış olmaması ve küçük belediyelerde veri/raporlama kapasitesinin yetersizliğini saymak mümkündür.

Kanunda özellikle yerel yönetimlere, iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında yerel iklim değişikliği eylem planlarının hazırlanması sürecinde belirgin görev ve sorumluluklar yüklenmiştir. Ancak bu yeni yükümlülüklerin öngörülmesine karşın, yerel yönetimlerin gelirlerinde herhangi bir artış veya yeni bir finansman kalemi için kurumsal bir zemin

⁵⁵ Göksoy Sevinçli, s. 135.

⁵⁶ Güler, s. 225.

oluşturulmamıştır.⁵⁷ Yerel iklim planlarının içeriği, metodolojisi, izleme göstergeleri, raporlama standartları ve kurumlar arası veri paylaşım usulleri bakımından ikincil düzenlemeler ve uygulama rehberleri belirleyici olacaktır. Bu rehberler; belediyeler arasında uygulama birliğini artırabilir, kapasitesi sınırlı belediyeler için standardizasyon sağlayabilir ve finansmana erişim süreçlerini kolaylaştırabilir.

B. Emisyon Ticaret Sistemi Gelirlerinin Belediyelere Etkisi

Emisyon ticaret sistemi (ETS) ve piyasa temelli mekanizmalar, iklim politikasının önemli bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte yerel yönetimler açısından temel tartışma; ETS gelirlerinin belediyelere doğrudan bir pay olarak mı yansıyacağı, yoksa merkezi idare tarafından program bazlı hibe/transfer mekanizmaları üzerinden mi kullanılacağıdır. Bu belirsizlik, belediyelerin orta-uzun vadeli yatırım planlamasında öngörülebilirlik sorununa neden olabilir ve ikincil düzenlemelerin önemini artırmaktadır.

Türkiye'nin 7552 sayılı İklim Kanunu ve TR ETS Yönetmelik Taslağı ile attığı adımlar, hem AB ile ticari entegrasyonun sürdürülmesi hem de 2053 net sıfır hedefinin hukuken ve kurumsal olarak desteklenmesi bakımından kritik bir eşik teşkil etmektedir. Sistemin çevresel bütünlüğü için, bilimsel temelli ve mutlak azaltım hedefleyen bir üst sınıra geçilmesi önerilmektedir. Elde edilecek gelirlerin genel bütçeye aktarılması yerine, doğrudan dekarbonizasyon projelerine aktarılması, sistemin çifte kazanç (double dividend) sağlamasına olanak tanıyacağı öngörülmektedir.⁵⁸

Kanunun iklim kriziyle mücadeleyi Emisyon Ticaret Sistemi (ETS) gibi piyasa temelli mekanizmalar üzerine inşa etmesi de bu uyum sağlama çalışmasının bir sonucudur ⁵⁹. “Kirleten öder” ilkesiyle çalışan ETS, emisyon izinlerinin satışından elde edilen gelirleri doğrudan iklim eylemlerinin finansmanına aktarmaktadır. Bu gelirlerin bir kısmının adil geçiş süreçleri ve yerel yönetim projeleri için kullanılması öngörülmektedir. Taksonomiyle uyumlu projelere yönelik yeşil tahviller, sürdürülebilirlik bağlantılı krediler ve ESG (Çevresel, Sosyal, Yönetişim) fonları gibi araçların kullanımı teşvik edilir. Bu sayede özellikle

⁵⁷ **Güler**, s. 242.

⁵⁸ **Hondur**, Ayşe, “Emisyon Ticaret Sistemi ve Türkiye: Emisyon Ticaret Sistemi Yönetmelik Taslağı Üzerine Değerlendirme”, Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi, C. 8, S 2, 2025, s. 85-108.

⁵⁹ **Köse**, s. 50.

uluslararası sermayenin Türkiye’deki yeşil dönüşüm projelerine çekilmesi hedeflenmektedir.

Emisyon Ticaret Sistemi (ETS) ve karbon fiyatlandırması sonucu elde edilecek kamusal fonların belediyelere aktarılmasında iki temel yaklaşım öne çıkmaktadır. İlk yaklaşım, yerel yönetimlerin mali özerkliğini korumak adına bu gelirlerin doğrudan pay olarak aktarılmasıdır. İkinci yaklaşım ise fonların doğrudan yeşil projelere ve iklim eylemlerine tahsis edilmesini içeren program bazlı destek modelidir. Sürecin başarısı ve toplumsal kabulü için yerel yönetimlerin bu finansal mekanizmaların tasarım aşamalarına aktif katılımı kritik önem taşımaktadır.

C. Uluslararası Finansmanın Sürece Etkisi

Uluslararası iklim fonlarına erişimde, yerel iklim eylem planlarının varlığı ve planların izleme-raporlama kapasitesi çoğu kez fiilî bir “ön koşul” işlevi görmektedir. Proje uygunluğu, ölçme-doğrulama (MRV), emisyon envanteri ve risk analizleri gibi bileşenler; finansman başvurularının kalitesini ve başarısını belirler. Bu nedenle YİEP/YİDEP hazırlama yükümlülüğü, yalnızca iç hukuka uyum değil; aynı zamanda uluslararası finansmana erişim stratejisi bakımından da kritik önemdedir.

Türkiye’nin iklim hedeflerine ulaşmasında Dış Fonlar ve Uluslararası Kaynaklar, yerel projelerin hayata geçirilmesi için kritik bir kaldıraç görevi görmektedir. Yeşil Taksonomi ile uyumlu hale gelen projeler; Dünya Bankası, EBRD (Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası) ve Yeşil İklim Fonu (GCF) gibi uluslararası kuruluşlardan düşük faizli ve uzun vadeli finansman sağlama imkanına kavuşmaktadır. Özellikle belediyelerin altyapı, atık yönetimi ve temiz enerji yatırımları için bu dış kaynaklar, ulusal bütçe kısıtlarını aşan bir finansal alan yaratmaktadır. Ayrıca, Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM) kapsamında elde edilecek uluslararası teknik destekler ve hibe programları, Türkiye’nin yeşil dönüşümünü küresel finans piyasalarıyla entegre ederek sürdürülebilir bir büyüme modelini desteklemektedir.

AB Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM), Avrupa Birliği’ne ihraç edilen demir-çelik, çimento, alüminyum ve gübre gibi yüksek karbon yoğunluklu ürünlerin emisyon bedellerinin gümrükte tahsil edilmesini öngören mali bir araçtır. Bu sistem, AB içindeki üreticileri korurken karbon kaçağını önlemeyi amaçlamakta ve Türkiye gibi stratejik ticaret ortaklarını üretim süreçlerini hızla karbonsuzlaştırmaya zorlamaktadır. Türkiye’nin İklim Kanunu ile hayata geçireceği Ulusal Emisyon Ticaret Sistemi (ETS), ihracatçıların karbon bedelini AB’ye

ödemek yerine yurt içinde ödemesine imkân tanıyarak bu kaynağın Türkiye’nin yeşil dönüşüm projelerinde kalmasını sağlamaktadır. Sonuç olarak SKDM, Türk sanayisi ve yerel yönetimler için sadece bir maliyet kalemi değil, Yeşil Taksonomi uyumlu yatırımlarla küresel rekabet gücünü artıracak köklü bir dönüşüm zorunluluğudur.⁶⁰

Dünya Bankası, GCF/GEF ve YİEP (Yeşil İklim Ekonomisi Programı) gibi uluslararası mekanizmalar, Türkiye’deki yeşil dönüşüm projeleri için artık sadece birer finans kaynağı değil, aynı zamanda sıkı birer “ön şart” belirleyici haline gelmiştir. Bu kuruluşlar, fon akışını başlatmak için projenin Türkiye’nin İklim Kanunu ve Yeşil Taksonomi kriterlerine tam uyumlu olmasını, emisyon azaltımının şeffaf bir şekilde ölçülmesini ve projenin sosyal/çevresel risk analizlerinin uluslararası standartlarda yapılmasını zorunlu tutmaktadır. Bu “ön şart” etkisi, yerel yönetimleri ve sanayicileri sadece fiziksel yatırım yapmaya değil, aynı zamanda veriye dayalı raporlama, kurumsal şeffaflık ve sürdürülebilir yönetim modellerini benimsemeye zorlayarak Türkiye’nin finansal ekosistemini küresel standartlara entegre etmektedir.

Uluslararası finans kuruluşları, projelerin “yeşile boyama” (greenwashing) riskinden arındırıldığını teyit etmek amacıyla yatırımların Türkiye Yeşil Taksonomisi teknik kriterlerine tam uyumunu bir ön şart olarak belirlemektedir. Bu kapsamda GCF ve Dünya Bankası gibi yapılar, iklim finansmanı sağlamak için emisyon azaltım verilerinin MRV (Ölçme, Raporlama ve Doğrulama) sistemine kayıtlı olmasını ve şeffaf bir şekilde izlenebilirliğini zorunlu kılmaktadır.

Benzer şekilde, Yeşil İklim Ekonomisi Programı (YİEP) çerçevesinde kurgulanan destekler, paydaşların sadece finansal

⁶⁰ Avrupa Birliği (AB) Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (CBAM/SKDM), ithal edilen belirli karbon yoğun ürünlerin üretim sürecindeki emisyon maliyetlerini AB içindeki üreticilerle eşitlemeyi amaçlayan bir sistemdir. Mekanizmanın uygulama süreci iki ana aşamaya ayrılmıştır: Avrupa Birliği, “Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (CBAM) Uygulama Esasları”, 2023, https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en.e.t.24.05.2026.

1. Uygulama Takvimi ve Aşamalar:

Geçiş Dönemi (1 Ekim 2023 - 31 Aralık 2025): Bu dönemde herhangi bir mali yükümlülük bulunmamaktadır. İthalatçılar sadece ürünlere gömülü karbon emisyonlarını (doğrudan ve bazı ürünler için dolaylı) raporlamakla yükümlüdür.

Asıl Uygulama Dönemi (1 Ocak 2026’dan itibaren): Mali yükümlülükler başlar. İthalatçıların emisyonlarını beyan etmeleri ve karşılık gelen miktarda “CBAM (Carbon Border Adjustment Mechanism) Sertifikası” satın almaları zorunlu hale gelir.

kapasitesini değil; karbon ayak izi yönetimi ve iklim risk analizleri gibi kurumsal yetkinliklerini de birer “finansal uygunluk” kriteri olarak değerlendirerek sektörel dönüşümü bu standartlar üzerinden şekillendirmektedir. Uluslararası finans kuruluşları (Dünya Bankası, GCF, GEF vb.) artık finansman kararlarında projelerin çevresel performansını sadece bir yan unsur olarak değil, temel bir “finansal ön şart” olarak konumlandırmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye İklim Kanunu ve Yeşil Taksonomi ile getirilen standartlar, dış fonlara erişimde birincil kriter haline gelmiştir.⁶¹

VII. Yönetişim Açısından İklim Kanunu ve Yerel Yönetimler

A. Yönetişimin İklim Kanunu Açısından Yerel Yönetimler Üzerindeki Etkisi

İklim değişikliğiyle mücadele; ulaşım alışkanlıklarından atık yönetimine kadar halkın günlük yaşamını kökten değiştirme potansiyeli olan kararlar gerektirir. Bu kararların halka danışılmadan (STK’lar, meslek odaları ve mahalle meclisleri dışlanarak) alınması, toplumsal direnç yaratma ve uygulama başarısını düşürme risklerini barındırmaktadır. İklim Kanunu bağlamında belediyeler artık sadece “çöp toplayan” değil, “ekolojik dönüşümü yöneten” birimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu devasa dönüşümün demokratik meşruiyetinin ise ancak;

- Karar alma sürecinde sivil toplum örgütlerinin uzmanlığından ve tecrübesinden yararlanmakla,
- Uygulama aşamasında halkın katılımını (örneğin; mahalle ölçekli iklim elçileri) sağlamakla daha ileri düzeyde olacağını söylemek mümkündür.

Sivil toplum kuruluşları (STK’lar), iklim politikalarının yerel düzeyde benimsenmesi ve uygulanması açısından farkındalık, savunuculuk, eğitim ve izleme işlevleri üstlenebilir. Belediyelerle kurulacak iş birlikleri, iklim planlarının hazırlanmasında veri toplama, ihtiyaç analizi ve paydaş katılımı süreçlerini güçlendirebilir.

STK’lar, iklim değişikliğiyle mücadelede hem karar alma süreçlerine katılım sağlamakla hem de toplumun farklı kesimlerini bilgilendirme, farkındalık oluşturma ve savunuculuk gibi alanlarda önemli

⁶¹ Dünya Bankası, “Türkiye Ülke İklim ve Kalkınma Raporu (CCDR)”, 2022, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37521>. e.t. 30.05.2026.

roller üstlenmektedir⁶². Buna karşın, Türkiye’deki İklim Kanunu hazırlıklarında olduğu gibi, merkezden yürütülen kanun yapım süreçlerine yönelik katılım eleştirileri, yerel düzeyde “sahiplenme” ve “uygulama motivasyonu” üzerinde dolaylı etkiler yaratabilir. Çünkü yerel iklim eylemlerinin başarılı olabilmesi için yalnızca hukuki zorunluluk değil, aynı zamanda yerel düzeyde sosyal meşruiyet ve paydaş desteği de gereklidir.

Alaca, “ tarafların yaşam ve üretim biçimini derinden etkileyen iklim yasasının ortaya çıkışında demokratik iç müzakere süreçlerinin ihmal edildiği ve Chantal Mouffe’un teorisinde ifade ettiği; düşmanca (antagonistik) bir yaklaşımla değil, agonistik (rekabetçi) demokrasiyle sürecin yürütülmesi gerektiğini savunmaktadır.”⁶³ Kanun teklifinde korumacılık, denetim, hesap verebilirlik, ihtiyatlılık, şeffaflık, katılımcılık, sosyal adalet ilkelerini gözetken ekolojik sınırları belirleyen düzenlemeler bulunmamaktadır. İhtiyatlılık ilkesi kapsamında durdurulması gerekecek kirletici bir tesisin, karbon ticareti kapsamında devamlılığı sağlanabilecek. Böyle bir düzende enerji gibi temel kamu hizmetlerinin üretildiği alanlarda kamu ve yargı denetimleri gevşetilerek, yurttaş denetimi sonlandırılarak hukuk devletinin sınırları yeniden çizilecektir.⁶⁴

Halkın yöneticileri seçebilmesi demokrasi açısından değerli olmakla birlikte artık kesinlikle tek başına yeterli değildir. Dolayısıyla halkın farklı yollarla yönetime katılması ve fikirlerini yansıtmaları ülkenin demokrasisinin gelişmesi ve halkın da kendisini yönetime yakın hissetmesinde anahtar rol oynamaktadır. Demokratik uygulamaların “beşiği” yerel yönetimlerdir. İklim kriziyle mücadelede sadece 5 yılda bir yapılan seçimler (temsili demokrasi), hızlı ve radikal dönüşümler için yeterli meşruiyeti sağlamayabilir. İklim Kanunu kapsamında belediyelerin hazırlayacağı eylem planları, bu katılımcı modelin hayata geçirileceği en somut alanlardır.⁶⁵ İklim gibi hayati bir meselede “tepeden inme” yöntemler yerine, yerel katılım mekanizmalarının (kent konseyleri, paydaş

⁶² **Kavut, Selahattin**, “İklim Değişikliğinin Türkiye’de Belediyelerin Kurumsal Yapıları Üzerindeki Etkileri”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 27, S. 48, 2025, s. 228.

⁶³ **Alaca, İsmet**, “7552 Sayılı Türkiye’nin İlk İklim Kanunu: Chantal Mouffe’un Agonistik Demokrasi Kuramı Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 86, 2025, s. 406, <https://doi.org/10.51290/dpusbe.1755824>. e.t. 02.06.2026.

⁶⁴ **Alaca**, s. 415.

⁶⁵ **Görücü, Veysel**, “Katılımı Etkileyen Faktörler ve Katılım Yolları”, *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 22, 2021, s. 157.

toplantıları vb.) devreye sokulması ile bu mekanizmaların bir meşruiyet aracı olarak kullanılmasının pratik açıdan önü açılmış olacaktır.

SONUÇ

7552 sayılı İklim Kanunu, belediyeleri iklim yönetişiminin “uygulama ayağı” olarak konumlandırmakta; azaltım ve uyum hedeflerini yerel hizmetlerle doğrudan ilişkilendirmektedir. Bununla birlikte Kanunun yerel düzeyde beklenen etkiyi doğurabilmesi; yerel iklim eylem planlarının diğer planlarla entegrasyonu, yeterli finansmana erişim, kurumsal kapasite, veri yönetimi ve katılım mekanizmalarının işlerliği gibi değişkenlere bağlıdır. Dolayısıyla 7552 sayılı Kanun’un başarısı, yalnızca normatif düzlemdeki düzenlemelerle değil; uygulama araçlarının güçlendirilmesiyle ve pratik faydanın arttırılmasıyla da ölçülebilecektir.

YİEP/YİDEP süreçlerinin ülke genelinde karşılaştırılabilir, denetlenebilir ve sürdürülebilir biçimde yürütülebilmesi için ulusal ölçekte standart bir rehber oluşturulmalıdır. Bu rehber; sera gazı/iklim etkisi envanterinin nasıl hazırlanacağına ilişkin envanter metodolojisini, yerel düzeyde gerçekçi ve ölçülebilir hedef belirleme yaklaşımını, uygulamanın takip edileceği izleme göstergelerini ve kamu yönetiminde hesap verebilirliği güçlendirecek raporlama formatını içermelidir. Böyle bir standardizasyon, belediyeler arası kıyaslanabilirliği artırırken, merkezi politika belgeleriyle uyumun ve izleme-değerlendirme mekanizmalarının güçlenmesini de sağlayacaktır.

Bu standardın sahada karşılık bulabilmesi için belediyelerde idari teşkilat bağlamında iklim birimlerinin kurulması ve bu birimlerin sadece proje bazlı değil, süreklilik anlayışıyla, kurumsal kapasiteyle ve anlayışla istikrarlı bir şekilde çalışması esas alınmalıdır. İklim birimlerinin etkinliği; uzman personel istihdamı, görev tanımlarının netleştirilmesi ve değişen mevzuat/teknik gerekliliklere uyum sağlayacak sürekli eğitim programları ile artırılmalıdır. Böylece YİEP/YİDEP hazırlama, uygulama, izleme ve raporlama döngüsü kişilere bağlı geçici bir pratik olmaktan çıkarak belediye organizasyonunun kalıcı bir parçası haline gelir.

Planların uygulanabilirliğini belirleyen en kritik unsur olan yeterli finansman kaynaklarına erişim için, belediyelerin proje geliştirme kabiliyetini yükselten proje hazırlama havuzları ve teknik destek mekanizmaları güçlendirilmelidir. Özellikle İLBANK ve benzeri kurumlar üzerinden sağlanabilecek teknik yardım, proje döngüsü yönetimi (fizibilite, maliyetlendirme, ihale hazırlığı, izleme) ve uygun finansman kaynaklarına yönlendirme destekleri kurumsallaştırılmalıdır. Bu yaklaşım, belediyelerin hem ulusal fonlara hem uluslararası iklim finansmanı araçlarına erişiminde kapasite bariyerlerini azaltarak YİEP/YİDEP

hedeflerinin yatırım programlarına dönüşmesini kolaylaştırır. Merkezi teşkilatın ayrıca yerel gelirleri arttırıcı şekilde düzenlemelerin yapılması da bu alandaki etkinlik ve verimlilik açısından önem arz etmektedir.

YİEP/YİDEP'in meşruiyeti, toplumsal sahiplenmesi ve uygulanabilirliği için kent konseyi, STK'lar ve üniversitelerin katılımına ilişkin süreçler "iyi niyetli davet" seviyesinde bırakılmamalı; asgari katılım standartları tanımlanarak ikincil düzenlemelerle teşvik edilmeli ve mümkün olduğunca kurumsallaştırılmalıdır. Bu kapsamda, katılımın hangi aşamalarda (envanter, hedef belirleme, eylem seti oluşturma, izleme-raporlama) nasıl gerçekleşeceği; toplantı sayısı, görüş alma yöntemleri, geri bildirimlerin kayıt altına alınması ve kamuoyuna açıklanması gibi ölçülebilir kriterlerin tanımlanması önem arz etmektedir. Bu durumun katılımın etkili olması ve sonuç doğurması açısından özellikle sürece güç katacağını da yine söylemek mümkündür. Ayrıca belediyeler arası öğrenmeyi ve dayanışmayı hızlandırmak ve kaynak israfını azaltmak amacıyla iyi uygulama ağı kurulmalıdır.

Bu ağ üzerinden veri üretimi, raporlama şablonları, izleme pratikleri, ihale ve uygulama deneyimleri paylaşılmalı; başarılı pilot projeler ölçeklenebilir hale getirilerek benzer belediyelerde çoğaltılması ve uygulanmasının da önü açılmalıdır. Böyle bir ağ, ulusal standart rehberin sahadaki güncellenme ihtiyacını da besleyerek sürekli iyileştirme döngüsü yaratır. Son olarak YİEP/YİDEP'in "raf dokümanı" olmaması için, stratejik plan ile yatırım programı uyumu zorunlu bir kontrol listesi yaklaşımıyla kurumsallaştırılmalı ve iklim hedefleri belediyenin performans yönetim sistemine entegre edilmelidir.

Bu çerçevede yerel yönetimlerin iklim eylemleri; stratejik amaç-hedeflere, performans göstergelerine, yıllık performans programına ve bütçe/yatırım kararlarına bağlanmalı; izleme sonuçları periyodik raporlama ile üst yönetime ve ilgili karar organlarına sunulularak yönetsel sahiplenme güçlendirilmelidir. 5393 sayılı Belediye Kanunu ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2025 yılında yürürlüğe giren 7552 sayılı İklim Kanunu'nun getirdiği yeni yasal yükümlülükler doğrultusunda revize edilmeli ve belediyelerin görev, yetki ve bütçe paylaşımları yeniden düzenlenmelidir. İklim Kanunu uyarınca yerel yönetimlere Yerel İklim Değişikliği Eylem Planları (YİDEP) hazırlama ve uygulama sorumluluğu yüklenmesine rağmen belediye mevzuatında doğrudan iklim odaklı bir yetkilendirme ve bütçe güvencesi bulunmaması, bu sorumluluğu işlevsiz bırakma riski taşımaktadır. Bu çerçevede gerekli finansman ile yetkinin sağlanması için gerekli yasal değişikliklerin mevzuat kapsamında yapılması da önem arz etmektedir.

Hukuki/kurumsal uygulamaların başarılabilmesi için ayrıca şu adımların atılması da önemli gerekliliktir.

- Rehberin normatif statüsü: Ulusal standart rehberinin; “rehber/tebliğ/ikincil düzenleme” gibi hangi araçla çıkarılacağı ve belediyeler açısından bağlayıcılık düzeyi netleştirilmelidir.

- Belediye içi kurumsallaştırma: Belediye meclisi/encümen/üst yönetim düzeyinde; iklim biriminin görev, yetki ve sorumluluklarını tanımlayan iç düzenleyici işlem (yönerge/yönetmelik/teşkilat şeması) oluşturulmalıdır.

- Katılım standardı dokümantasyonu: Katılım süreçlerinin kayıt altına alınması için “katılım raporu”, “paydaş görüş matrisi”, “geri bildirim değerlendirme formu” gibi belgeler standartlaştırılmalıdır. Uygulamada kullanılabilir hale getirilmelidir.

- Kontrol listesi mekanizması: Stratejik plan–performans programı–yatırım programı uyumunu denetleyen kontrol listesi, iç kontrol ve performans yönetimi süreçlerine bağlanmalıdır. (5018 sayılı kanuna uyumlu şekilde).

7552 sayılı İklim Kanunu’nun getirdiği yasal çerçevenin başarısı, Kanunun yerel yönetimlere sadece yeni ödevler yükleyen hiyerarşik bir vesayet aracı olarak mı kalacağı, yoksa yerel aktörleri finansal ve teknik açıdan güçlendiren çok düzeyli bir yönetim mekanizmasına mı dönüşeceği sorusunun cevabında gizlidir. Dolayısıyla Türkiye’nin 2053 net sıfır emisyon hedefine ulaşması, yerel özerkliği gözeten, asimetrik kapasite kısıtlarını gideren ve merkezi-yerel dengesini yeniden kuran bütüncül bir idari reformu zorunlu kılmaktadır. Türkiye’nin 2053 net sıfır emisyon hedefine yerel düzeyde ulaşılması, İklim Kanunu’nun yerel idareleri idari, teknik ve mali açıdan güçlendiren çok düzeyli bir yönetişime dayalı ekosistem inşa etmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Akılhoğlu**, Tekin, İnsan Hakları (Kavram – Kaynaklar ve Koruma Sistemleri), 3. Baskı, Ankara, 2019.
- Akyılmaz**, Bahtiyar/**Sezginer**, Murat/**Kaya**, Cemil, Türk İdare Hukuku, 19. baskı, Ankara 2025.
- Alaca**, İsmet, “7552 Sayılı Türkiye’nin İlk İklim Kanunu: Chantal Mouffe’un Agonistik Demokrasi Kuramı Bağlamında Bir Değerlendirme”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 86, 2025, s. 406.
- Başkaya**, Ali, “Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri Arasındaki Yerel İdari Vesayet İlişkisi ve İmar Denetimi Örneği”, Terazi Hukuk Dergisi, C. 11, S. 120, 2016, s.14-26.
- Betsill**, Michele/**Bulkeley**, Harriet, “Looking Back and Thinking Ahead: A Decade of Cities and Climate Change Research”, Local Environment, C. 12, S. 5, 2007, s. 447-56.
- Beydüz**, Büşra, “İklim Değişikliğinin Azaltılması: Devletlerin İnsan Hakları Çerçevesindeki Yükümlülükleri”, Çukurova Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, S. 8, 2025, s.45.
- Beyoğlu**, Cem Ümit, “Türk Hukukunda İklim Değişikliği ile Mücadele Politikalarının Çevre Hakkı Açısından Değerlendirilmesi”, Adalet Dergisi, S. 76, 2026, s.829.
- Çağlar**, İrem/**Arı**, İzzet/**Kıral**, Halis “İklim Risk Yönetimi: Yerel İklim Değişikliği Eylem Planları Üzerinden İnceleme”. Denetişim, S. 33, 2025, s. 197-12.
- Çağlayan**, Ramazan, İdare Hukuku Dersleri, 13. Baskı, Ankara, 2025.
- Davarcıoğlu**, Burhan/**Lelik**, Alpgiray “Küresel İklim Değişikliği ve Uyum Çalışmaları: Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, Mesleki Bilimler Dergisi, C. 6, S. 2, 2017, s.94-105.
- Demir**, Ebru, “7552 Sayılı İklim Kanunu’na Genel Bir Bakış: Amaç, İlkeler ve Uygulama Yöntemleri”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 21, S. 1, 2026, s.275-301.
- Ekinci**, Emre, “İklim Değişikliği ve Yerel Yönetimler: Kentsel Uyum ve Azaltım” Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. 11, S. 1, 2025, s. 15-36.
- Göksoy Sevinçli**, Berfin, “Türkiye’nin 7552 Sayılı İklim Kanunu: Kentler ile Yerel Yönetimlerin Rolü ve Sorumlulukları Üzerine Akademik Bir Değerlendirme”, Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, C. 8, S. 2, 2025, s.129.

-
- Görücü**, Veysel, “Katılımı Etkileyen Faktörler ve Katılım Yolları”, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, S. 22, 2021, s.157.
- Gözler**, Kemal/**Kaplan**, Gürsel, İdare Hukuku Dersleri, 26. baskı, Bursa 2024, s.467.
- Gözübüyük**, A. Şeref/**Tan**, Turgut, İdare Hukuku: Cilt I - Genel Esaslar, 2. Baskı, Ankara, 2001, s.145.
- Güler**, Erdal, “İklim Değişikliği Kanunları ve Türkiye’de İklim Değişikliği Kanunu’na Göre Yerel Yönetimler”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 16, S. 1, 2026, s.241.
- Gürçam**, Selçuk, “İklim Kriziyle Mücadele Mi, Sermaye İçin Piyasa Mekanizmaları Mı? Türkiye’nin İklim Değişikliği Kanunu Teklifi Üzerine Bir İnceleme”, Çevre İklim ve Sürdürülebilirlik, C. 26, S. 1, 2025, s.37-52.
- Gürsoy Haksevenler**, Hande/ **Çelik Onat**, G. Nur/**Akpınar**, Begüm/**Bedel**, Tuğba, “Yerel Yönetimler İçin Karbon Ayak İzinin Belirlenmesi: Ümraniye Belediyesi Örneği”, Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, C. 6, S. 2, 2020, s.319-333.
- Hondur**, Ayşe, “Emisyon Ticaret Sistemi ve Türkiye: Emisyon Ticaret Sistemi Yönetmelik Taslağı Üzerine Değerlendirme”, Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi, C. 8, S 2, 2025, s. 85-108.
- Kaboğlu**, İbrahim Ö./**Yancı Özalp**, Nihan, Çevre Hakkı, 4. Baskı, İstanbul, 2021, s.25.
- Karacan**, Gizem/**Gökçe**, Duygu, “Local Coping With Climate Change: Integrating Climate Action Plans and Spatial Plans”, Planarch - Design and Planning Research, C. 7, S. 2, 2023, s.181-190.
- Kavut**, **Selahattin**, “İklim Değişikliğinin Türkiye’de Belediyelerin Kurumsal Yapıları Üzerindeki Etkileri”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 27, S. 48, 2025, s. 251-265.
- Köse**, Muhammed, “Türkiye’de İklim Krizinin Yönetimi: 7552 Sayılı İklim Kanunu”, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 2, 2025, s.58: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982.
- Metz**, Bert, “The Legacy of the Kyoto Protocol: A View from the Policy World”, WIREs Climate Change, C. 4, S. 3, 2013, s. 151-59.

- Michaelowa, Axel / Shishlov, Igor / Brescia, Dario**, “Evolution of International Carbon Markets: Lessons for the Paris Agreement”, *WIREs Climate Change*, C. 10, S. 6, 2019, Art. e613, s. 1-14.
- OECD**, “Climate Change Mitigation: What Do We Do?”, OECD, OECD Publishing, 17 Aralık 2008, <https://doi.org/10.1787/9789264059610-en>. e.t.04.05.2026.
- Saldıraner, Gül**, "7552 Sayılı İklim Kanunu: Temel Düzenlemeler ve Uygulama Çerçevesi", *Satınalma Dergisi*, C. 13, S. 152, 2025, s.34-36.
- Tuğaç, Çiğdem/Mahdızadeh Dalır, Banafsheh**, “Kentlerde İklim Değişikliğiyle Mücadelede Kentsel Dönüşümün Rolü ve Türkiye İçin Yaklaşımlar”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 25, S. Özel, 2023, s. 21-42.
- Yılmaztürk, Aysun**, İklim Değişikliği ile Mücadele ve Uyumda Yerel Yönetimlerin Rolü: Türkiye’de Seçilmiş Büyükşehir Belediyeleri Örneği, 1. Baskı, Gaziantep 2023.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, “Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın Tarihçesi”, Eylül 2025, <https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012>. e.t. 30.04.2026
- Danıştay 12. Daire, 18.06.1975, E.1972/2721, K.1975/1343, (Nakleden: Kozanoğlu, G. Türk İdare Hukukunda Doğal Afetler Nedeniyle İdarenin Sorumluluğu)
- Dünya Bankası, “Türkiye Ülke İklim ve Kalkınma Raporu (CCDR)”, 2022, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37521>. e.t. 30.05.2026.
- İklim Değişikliği Başkanlığı, “İklim Değişikliği Başkanlığı”, T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2025, <https://iklim.gov.tr/hakkimizda-i-4>. e.t. 28.04.2026.
- İklim Kanunu, Kanun No. 7552, Kabul Tarihi: 02.07.2025, Resmî Gazete Tarihi: 09.07.2025, Sayı: 32951. www.resmigazete.gov.tr. e.t.02.05.2026.
- Paris Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Kanun No. 7335, Resmî Gazete, Sayı: 31621 (Mükerrer) (2021). <https://www.resmigazete.gov.tr/> e.t.02.03.2026.
- United Nations, “Mechanisms under the Kyoto Protocol”, 1992, 4, <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>. e.t.19.04.2026.

United Nations, “Mechanisms under the Kyoto Protocol”, 2025,
<https://unfccc.int/process/the-kyoto-protocol/mechanisms>. e.t.
19.04.2026.

TIBBİ MÜDAHALELERDE AYDINLATILMIŞ ONAM: ŞEKİL SERBESTİSİ, İSPAT YÜKÜ VE MATBU ONAM FORMLARI

Gülten Kaya Elmadağ*

Özet

Hekimin hastayı aydınlatma yükümlülüğü, tıbbi müdahaleye verilen rızanın hukuken geçerli olmasının temel koşullarından biridir. Bununla birlikte aydınlatılmış onam uyuşmazlıklarında sorun yalnızca rızanın bulunup bulunmadığının belirlenmesinden ibaret değildir. Aydınlatmanın hangi şekilde gerçekleştirilebileceği, yerine getirildiğinin kim tarafından ispatlanacağı ve uygulamada yaygın olarak kullanılan matbu onam formlarının ne ölçüde ispat gücüne sahip olduğu birbirinden ayrılması gereken sorun alanlarıdır. Bu çalışma, Türk hukukunda aydınlatmada şekil serbestisi ile ispat yükü arasındaki ilişkiyi ve matbu onam formlarının delil değerini mevzuat, doktrin ve Yargıtay içtihatları çerçevesinde incelemektedir. Çalışmada doktriner inceleme yöntemi ile özellikle 2021-2026 dönemindeki Yargıtay kararlarının birlikte değerlendirilmesine dayanan içtihat analizi benimsenmiştir. İnceleme sonucunda aydınlatmanın kural olarak yazılı şekle bağlı olmadığı, buna karşılık aydınlatma yükümlülüğünün gereği gibi yerine getirildiğini ispat yükünün hekim veya sağlık hizmeti sunucusu üzerinde bulunduğu görülmektedir. Yazılı şeklin bir geçerlilik koşulu olmadığı hâllerde matbu onam formunun varlığı da tek başına aydınlatmanın gereği gibi gerçekleştirildiğini kesin biçimde ortaya koymaz. Bununla birlikte bu tür formların ispat değeri kategorik olarak reddedilemez. Formun somut müdahaleye ve hastaya özgülenmesi, önemli risk ve alternatifleri içermesi, hastanın serbestçe karar verebileceği uygun bir zamanda düzenlenmesi ve hasta dosyasındaki diğer tıbbi kayıtlarla desteklenmesi ispat gücünü artırır. Bu çalışma, matbu onam formlarının ispat değerinin müdahaleye özgüllük, kişiselleştirme ve anlaşılabilirlik, zamanlama ve delil bütünlüğü ölçütleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Böylece aydınlatılmış onam, yalnızca imzalı bir belgenin varlığına indirgenmeyen, hasta özerkliğini koruyan, kişiselleştirilmiş ve sonradan ispatlanabilir bir karar verme süreci olarak ele alınmaktadır.

* Avukat; Sağlık Hukuku Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Adli Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye / Attorney at Law; Master's Student in Health Law, Ankara University Institute of Forensic Sciences, Ankara, Turkey. E-posta: gultennkaya@hotmail.com • ORCID: 0009-0009-0978-2858.

Anahtar Kelimeler: Tıbbi müdahale, aydınlatılmış onam, aydınlatma yükümlülüğü, ispat yükü, matbu onam formu.

INFORMED CONSENT IN MEDICAL INTERVENTIONS: FREEDOM OF FORM, BURDEN OF PROOF AND STANDARD CONSENT FORMS

Abstract

The physician's duty to inform the patient is a fundamental condition for the legal validity of consent to a medical intervention. Disputes concerning informed consent, however, cannot be reduced to whether the patient has signed a consent form. The manner of disclosure, the burden of proof, and the evidentiary value of standard consent forms are interrelated issues. This study examines the relationship between freedom of form in disclosure and the burden of proof under Turkish law, as well as the evidentiary function of standard consent forms, in light of legislation, scholarship, and judicial decisions, particularly Court of Cassation decisions from 2021 to 2026. The analysis shows that, although disclosure is generally not subject to a written-form requirement, the physician or healthcare provider bears the burden of proving that the duty to inform was duly performed. Accordingly, a signed standard form does not by itself establish valid informed consent, but such forms should not be treated as inherently devoid of evidentiary value. Their probative force increases when they are tailored to the specific intervention and patient, cover material risks and alternatives, are provided at a time that permits meaningful deliberation, and are supported by coherent medical records. The study proposes four criteria for assessing standard consent forms: intervention-specificity, personalization and comprehensibility, appropriate timing, and evidentiary coherence. On this basis, informed consent is conceptualized not as a formal signature requirement but as a personalized, decision-oriented, and provable process that protects patient autonomy.

Key Words: Medical intervention, informed consent, duty to inform, burden of proof, standard consent forms.

GİRİŞ

Tıbbi müdahale, kişinin beden ve ruh bütünlüğüne doğrudan temas etmesi nedeniyle yalnızca teknik bir sağlık hizmeti faaliyeti değil, aynı zamanda kişilik hakları ve bireysel özerklik alanına yönelik hukukten önem taşıyan bir müdahaledir. Bu nedenle tıbbi müdahalenin hukuka uygunluğu, kural olarak yalnızca tıp biliminin gereklerine uygun biçimde gerçekleştirilmesine değil, müdahaleye maruz kalacak kişinin özgür ve aydınlatılmış rızasına da bağlıdır. Aydınlatılmış onam, bu yönüyle kişinin kendi geleceğini belirleme hakkının ve hasta özerkliğinin sağlık hukuku alanındaki başlıca görünümlelerinden birini oluşturmaktadır.

Geçerli bir rızadan söz edilebilmesi için hastanın yalnızca tıbbi müdahaleye izin vermesi yeterli değildir. Hastanın müdahalenin mahiyeti, amacı, muhtemel sonuçları ve riskleri, alternatif tanı ve tedavi yöntemleri ile müdahalenin reddedilmesi hâlinde ortaya çıkabilecek sonuçlar konusunda karar vermesine imkân sağlayacak ölçüde bilgilendirilmiş olması gerekir. Bu nedenle aydınlatma, rızadan önce yerine getirilen salt biçimsel bir formalite değildir. Hastanın tıbbi kararın gerçek öznesi olmasını sağlayan bir bilgi ve karar verme sürecidir.

Uygulamadaki temel hukuki sorunlardan biri, aydınlatma yükümlülüğünün hangi şekilde yerine getirileceği ve sonradan nasıl ispatlanacağıdır. Türk hukukunda belirli müdahaleler bakımından öngörülen özel şekil hükümleri saklı kalmak üzere, aydınlatmanın yazılı şekilde yapılması genel bir geçerlilik koşulu değildir. Buna karşılık aydınlatma yükümlülüğünün gereği gibi yerine getirildiğini ispat yükünün hekim veya sağlık hizmeti sunucusu üzerinde bulunması, şekil serbestisi ile ispat güvenliği arasında özel bir ilişki doğurmaktadır.

Bu ilişki, sağlık kuruluşlarında yaygın olarak kullanılan matbu onam formlarının hukuki değerini özellikle önemli hâle getirmektedir. Standartlaştırılmış formlar kayıt düzeni ve ispat bakımından işlevsel olmakla birlikte, hastanın imzasını taşıyan her formun aydınlatma yükümlülüğünün eksiksiz biçimde yerine getirildiğini göstermesi mümkün değildir. Diğer taraftan bir belgenin matbu nitelikte olması da onu kendiliğinden değersiz veya geçersiz hâle getirmez. Bu nedenle formun somut müdahaleye ve hastaya özgülenip özgülenmediği, hangi risk ve alternatifleri içerdiği, ne zaman düzenlendiği ve diğer tıbbi kayıtlarla desteklenip desteklenmediği birlikte değerlendirilmelidir.

Bu çerçevede çalışmanın temel araştırma sorusu, aydınlatmanın kural olarak şekle bağlı olmadığı bir hukuk düzeninde, ispat yükünün

hekim veya sağlık hizmeti sunucusu üzerinde bulunmasının matbu onam formlarının ispat değerini nasıl etkilediğidir. Bu sorunun cevaplandırılması bakımından yalnızca onam formunun bulunup bulunmadığının araştırılması yeterli değildir. Çalışmada formun ispat değeri, özgüllük, kişiselleştirme ve anlaşılabilirlik, zamanlama ve delil bütünlüğü olmak üzere dört ölçüt üzerinden değerlendirilmektedir.

Çalışmada doktriner inceleme yöntemi ile içtihat analizi birlikte kullanılmaktadır. Öncelikle tıbbi müdahalenin hukuka uygunluğu ve aydınlatılmış onamın hukuki temelleri ortaya konulmakta, ardından aydınlatmanın kapsamı ve şekli ile ispat yükü arasındaki ilişki incelenmektedir. Çalışmanın ağırlık merkezini ise matbu onam formlarının delil değeri oluşturmaktadır. Mevzuat ve doktrin yanında özellikle son dönem Yargıtay kararları değerlendirilerek, aydınlatılmış onamı ne salt imzalı forma indirgeyen ne de standart formların ispat fonksiyonunu bütünüyle reddeden bir değerlendirme çerçevesi ortaya konulması amaçlanmaktadır.

I. TIBBİ MÜDAHALELERDE HUKUKA UYGUNLUK VE AYDINLATILMIŞ ONAMIN HUKUKİ TEMELİ

Tıbbi müdahale kavramı, yalnızca hastalığın tedavisine yönelik cerrahi veya invaziv girişimleri değil, hastalığın önlenmesi, teşhisi, tedavisi, rehabilitasyonu ve bunlarla bağlantılı diğer tıbbi işlemleri de kapsayan üst bir kavramdır. Hasta Hakları Yönetmeliği'nin 4. maddesinde tıbbi müdahale, tıp mesleğini icraya yetkili kişiler tarafından sağlığı koruma, hastalıkların teşhis ve tedavisi amacıyla, mesleki yükümlölükler ve standartlara uygun biçimde gerçekleştirilen fizikî ve ruhî girişimler olarak tanımlanmaktadır. Güncel öğretilerde de kavram, insan üzerinde tıp biliminin uygulanmasıyla bağlantılı koruyucu, teşhis edici, tedavi edici ve rehabilite edici işlemleri kapsayacak genişlikte ele alınmaktadır. Bu geniş çerçeve, aydınlatılmış onamın yalnızca ameliyatlara özgü bir mesele olmadığını, kişinin beden veya ruh bütünlüğüne yönelen her tıbbi müdahalede hukuka uygunluk denetiminin bir parçası olduğunu göstermektedir.¹

Türk hukukunda bu denetimin anayasal başlangıç noktası Anayasa'nın 17. maddesidir. Hüküm, kişinin maddi ve manevi varlığını

¹ Hasta Hakları Yönetmeliği, RG. 01.08.1998, S. 23420, m. 4; **Hakeri**, Hakan, Tıp Hukuku (2 Cilt), 28. Baskı, Ankara 2026, C. I, s. 172 vd.; **Yücel**, Özge, Medeni Hukuk Bakış Açısıyla Tıbbi Müdahalenin Hukuka Uygunluğunun Koşulları, (Editörler: **Yücel**, Özge/**Sert**, Gürkan), Sağlık ve Tıp Hukukunda Sorumluluk ve İnsan Hakları, 3. Baskı, Ankara 2023, s. 293 vd.

koruma ve geliştirme hakkını güvence altına almakta ve tıbbi zorunluluklar ile kanunda yazılı hâller dışında vücut bütünlüğüne dokunulamayacağını öngörmektedir. Türk Medeni Kanunu’nun 23 ve 24. maddeleri de kişinin bedensel bütünlüğünü kişilik hakkının koruma alanına dâhil etmektedir. Kanun, kişilik hakkına yönelik müdahaleyi, rıza veya kanunda öngörülen başka bir hukuka uygunluk sebebi bulunmadıkça hukuka aykırı kabul etmektedir. Biyotıp Sözleşmesi’nin 5. maddesi ise sağlık alanındaki bir müdahaleyi, ilgilinin özgürce ve bilgilendirilmiş biçimde vereceği muvafakate bağlamaktadır. Bu düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde, hastanın kendi bedeni hakkında karar verme yetkisinin yalnızca dış müdahalelere karşı korunmayı değil, tıbbi karar sürecine bilgi sahibi ve özgür bir özne olarak katılmayı da içerdiği görülmektedir.²

Bu nedenle tıbbi müdahalenin hukuka uygunluğu, yalnızca müdahalenin tıp biliminin gereklerine uygun biçimde gerçekleştirilmesinden ibaret değildir. Öğretide, müdahalenin yetkili sağlık meslek mensubu tarafından yapılması, tıbben gerekli veya endike olması, bilimsel ve mesleki standartlara uygun biçimde icra edilmesi ve kural olarak hastanın geçerli aydınlatılmış onamına dayanması hukuka uygunluğun temel unsurları arasında sayılmaktadır. Bu unsurlar birbirinin alternatifi değildir. Müdahalenin teknik bakımdan doğru gerçekleştirilmesi, hastanın özerk kararının hukuken geçerli biçimde oluşmasını gereksiz hâle getirmez. Aynı şekilde hastanın salt rıza beyanı da tıbbi standartlara aykırı bir müdahaleyi hukuka uygun hâle getirmez.³

Rıza unsuru bakımından belirleyici olan, hastanın herhangi bir irade açıklamasında bulunması değil, bu iradenin yeterli bilgiye dayanmasıdır. Biyotıp Sözleşmesi’nin 5. maddesinde kişinin müdahalenin amacı, niteliği, sonuçları ve tehlikeleri hakkında önceden uygun biçimde bilgilendirilmesi ve muvafakatini her zaman serbestçe geri alabilmesi öngörülmüştür. Hasta Hakları Yönetmeliği de rızanın geçerliliğini hastanın anlayabileceği biçimde bilgilendirilmesine bağlamaktadır. Güncel doktrinde bu yapı, hasta özerkliğinin ve kendi geleceğini belirleme hakkının somut güvencesi olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla

² Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, RG. 09.11.1982, S. 17863 mükerrer, m. 17; Türk Medeni Kanunu, Kanun No. 4721, RG. 08.12.2001, S. 24607, m. 23-24; Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi, RG. 09.12.2003, S. 25311, m. 5.

³ **Hakeri**, Tıp Hukuku, C. I, s. 323 vd.; **Yücel**, s. 293-318; **Bozdağ Ataoğlu**, Sinem, “Hekimin Hastayı Aydınlatma Yükümlülüğünün İstisnaları”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 67, 2026, s. 658.

aydınlatma, rızadan bağımsız bir formalite değildir. Rızanın hukuken değer taşımasını sağlayan, ondan önce gelen ve hastanın gerçek bir tercih oluşturmaya hizmet eden karar sürecidir.⁴

Aydınlatılmış onamın bu işlevi, tıbbi uygulama kusuru ile aydınlatma kusurunun birbirinden ayrılması gerektiğini de ortaya koymaktadır. Bir müdahale endikasyon bakımından gerekli ve tıbbi standartlara uygun şekilde gerçekleştirilmiş olsa dahi, hastanın müdahalenin somut riskleri konusunda gereği gibi aydınlatılmaması hâlinde hukuka uygunluk ayrıca değerlendirilmelidir. Nitekim Yargıtay 3. Hukuk Dairesi, 28.11.2024 tarihli kararında tiroidektomi ameliyatının endikasyonunun ve uygulanışının tıbben doğru, ortaya çıkan sonucun ise komplikasyon niteliğinde olduğunu belirlemiştir. Buna rağmen dosyadaki cerrahi onam formunun somut komplikasyonu içermemesi ve standartlara uygun aydınlatılmış onamın kanıtlanamaması nedeniyle aydınlatma yükümlülüğünün yerine getirilmediğini kabul etmiştir. Bu yaklaşım, hastanın özerkliğine ilişkin korumanın tıbbi tekniğe uygunluk denetiminden bağımsız bir hukuki değer taşıdığını göstermektedir.⁵

Bununla birlikte rıza ve aydınlatma koşulu mutlak değildir. Acil müdahale zorunluluğu, hastanın iradesinin alınamadığı ve gecikmenin yaşamı veya hayati bir organı tehlikeye düşüreceği hâller ile kanunun üstün özel veya kamusal yarar nedeniyle müdahaleye izin verdiği durumlarda rıza koşulu istisnaya uğrayabilir. Ne var ki bu istisnalar, beden bütünlüğü ve özerklik hakkına müdahale oluşturduklarından dar yorumlanmalı ve somut olayın zorunluluklarıyla sınırlı tutulmalıdır. Bu çalışmada istisnalar ayrıca ele alınacak olmakla birlikte, temel kuralın hastanın serbest ve aydınlatılmış iradesine öncelik verilmesi olduğu gözden kaçırılmamalıdır.⁶

Sonuç olarak bu çalışmanın devamında esas alınacak hukuki çerçeve iki tamamlayıcı eksene dayanmaktadır: tıbbi müdahalenin bilimsel ve mesleki standartlara uygunluğu ile hastanın özerk kararının hukuken

⁴ Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi, m. 5; Hasta Hakları Yönetmeliği, m. 24; **Yücel**, s. 297-308; **Bozdağ Ataoğlu**, s. 660-661.

⁵ Y. 3. HD, 28.11.2024, E. 2023/5637, K. 2024/3954 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026). Kararda, müdahalenin tıbben doğru ve sonucun komplikasyon niteliğinde olmasına rağmen, cerrahi onam formunun somut riskleri içermemesi ve aydınlatmanın ispatlanamaması nedeniyle aydınlatma yükümlülüğünün yerine getirilmediği kabul edilmiştir.

⁶ Hasta Hakları Yönetmeliği, m. 24; Türk Medeni Kanunu, m. 24/2; **Bozdağ Ataoğlu**, s. 657-690.

korunması. Aydınlatılmış onam, ikinci eksenin merkezinde yer almaktadır. Bu nedenle uyuşmazlık, yalnızca hastanın “rıza gösterip göstermediği” sorusuyla çözülemez. Hangi bilgilerin verildiği, bu bilgilerin hastanın somut durumuna ne ölçüde uyarlandığı, aydınlatmanın ne zaman ve hangi şekilde yapıldığı ve sonradan hangi delillerle ortaya konulabildiği birlikte değerlendirilmelidir. Özellikle aydınlatmanın kural olarak belirli bir şekle bağlı olmaması ile aydınlatma yükümlülüğünün yerine getirildiğine ilişkin ispat sorununun aynı dosyada kesişmesi, şekil serbestisi, ispat yükü ve matbu onam formları arasındaki ilişkiyi bu çalışmanın merkezine taşımaktadır.

II. HEKİMİN AYDINLATMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

A. Aydınlatılmış Onamın Kavramsal ve Hukuki İşlevi

Aydınlatılmış onam, hastanın önceden belirlenmiş bir metni imzalamasından ibaret tek aşamalı bir işlem değildir. Hukuki bakımdan belirleyici olan, hastanın müdahalenin mahiyeti ve sonuçları hakkında karar verebilecek ölçüde bilgilendirilmesi, bu bilgiyi değerlendirebilmesi ve iradesini baskı altında kalmaksızın açıklayabilmesidir. Bu nedenle aydınlatma ile rıza birbirini tamamlayan, ancak birbirinden ayrılması gereken iki unsurdur: aydınlatma kararın bilgi temelini, rıza ise bu bilgi temelinde oluşan iradenin dışı vurumunu oluşturur.⁷

Hasta özerkliği bakımından bu ayrım önemlidir. Hastanın yalnızca “işleme izin vermesi” geçerli onam için yeterli sayılamaz. Hangi müdahaleye, hangi temel riskleri ve alternatifleri bilerek izin verdiğinin anlaşılabilir olması gerekir. Biyotıp Sözleşmesi’nin 5. maddesi ile Hasta Hakları Yönetmeliği’nin rıza ve bilgilendirmeye ilişkin hükümleri de rızanın önceden ve uygun bilgilendirmeye dayanmasını esas almaktadır.⁸

Aydınlatma yükümlülüğünün ihlali, tıbbi uygulamanın teknik bakımdan kusurlu olup olmadığı sorusundan ayrı bir hukuki denetim alanıdır. Nitekim güncel Yargıtay uygulamasında müdahalenin tıp biliminin gereklerine uygun yürütülmüş olması, aydınlatılmış onam

⁷ **Gülen Kurt**, Munise, “Tıbbi Müdahalelerde Aydınlatılmış Onam”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 146, 2020, s. 187 vd.; **Günler**, Zeynep, İnsan Hakları Açısından Aydınlatılmış Onam, 1. Baskı, Ankara 2021, s. 58-59; **Öz**, Ahmet Kerem, “Tıbbi Müdahalelerde Bilgilendirilmiş Rızanın Yargıtay ve Danıştay Kararları Işığında İncelenmesi”, İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 2, S. 4, 2022, s. 204-206.

⁸ Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi, m. 5; Hasta Hakları Yönetmeliği, RG. 01.08.1998, S. 23420, m. 4, 18.

eksikliğini kendiliğinden ortadan kaldırmamaktadır. 2026 tarihli bir kararda da tedavi işlemlerinde tıbbi hata bulunmamasına rağmen, yapılan işleme ilişkin onam belgelerinin yetersiz olması ve sözlü aydınlatmanın ispatlanamaması tazminat sorumluluğu bakımından belirleyici kabul edilmiştir.⁹

B. Aydınlatmanın İçeriği ve Kapsamı

Aydınlatmanın içeriği, soyut ve her hasta için değişmez bir bilgi listesi olarak ele alınamaz. Hasta Hakları Yönetmeliği'nin 15. maddesi, hastalığın muhtemel sebepleri ve seyri, müdahalenin kim tarafından, nerede ve nasıl yapılacağı, alternatif tanı ve tedavi seçenekleri, muhtemel komplikasyonlar, reddin sonuçları, kullanılacak ilaçların önemli özellikleri ve gerekli yaşam tarzı önerileri gibi asgari başlıkları göstermektedir. Yönetmeliğin 18. maddesi ise bilginin sade, tereddüde yer vermeyen ve hastanın sosyal ve kültürel düzeyine uygun biçimde verilmesini istemektedir.¹⁰

Bu düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde aydınlatmanın kapsamı için iki aşamalı bir ölçüt benimsenebilir. İlk aşama, mevzuatta gösterilen asgari bilgi alanlarının karşılanmasıdır. İkinci aşama ise bu bilgilerin somut hastanın yaşı, eğitim düzeyi, sağlık durumu, uygulanacak müdahalenin ağırlığı ve risk profili dikkate alınarak kişiselleştirilmesidir. Böylece mevzuattaki katalog, aydınlatmanın nihai sınırı değil, kişiselleştirmenin başladığı asgari eşik niteliği taşır.¹¹

Risk aydınlatması bakımından yalnızca komplikasyonun istatistiksel sıklığına bakılması yeterli değildir. Gerçekleşme ihtimali düşük olmakla birlikte ortaya çıktığında hastanın yaşamı, beden bütünlüğü veya temel fonksiyonları üzerinde ağır sonuç doğurabilecek riskler de karar verme iradesini etkileyebilecek nitelikteyse açıklanmalıdır. Buna karşılık tıbben öngörülemeyen veya müdahaleyle anlamlı bağlantısı bulunmayan ihtimallerin sınırsız biçimde sıralanması, aydınlatmayı işlevsizleştirebilir.

⁹ Y. 3. HD, 20.05.2026, E. 2026/87, K. 2026/3186 (UYAP Mevzuat Bilgi Sistemi üzerinden yayımlanan karar metni, e.t. 29.09.2026). Kararda, tıbbi hata saptanmamasına rağmen işleme ilişkin onam belgelerinin yetersizliği ve sözlü aydınlatmanın ispatlanamaması nedeniyle tazminat hükmü onanmıştır.

¹⁰ Hasta Hakları Yönetmeliği, m. 15, 18; **Öz**, s. 206-208.

¹¹ **Öz**, s. 205-208; **Ercan**, Cannur, “Prenatal Tanı Yöntemleri Hakkında Hekimin Aydınlatma Yükümlülüğü”, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 14, S. 1, 2024, s. 769-805.

Ölçüt, hastanın somut müdahale hakkında makul ve bilinçli bir tercih yapabilmesi için karar açısından önem taşıyan bilgilerin aktarılmasıdır.¹²

Aydınlatmanın anlaşılabilirliği de kapsamın ayrılmaz parçasıdır. Nitekim hekimlerle yapılan 2022 tarihli bir saha çalışmasında katılımcıların büyük çoğunluğu tanı, komplikasyonlar, girişimin yararları ve işlemin yapılmamasının sonuçlarının onam formunda bulunması gerektiğini belirtmiştir. Buna karşılık başarı olasılığı gibi bazı önemli başlıklarda daha düşük oranlar gözlenmiştir. Bu bulgular, standart form kullanımının içerik ve iletişim kalitesini kendiliğinden güvence altına almadığını göstermektedir. Hukuki yeterlilik için formun yanında gerçek bir bilgilendirme süreci de gereklidir.¹³

C. Aydınlatma Yükümlülüğünün Türleri ve Fonksiyonel Ayırım

Öğretide aydınlatma yükümlülüğü çoğunlukla teşhis, tedavi veya güvenlik, risk ve karar (otonomi) aydınlatması şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu ayırım, farklı yükümlülüklerin birbirinden tamamen bağımsız olduğu anlamına gelmez. Daha çok hangi bilginin hangi hukuki işleve hizmet ettiğini görünür kılan analitik bir sınıflandırmadır. Teşhis aydınlatması hastanın mevcut sağlık durumunu ve tanının kesinlik derecesini anlamasını, tedavi veya güvenlik aydınlatması tedavi sürecine uygun davranmasını, risk aydınlatması müdahalenin muhtemel olumsuz sonuçlarını tartmasını, karar aydınlatması ise bütün bu bilgileri birlikte değerlendirerek müdahaleyi kabul veya reddetmesini sağlar.¹⁴

Bu nedenle somut uyuşmazlıkta yalnızca belirli bir “*aydınlatma türünün*” adının formda yer alıp almadığına değil, hastanın kararını etkileyebilecek bilgilerin bütün olarak aktarılıp aktarılmadığına bakılmalıdır. Özellikle alternatif tanı ve tedavi yöntemlerinin, bu seçeneklerin yarar ve risklerinin ve tedavinin reddi hâlinde ortaya çıkabilecek sonuçların açıklanması, hastanın gerçek anlamda seçenekler arasında tercih yapabilmesinin ön koşuludur. Güncel içtihat da

¹² Y. 13. HD, 12.12.2019, E. 2016/23372, K. 2019/12469 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026); **Öz**, s. 205-206.

¹³ **Alkan**, Oluş Gizem/**Sert**, Gürkan, “Hekimlerin Tıbbi Müdahale Öncesinde Hastalardan Alınan Aydınlatılmış Onam Bilinci ve Uygulamaları”, Türkiye Biyoetik Dergisi, C. 9, S. 4, 2022, s. 146-154.

¹⁴ **Gülen Kurt**, s. 187 vd.; **Öz**, s. 204-208.

aydınlatmanın kapsamını bu karar verme fonksiyonu üzerinden değerlendirmektedir.¹⁵

D. Aydınlatmada Şekil Serbestisi ve Zamanlama

Aydınlatmanın şekli ile rıza açıklamasının şekli birbirine karıştırılmamalıdır. 1219 sayılı Kanun'un 70. maddesi büyük cerrahi ameliyatlarda bakımından yazılı muvafakati ararken, aydınlatmanın genel olarak yazılı yapılmasını zorunlu kılan bir düzenleme bulunmamaktadır. Hasta Hakları Yönetmeliği'nin 18. maddesinde bilgilendirmenin sağlık meslek mensubu tarafından sözlü olarak yapılacağı açıkça belirtilmiştir. Bu sebeple yazılı belge, kural olarak aydınlatmanın geçerlilik şartı değil, ispatını kolaylaştıran bir araçtır.¹⁶

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ile 3. Hukuk Dairesinin güncel kararları da bu ayrımı benimsemektedir. 24.02.2025 tarihli kararda, aydınlatmanın sözlü veya yazılı biçimde gerçekleştirilebileceği ve yükümlülüğün yerine getirildiğinin hekim veya sağlık kuruluşu tarafından her türlü delille ispatlanabileceği belirtilmiştir. Aynı kararda hasta dosyasındaki “*tarama testi anlatıldı*” kaydı, somut olayın diğer özellikleriyle birlikte değerlendirilmesi gereken bir delil olarak kabul edilmiştir.¹⁷

Şekil serbestisi zamanlama yönünden bir serbesti anlamına gelmez. Hasta Hakları Yönetmeliği'nin güncel 18. maddesi, acil durumlar dışında bilgilendirmenin hastaya “*makul süre*” tanınarak yapılmasını öngörmektedir. Buradaki amaç, hastanın bilgiyi yalnızca duyması değildir. Hastanın sorularını yöneltebilmesi, alternatifleri değerlendirebilmesi ve gerektiğinde ikinci görüş alabilmesi için gerçek bir karar alanına sahip olması gerekir. Dolayısıyla müdahaleden hemen önce, fiilen karar verme imkânını ortadan kaldıracak koşullarda alınan imzanın varlığı, zamanında yapılmış aydınlatmanın yerine geçmez.¹⁸

¹⁵ Y. 11. HD, 28.11.2019, E. 2018/1849, K. 2019/7606 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026); **Öz**, s. 206-208.

¹⁶ Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun, Kanun No. 1219, RG. 14.04.1928, S. 863, m. 70; Hasta Hakları Yönetmeliği, m. 18; **Öz**, s. 210-211.

¹⁷ Y. HGK, 22.03.2022, E. 2020/592, K. 2022/356 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026); Y. 3. HD, 24.02.2025, E. 2024/1911, K. 2025/1047 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026).

¹⁸ Hasta Hakları Yönetmeliği, m. 18: “*Acil durumlar dışında, bilgilendirme hastaya makul süre tanınarak yapılır.*” Ayrıca bkz. Y. 13. HD, 21.03.2019, E. 2016/7094, K. 2019/3740 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026).

Türk hukukunda bütün planlı müdahaleler için geçerli sabit bir “yirmi dört saat” kuralı bulunmamaktadır. Değerlendirme, müdahalenin aciliyeti ve ağırlığı, hastanın durumu ve açıklanan bilgilerin kapsamı dikkate alınarak somut olay bazında yapılmalıdır. Böylece zamanlama bakımından esas ölçüt saat hesabı değil, hastanın özgür ve düşünülmüş bir karar verebilmesine yetecek gerçek bir değerlendirme süresinin tanınmış olmasıdır.

E. Aydınlatmanın İspatı

Aydınlatılmış onam uyuşmazlıklarının merkezinde çoğu kez “aydınlatma yapıldı mı?” sorusundan çok, bu hususun hangi tarafça ve hangi delillerle ispatlanacağı yer almaktadır. HMK m. 190’daki genel ispat yükü kuralı ile TMK m. 24’teki kişilik hakkı koruması birlikte değerlendirildiğinde, müdahaleyi hukuka uygun hâle getiren rıza ve bunun ön koşulu olan aydınlatmadan yararlanan tarafın bu olguyu ispatlaması gerektiği kabul edilmektedir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da 22.03.2022 tarihli kararında aydınlatma yükümlülüğünün yerine getirildiğinin ispat yükünün hekimde olduğunu açıkça belirtmiştir.¹⁹

Bu yaklaşım yalnızca teorik bir ispat yükü dağılımı değildir. Sağlık hizmetinin organizasyonu ve delillere erişim imkânı bakımından da işlevseldir. Aydınlatmanın ne zaman, kim tarafından ve hangi içerikle yapıldığına ilişkin kayıtlar esasen hekim ve sağlık kuruluşunun hâkimiyet alanında oluşturulmaktadır. Güncel öğretide de tıbbi kayıtların hekimde bulunması ve aydınlatmanın müdahalenin hukuka uygunluk nedenini oluşturması, ispat yükünün hekim veya sağlık kuruluşunda bulunmasının temel gerekçeleri arasında gösterilmektedir.²⁰

Bununla birlikte ispat yükünün hekimde olması, aydınlatmanın yalnızca imzalı bir form ile kanıtlanabileceği anlamına gelmez. Yazılı şeklin zorunlu olmadığı hâllerde hasta dosyası, epikriz, protokol kayıtları, hekim notları, konsültasyon kayıtları ve somut olayın özelliğine göre diğer deliller birlikte değerlendirilebilir. 2025 tarihli Yargıtay kararı bu noktada açık biçimde her türlü delille ispatı kabul etmiştir. Buna karşılık kanunun

¹⁹ Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Kanun No. 6100, RG. 04.02.2011, S. 27836, m. 190; Türk Medeni Kanunu, m. 24; Y. HGK, 22.03.2022, E. 2020/592, K. 2022/356 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026).

²⁰ **Ercan**, s. 797, 803; **Özcan**, Zeynep/Özcanoğlu, Ayşe Betül, “Yargıtay İçtihatları Işığında Malpraktis Komplikasyon Ayrımına Bağlı İspat Sorunları”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Yıl 8, S. 16, 2020, s. 305, 310.

yazılı rızayı zorunlu kıldığı bir müdahalede, bulunmayan yazılı belgenin tanık anlatımıyla ikame edilmesi mümkün değildir.²¹

İspatın konusu yalnızca bir bilgilendirme faaliyeti yapıldığının gösterilmesiyle sınırlı değildir. Hukuken anlamlı bir ispat değerlendirmesinde hangi müdahalenin anlatıldığı, önemli risk ve alternatiflerin açıklanıp açıklanmadığı, aydınlatmanın kim tarafından ve ne zaman yapıldığı ve hastanın bu açıklamayı değerlendirebilecek durumda olup olmadığı birlikte ele alınmalıdır. Nitekim 20.05.2026 tarihli Yargıtay kararında mevcut onam belgeleri yapılan işlem yönünden yetersiz bulunmuş, sözlü aydınlatmanın gerçekleştirildiği de davalılarca ispatlanamadığından tazminat hükmü onanmıştır.²²

Bu noktada “*formun varlığı*” ile “*aydınlatmanın ispatı*” eş anlamlı kabul edilmemelidir. Bir form, içerdiği somut açıklamalar ve diğer tıbbi kayıtlarla kurduğu bağlantı ölçüsünde delil değerine sahiptir. Öğretide de genel ve soyut ibarelerden oluşan aydınlatma formlarının yeterli olmadığı, hastaya özgü, somut müdahaleyi ve riskleri görünür kılan belgelerin ispat bakımından daha güçlü olduğu belirtilmektedir. 2024 tarihli çalışmada da sözlü aydınlatmanın sonradan yazılı içerikle desteklenmesi ve hastaya özgü boşlukların bulunduğu form kullanılması ispat yükü altındaki hekim açısından elverişli görülmektedir.²³

Bu çalışmada, aydınlatmanın ispatı bakımından tek bir belgeye dayalı “*form merkezli*” yaklaşım yerine bir “*delil zinciri*” yaklaşımının benimsenmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Buna göre onam formu, hekim notu, epikriz ve diğer tıbbi kayıtlar birbirini doğrulamalıdır. Delil zinciri somut müdahaleyi, hastaya özgü riskleri, aydınlatanın kimliğini ve zamanlamayı görünür kılmalıdır. Böyle bir bütünlük hem şekil serbestisini korur hem de sonradan yapılacak yargısal denetimde aydınlatılmış onamın gerçek bir süreç olarak değerlendirilmesine imkân verir.

²¹ Y. 3. HD, 24.02.2025, E. 2024/1911, K. 2025/1047 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026); Y. 3. HD, 05.10.2021, E. 2020/10326, K. 2021/9514 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026). İkinci kararda yazılı onamın zorunlu olduğu hâlde bulunmayan onam belgesinin tanık anlatımıyla ikame edilemeyeceği kabul edilmiştir.

²² Y. 3. HD, 20.05.2026, E. 2026/87, K. 2026/3186 (UYAP Mevzuat Bilgi Sistemi üzerinden yayımlanan karar metni, e.t. 29.09.2026).

²³ **Özcan/Özcanoğlu**, s. 310; **Ercan**, s. 797. **Ercan**, sözlü aydınlatmanın içeriğinin yazılı olarak desteklenmesini ve hastaya özgü, doldurulabilir alanlar içeren form kullanılmasını ispat yükü altındaki hekim bakımından elverişli görmektedir.

F. Aydınlatma Yükümlülüğünün İstisnaları

Aydınlatma yükümlülüğü hasta özerkliğinin temel güvencelerinden olmakla birlikte mutlak değildir. Acil ve gecikmesinde sakınca bulunan müdahaleler, hastanın bilgilendirilmek istemediğini açıkça bildirmesi ve mevzuatın öngördüğü diğer istisnai hâller aydınlatmanın kapsamını daraltabilir. Bununla birlikte istisnalar geniş yorumlanmamalıdır. Rızanın aranmadığı veya bilgilendirmenin sınırlandırıldığı her durumda bunun somut olayda gerçekten gerekli olup olmadığı ayrıca değerlendirilmelidir.²⁴

Hasta Hakları Yönetmeliği'nin 20. maddesine göre kişinin bilgilendirilmemeyi talep etmesi mümkündür ve bu karar yazılı olarak alınmalıdır. Yönetmeliğin 19. maddesinde düzenlenen, bilgilendirmenin hastanın manevi yapısı üzerinde ağır olumsuz etki doğurabileceği hâller ise hekime sınırsız bir takdir yetkisi vermez. Güncel öğretide de bu istisnaların hasta özerkliği üzerindeki etkisi nedeniyle ölçülülük ve somut olayın özellikleri çerçevesinde dar yorumlanması gerektiği vurgulanmaktadır.²⁵

Sonuç olarak aydınlatma yükümlülüğünün içeriği, şekli, zamanı ve istisnaları ayrı ayrı incelenebilse de uyumsuzluk bakımından bu unsurların ortaklaştığı nokta ispattır. Aydınlatmanın çoğu durumda şekle bağlı olmaması, ispat yükünün önemini azaltmamakta, aksine hasta dosyasının ve kullanılan onam belgelerinin niteliğini merkezi hâle getirmektedir. Bu nedenle bir sonraki bölümde matbu onam formlarının delil değeri, yalnızca imzanın varlığına göre değil, aydınlatma sürecini ne ölçüde somutlaştırdığı esas alınarak incelenecektir.

III. MATBU ONAM FORMLARI

A. Matbu Formun Hukuki İşlevi ve Sınırları

Matbu (standart) onam formları, sağlık hizmetinin organizasyonu bakımından bilgilendirmenin asgari başlıklarını hatırlatan, belirli kayıtların standart biçimde tutulmasını sağlayan ve uyumsuzluk hâlinde aydınlatma sürecine ilişkin yazılı bir veri oluşturan araçlardır. Bununla birlikte formun hukuki işlevi, aydınlatmanın kendisi ile karıştırılmamalıdır. Bazı müdahalelerde rızanın yazılı şekilde alınmasının kanunen aranması başka, hastanın hangi bilgileri gerçekten edindiğinin ve kararını bu bilgiler ışığında verdiğinin ispatı başka bir meseledir. Nitekim güncel Yargıtay içtihadı da aydınlatmanın kural olarak sözlü veya yazılı

²⁴ Hasta Hakları Yönetmeliği, m. 24; **Bozdağ Ataoğlu**, s. 657-690.

²⁵ Hasta Hakları Yönetmeliği, m. 19, 20; **Bozdağ Ataoğlu**, s. 657-690.

yapılabileceğini, yazılı belgenin ise geçerlilik şartı olmaktan ziyade ispat bakımından önem taşıdığını kabul etmektedir.²⁶

Bu ayrım, matbu formun delil değerinin neden tek başına imzaya bağlanamayacağını da açıklar. Hastanın imzası, formun kendisine sunulduğunu ve belirli bir irade açıklamasında bulunduğunu gösterebilir. Ancak formun soyut ve genelleyici ifadelerden oluşması hâlinde, hangi risklerin, hangi alternatiflerin ve hangi sonuçların hastaya gerçekten açıklandığı sorusu cevapsız kalabilir. Bu nedenle matbu form, ancak sözlü aydınlatma sürecini yansıttığı ve somutlaştırdığı ölçüde güçlü bir ispat aracına dönüşür. 2025 tarihli güncel bir çalışmada da standart formların biçimsel bir prosedüre indirgenmesi eleştirilmiş ve formların hastanın kişisel özellikleri ile somut tıbbi durum dikkate alınarak özelleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.²⁷

B. Yüksek Yargı İçtihatlarında Matbu Formun Delil Değeri

Yüksek yargı kararlarında son yıllarda belirginleşen yaklaşım, matbu onam formunu ne kendiliğinden geçersiz ne de tek başına kesin ispat gücüne sahip bir belge olarak görmektedir. Anayasa Mahkemesinin İlker Arslan kararında, tıbbi müdahaleden önce yapılacak bilgilendirmenin hastanın kendi hakkında sağlıklı karar verebilmesini sağlayacak yeterlilikte ve somut olaya uygun olması gerektiği, içeriğin hastalığa ve müdahaleye göre değişmesinin işin doğası gereği olduğu vurgulanmıştır. Karara konu yargılama sürecinde, bütün cerrahi tedavilere uygulanabilecek genel ifadeler içeren matbu belgenin somut riskleri ve alternatifleri göstermemesi özellikle tartışılmıştır.²⁸

Danıştayın güncel kararları da aynı yönde daha somut ölçütler geliştirmektedir. Danıştay 10. Dairesi, 2024 tarihli bir kararında tanı bilgisi içermeyen, uygulanan ameliyatlara özgülenmeyen ve hastaya tedavi ile riskler konusunda neyin açıklandığını göstermeyen matbu formu yeterli görmemiştir. Birbirinden zaman ve içerik bakımından ayrılan müdahaleler

²⁶ Y. 3. HD, 24.02.2025, E. 2024/1911, K. 2025/1047 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026). Kararda, aydınlatma yükümlülüğünün yazılı şekilde yerine getirilmesinin genel bir geçerlilik şartı olmadığı, bilgilendirmenin sözlü veya yazılı yapılabileceği ve her türlü delille ispatlanabileceği kabul edilmiştir.

²⁷ **Yavuz**, Senanur Işıl/**Reva**, Zeynep, “Anayasa Mahkemesi Kararı Işığında Bilgilendirilmiş Rıza Formlarının Hastaya Göre Özelleştirilmesi: Olgu Analizi”, Türkiye Biyoetik Dergisi, C. 12, S. 3, 2025, s. 175-178.

²⁸ AYM, İlker Arslan, B. No: 2019/36858, 23.11.2022, §§ 38-39 (Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 29.09.2026). Karara konu yargılamada da bütün cerrahi tedavilere uygulanabilecek genel ifadeler içeren matbu belgenin somut risk ve alternatifleri ortaya koymadığı tespit edilmiştir.

yönünden her tıbbi müdahale öncesinde aydınlatmanın yenilenmesi gerektiğini de belirtmiştir. Daire, 2025 tarihli başka bir kararında ise doğrudan “*münhasıran kolonoskopi işlemine yönelik*” ve komplikasyonları içeren bir aydınlatılmış onam formunun bulunup bulunmadığını araştırmıştır. Bu yaklaşım, formun yalnızca mevcut olmasını değil, somut müdahaleye özgülenmesini esas alan bir içtihat çizgisine işaret etmektedir.²⁹

Buna karşılık matbu veya önceden hazırlanmış bir formun her durumda yetersiz olduğu sonucuna da varılamaz. Yargıtay 3. Hukuk Dairesinin 19.11.2024 tarihli kararında, davacının imzasını taşıyan onam formunda işlem sırasında ortaya çıkabilecek komplikasyonlar hakkında yazılı bilgi bulunduğu ve bu belgenin dosyadaki diğer delillerle uyum gösterdiği kabul edilerek aydınlatma yükümlülüğünün yerine getirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu karar, belgenin “*standart*” niteliğinden çok, somut olay bakımından içerdiği açıklamaların ve diğer kayıtlarla birlikte oluşturduğu ispat bütünlüğünün önem taşıdığını göstermektedir.³⁰ Benzer biçimde Yargıtay 3. Hukuk Dairesinin 26.01.2026 tarihli E. 2025/3004, K. 2026/376 sayılı kararında, onam formu ve ek bilgilendirme formunda üretere hasar, açık cerrahi tedavi gereksinimi ve hastanede kalış süresinin uzayabileceği gibi somut risklerin açıkça yer alması, aydınlatılmış onamın bulunduğu değerlendirmesini destekleyen unsurlar arasında kabul edilmiştir.³¹

Diğer taraftan Yargıtay 3. Hukuk Dairesinin 20.05.2026 tarihli kararı, aydınlatılmış onamın teknik tıbbi kusurdan bağımsız bir sorumluluk alanı olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Somut olayda Adli Tıp Kurumu ve bilirkişi raporları tıbbi hata bulunmadığını belirtmesine rağmen, dosyadaki onam belgelerinin yapılan işlemler bakımından yetersiz olduğu ve hastanın sözlü olarak bilgilendirildiğinin

²⁹ Dan. 10. D., 09.09.2024, E. 2020/3524, K. 2024/2761; Dan. 10. D., 22.04.2025, E. 2024/4033, K. 2025/2203 (Danıştay Karar Arama, e.t. 29.09.2026). İlk karar müdahaleye özgülenmeyen matbu formu yetersiz görmüş; ikinci karar ise işlem-özel onamın bulunup bulunmadığını araştırmıştır.

³⁰ Y. 3. HD, 19.11.2024, E. 2023/3711, K. 2024/3700 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026). Kararda, onam formunda işlem sırasında ortaya çıkabilecek komplikasyonlara ilişkin yazılı bilginin bulunduğu ve dosyadaki diğer delillerle birlikte aydınlatma yükümlülüğünün yerine getirildiği kabul edilmiştir.

³¹ Y. 3. HD, 26.01.2026, E. 2025/3004, K. 2026/376 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026). Kararda, onam formu ve ekindeki bilgilendirme formunda üretere zarar verilmesi, açık cerrahi tedaviye ihtiyaç duyulması ve hastanede kalış süresinin uzayabilmesi gibi somut risklerin yer aldığı dikkate alınarak aydınlatılmış onamın bulunduğu kabul edilmiştir.

de ispatlanamadığı gerekçesiyle tazminata hükmedilmesi onanmıştır. Böylece teknik müdahalenin tıp kurallarına uygun olması, aydınlatma eksikliğini kendiliğinden ortadan kaldıran bir unsur olarak kabul edilmemiştir.³²

C. Matbu Formların İspat Gücüne İlişkin Değerlendirme Ölçütleri

Bu içtihat çizgisi ve güncel doktrin birlikte değerlendirildiğinde, matbu onam formunun ispat değerinin dört ölçüt üzerinden incelenmesi mümkündür. Bu ölçütler, formun varlığını tek başına yeterli gören biçimci yaklaşımla matbu belgeleri bütünüyle değersiz sayan yaklaşım arasında, somut olayın özelliklerine dayanan bir değerlendirme modeli kurulmasına imkân verir.

1. Müdahaleye Özgüllük

İlk ölçüt, formun belirli bir tıbbi müdahaleye özgülenmiş olmasıdır. Hastaya konulan tanı, önerilen müdahalenin adı ve niteliği, başlıca risk ve komplikasyonlar, anlamlı alternatifler ile müdahalenin reddedilmesi hâlinde doğabilecek sonuçlar belgeden anlaşılabilmelidir. “*Tüm riskleri öğrendim ve kabul ediyorum*” gibi genel ifadeler, hastanın hangi riski hangi müdahale bağlamında öğrendiğini göstermediğinden zayıf bir ispat değeri taşır. Özellikle birden fazla ve birbirinden bağımsız müdahalenin söz konusu olduğu tedavi süreçlerinde, önceki bir onam formunun sonraki müdahaleleri otomatik olarak kapsadığı kabul edilmemelidir. Danıştayın 2024 ve 2025 tarihli kararları bu özgüllük ölçütünü belirgin biçimde desteklemektedir.

2. Kişiselleştirme ve Anlaşılabilirlik

İkinci ölçüt, standart metnin hastanın bireysel özelliklerine uyarlanmasıdır. Hastanın yaşı, eğitim ve sağlık okuryazarlığı düzeyi, mesleği, dil yeterliliği, tıbbi geçmişi ve kişiye özgü risk faktörleri aydınlatmanın kapsamını ve kullanılan dili etkileyebilir. Bu nedenle aynı tıbbi müdahale için kullanılan temel bir şablon korunabilse dahi, form üzerinde hastaya özgü risklerin, özel açıklamaların ve gerektiğinde hastanın soruları ile hekimin cevaplarının gösterilmesi, belgenin ispat gücünü artırır. Hasta Hakları Yönetmeliği’nin 18. maddesinde bilginin hastanın sosyal ve kültürel düzeyine uygun ve anlayabileceği biçimde

³² Y. 3. HD, 20.05.2026, E. 2026/87, K. 2026/3186 (UYAP Mevzuat Bilgi Sistemi, e.t. 29.09.2026). Daire, tıbbi hata bulunmadığı hâlde onam belgelerinin yapılan işlemler bakımından yetersiz olmasını ve sözlü bilgilendirmenin ispatlanamamasını tazminat sorumluluğu bakımından yeterli görerek kararı onanmıştır.

verilmesinin öngörülmesi de bu kişiselleştirme gereğinin normatif dayanağını oluşturmaktadır.³³

3. Zamanlama

Üçüncü ölçüt, formun ne zaman düzenlendiği ve aydınlatmanın hastaya gerçek bir değerlendirme imkânı verip vermediğidir. Planlı müdahalelerde ameliyathaneye alınmadan hemen önce veya fiilen karar verme imkânının ortadan kalktığı bir aşamada imzalatılan form, içerik bakımından ayrıntılı olsa dahi serbest ve düşünülmüş iradeyi göstermekte yetersiz kalabilir. Bu nedenle tarih ve gerektiğinde saat bilgisinin bulunması, bilgilendirme ile müdahale arasında somut olayın niteliğine uygun makul bir süre bırakılması ve acil durumlarda olağan sürecin neden izlenemediğinin hasta dosyasında kayıt altına alınması önem taşır. Burada amaç soyut bir asgari süre yaratmak değil, hastanın bilgiyi anlayıp değerlendirebileceği gerçek bir karar alanının bulunduğunu ortaya koymaktır.

4. Delil Bütünlüğü

Dördüncü ölçüt, formun hasta dosyasındaki diğer kayıtlarla kurduğu uyumdur. Aydınlatma kural olarak belirli bir şekle bağlı olmadığından, form dışındaki kayıtlar da ispat bakımından önem taşıyabilir. Nitekim Yargıtay 3. Hukuk Dairesinin 24.02.2025 tarihli kararında epikriz raporuna düşülen “*tarama testi anlatıldı*” kaydı ve ileri tetkiklere ilişkin diğer kayıtlar birlikte değerlendirilerek sözlü aydınlatmanın yapıldığı kabul edilmiştir. Bu yaklaşım, aydınlatmanın ispatında tek bir belgeye değil, onam formu, epikriz, hekim notları, konsültasyon kayıtları, hasta dosyası ve somut olayda mevcut diğer delillerin oluşturduğu tutarlı bir bütüne bakılması gerektiğini göstermektedir.³⁴

D. Ara Sonuç: Form Merkezli Yaklaşımdan Delil Zincirine

Bu değerlendirmeler ışığında matbu onam formunun ispat değeri konusunda iki uç yaklaşımdan kaçınılmalıdır. Hastanın imzasını taşıyan herhangi bir formun aydınlatma yükümlülüğünü kesin olarak ispatladığını kabul etmek, aydınlatılmış onamı şekli bir formaliteye indirger. Buna karşılık standart bir altyapı kullanılarak hazırlanmış her formu baştan

³³ Hasta Hakları Yönetmeliği, RG. 01.08.1998, S. 23420, m. 18; ayrıca **Yavuz/Reva**, s. 175-178.

³⁴ Y. 3. HD, 24.02.2025, E. 2024/1911, K. 2025/1047 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026). Somut olayda epikriz raporundaki “*tarama testi anlatıldı*” kaydı ve ileri tetkiklere ilişkin diğer kayıtlar birlikte değerlendirilerek sözlü aydınlatmanın yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

değersiz saymak da sağlık hizmetinin kayıt ve ispat ihtiyaçlarıyla bağdaşmaz. Belirleyici olan, formun aydınlatma sürecini ne ölçüde görünür ve denetlenebilir hâle getirdiğidir.

Bu çalışmada önerilen model uyarınca matbu onam formu, müdahaleye özgüllük, kişiselleştirme ve anlaşılabilirlik, uygun zamanlama ve delil bütünlüğü ölçütleri birlikte değerlendirilerek ele alınmalıdır. Bu dört ölçütün somut olayda güçlü biçimde karşılanması hâlinde form, aydınlatılmış onamın varlığını destekleyen önemli bir ispat aracı olabilir. Buna karşılık formun genel ifadelerden oluşması, hastaya özgü hiçbir veri taşımaması, müdahaleden hemen önce rutin biçimde imzalatılması veya hasta dosyasındaki diğer kayıtlarla desteklenmemesi hâlinde, yalnızca imzanın varlığı aydınlatma yükümlülüğünün gereği gibi yerine getirildiğini göstermeye yeterli değildir. Böylece “*form var mı?*” sorusu yerine, “*form ve diğer kayıtlar hastanın ne hakkında, ne ölçüde, ne zaman ve hangi somut koşullarda bilgilendirildiğini ortaya koyabiliyor mu?*” sorusu esas alınmalıdır.

SONUÇ

Bu çalışmanın hareket noktası, Türk hukukunda aydınlatmanın kural olarak belirli bir şekle bağlı olmaması ile aydınlatma yükümlülüğünün gereği gibi yerine getirildiğini ispat yükünün hekim veya somut hukuki ilişkinin niteliğine göre sağlık hizmeti sunucusu üzerinde bulunması arasındaki ilişkidir. İnceleme sonucunda, şekil serbestisinin ispat yükünü hafifleten bir ilke olmadığı, aksine aydınlatmanın içeriğinin, zamanının ve muhataba uygunluğunun sonradan ortaya konulabilmesini daha önemli hâle getirdiği görülmektedir. Bu nedenle aydınlatılmış onam uyuşmazlıklarında geçerlilik şekli ile ispat aracının birbirinden ayrılması gerekir. Yazılı şeklin aranmadığı bir durumda sözlü aydınlatma hukuken yeterli olabilir. Ancak uyuşmazlık çıktığında ispat edilmesi gereken husus yalnızca hastanın müdahaleye rıza göstermesi değil, bu rızanın hangi bilgiye dayanarak ve hangi koşullarda oluşturulduğudur.

Bu ayırım, güncel Yargıtay içtihadının birlikte okunmasını da mümkün kılmaktadır. 28.11.2024 tarihli E. 2023/5637, K. 2024/3954 ve 20.05.2026 tarihli E. 2026/87, K. 2026/3186 sayılı kararlar, tıbbi uygulamada teknik kusur gösterilemese dahi somut riskler yönünden yeterli aydınlatmanın ispatlanamamasının sorumluluk değerlendirmesinde belirleyici olabildiğini göstermektedir. Buna karşılık 19.11.2024 tarihli E. 2023/3711, K. 2024/3700, 24.02.2025 tarihli E. 2024/1911, K. 2025/1047 ve 26.01.2026 tarihli E. 2025/3004, K. 2026/376 sayılı kararlar, müdahaleye özgü açıklamalar ile hasta dosyasındaki kayıtların birbirini desteklediği durumlarda aydınlatma yükümlülüğünün yerine getirildiğinin kabul edilebildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla içtihadındaki belirleyici ayırım “*yazılı formun bulunup bulunmaması*” değil, aydınlatma sürecini gösteren delillerin somutluğu ve bütünlüğüdür.

Matbu onam formları bu nedenle ne aydınlatmanın kendisiyle özdeşleştirilmeli ne de baştan değersiz kabul edilmelidir. Standartlaştırılmış form, sağlık hizmetinin organizasyonu ve kayıt düzeni bakımından yararlı olmakla birlikte, hastanın imzası formun içeriğinden bağımsız kesin bir ispat gücü yaratmaz. Çalışmada formun ispat değeri dört ölçüt üzerinden sistematikleştirilmiştir: müdahaleye özgüllük, kişiselleştirme ve anlaşılabilirlik, uygun zamanlama ve delil bütünlüğü. Bu unsurları taşımayan bir formun ispat gücü zayıflarken, ölçütlerin somut olayda karşılanması formu sözlü aydınlatmayı ikame etmeyen, fakat süreci görünür kılan güçlü bir tamamlayıcı delile dönüştürebilir.

Uygulamada sağlık kuruluşlarının onam sürecini yalnızca form üretimine dayanan bir belge yönetimi faaliyeti olarak görmemesi gerekir. Müdahaleye özgü standart bir çekirdek korunabilir. Ancak hastaya özgü riskler ve açıklamalar için doldurulabilir alanlar, bilgilendirmeyi yapan sağlık meslek mensubunun kimliği, tarih ve gerektiğinde saat bilgisi ile hastanın soru ve tereddütleri dosyaya yansıtılmalıdır. Onam formunun epikriz, hekim notu, konsültasyon kaydı ve diğer tıbbi belgelerle tutarlı olması da ispat güvenliğini artırır. Böyle bir kayıt düzeni, aydınlatmayı savunmacı tıp aracına dönüştürmeden karar verme sürecini somutlaştırır.

Sonuç olarak aydınlatılmış onamın hukuki denetiminde odak noktası, imzalı bir belgenin şeklen mevcut olup olmadığı değil, hastanın kararının gerçekten bilgiye dayanıp dayanmadığı ve bu sürecin sonradan güvenilir biçimde ortaya konulup konulamadığı olmalıdır. şekil serbestisi ile ispat güvenliği arasındaki denge, ancak aydınlatmanın kişiselleştirilmiş bir iletişim süreci olarak yürütülmesi ve bu sürecin birbirini destekleyen delillerle belgelenmesiyle kurulabilir. Bu dört ltl değerlendirme erevesi, hem hasta özerkliğinin korunmasına hem de hekim ile sağlık hizmeti sunucusu bakımından hukuki belirsizliğin azaltılmasına elverişlidir.

KAYNAKÇA

- Alkan,** Oluş Gizem/**Sert,** Gürkan: “Hekimlerin Tıbbi Müdahale Öncesinde Hastalardan Alınan Aydınlatılmış Onam Bilinci ve Uygulamaları”, Türkiye Biyoetik Dergisi, C. 9, S. 4, 2022, s. 146-154.
- Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi, RG. 09.12.2003, S. 25311.
- Bozdağ Ataoğlu,** Sinem: “Hekimin Hastayı Aydınlatma Yükümlülüğünün İstisnaları”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 67, 2026, s. 657-690.
- Ercan,** Cannur: “Prenatal Tanı Yöntemleri Hakkında Hekimin Aydınlatma Yükümlülüğü”, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 14, S. 1, 2024, s. 769-805.
- Gülen Kurt,** Munise: “Tıbbi Müdahalelerde Aydınlatılmış Onam”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 146, 2020, s. 187-218.
- Günler,** Zeynep: İnsan Hakları Açısından Aydınlatılmış Onam, 1. Baskı, Ankara 2021.
- Hakeri,** Hakan: Tıp Hukuku (2 Cilt), 28. Baskı, Ankara 2026.
- Öz,** Ahmet Kerem: “Tıbbi Müdahalelerde Bilgilendirilmiş Rızanın Yargıtay ve Danıştay Kararları Işığında İncelenmesi”, İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 2, S. 4, 2022, s. 203-234.
- Özcan,** Zeynep/**Özcanoglu,** Ayşe Betül: “Yargıtay İçtihatları Işığında Malpraktis Komplikasyon Ayrımına Bağlı İspat Sorunları”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Yıl 8, S. 16, 2020, s. 289-315.
- Yavuz,** Senanur Işıl/**Reva,** Zeynep: “Anayasa Mahkemesi Kararı Işığında Bilgilendirilmiş Rıza Formlarının Hastaya Göre Özelleştirilmesi: Olgu Analizi”, Türkiye Biyoetik Dergisi, C. 12, S. 3, 2025, s. 171-181.
- Yücel,** Özge: Medeni Hukuk Bakış Açısıyla Tıbbi Müdahalenin Hukuka Uygunluğunun Koşulları, (Editörler: **Yücel,** Özge/**Sert,** Gürkan), Sağlık ve Tıp Hukukunda Sorumluluk ve İnsan Hakları, 3. Baskı, Ankara 2023.
- AYM, İlker Arslan, B. No: 2019/36858, 23.11.2022 (Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, e.t. 29.09.2026).
- Dan. 10. D., 09.09.2024, E. 2020/3524, K. 2024/2761 (Danıştay Karar Arama, e.t. 29.09.2026).

-
- Dan. 10. D., 22.04.2025, E. 2024/4033, K. 2025/2203 (Danıştay Karar Arama, e.t. 29.09.2026).
- Y. 11. HD, 28.11.2019, E. 2018/1849, K. 2019/7606 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026).
- Y. 13. HD, 21.03.2019, E. 2016/7094, K. 2019/3740 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026).
- Y. 13. HD, 12.12.2019, E. 2016/23372, K. 2019/12469 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026).
- Y. 3. HD, 05.10.2021, E. 2020/10326, K. 2021/9514 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026).
- Y. HGK, 22.03.2022, E. 2020/592, K. 2022/356 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026).
- Y. 3. HD, 19.11.2024, E. 2023/3711, K. 2024/3700 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026).
- Y. 3. HD, 28.11.2024, E. 2023/5637, K. 2024/3954 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026).
- Y. 3. HD, 24.02.2025, E. 2024/1911, K. 2025/1047 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026).
- Y. 3. HD, 26.01.2026, E. 2025/3004, K. 2026/376 (Yargıtay Karar Arama, e.t. 29.09.2026).
- Y. 3. HD, 20.05.2026, E. 2026/87, K. 2026/3186 (UYAP Mevzuat Bilgi Sistemi, e.t. 29.09.2026).